MIJO BZIK:

USTAŠKA BORBA. OD PRVIH DANA USTAŠKOGA RADA DO POGLAVNIKOVA ODLASKA U EMIGRACIJU. POČECI I BIT USTAŠKOGA POKRETA. Objelodanjuje Državni izvještajni i promičbeni ured, Zagreb, 1942.

USTAŠKA POBJEDA. U DANIMA USTANKA I OSLOBOĐENJA. Naklada Glavnog Ustaškog Stana, (Zagreb) 1942.

USTAŠKI POGLEDI (1928-1941-1944). Naklada i izdanje Ustaške tiskare u Zagrebu, (Zagreb) 1944.

MIJO BZIK

USTAŠKA BORBA

MIJO BZIK

USTAŠKA BORBA

MIJO BZIK

UŠTAŠKA BORBA

POSVEĆENO

SVIMA BORCIMA I MUČENICIMA

ZA SLOBODU

DOMOVINE I USPOSTAVU

NEZAVISNE

DRŽAVE HRVATSKE

1 9 4 2.

OBJELODANJUJE DRŽAVNI IZVJEŠTAJNI I PROMIČBENI URED

TISAK HRVATSKOG DRŽAVNOG TISKARSKOG ZAVODA, ZAGREB

POSVEĆENO

SVIMA BORCIMA I MUČENICIMA

ZA SLOBODU

DOMOVINE I USPOSTAVU

NEZAVISNE

DRŽAVE HRVATSKE

MIJO BZIK

USTAŠKA BORBA

OD PRVIH DANA USTAŠKOGA RADA DO POGLAVNIKOVA ODLASKA U EMIGRACIJU

POČECI I BIT USTAŠKOGA POKRETA

513
1942
176.797

SVEUČILIŠNA
ZAGREB
KNJIŽNICA

I.

POGLAVNIK Dr. ANTE PAVELIĆ

Poglavnik kao radničko dijete.

Poglavnik za vrijeme ispita zrelosti.

Zagrebačko građanstvo pozdravlja Poglavnika kao predstavnika hrv. konjaničkog sokola.

Misao.

Primjer.

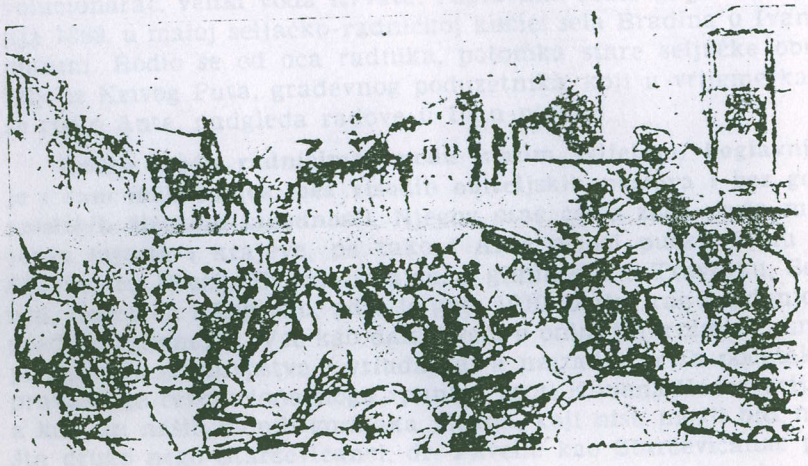

Borba.

Put borbene Hrvatske

OSNIVAČ USTAŠKOGA POKRETA I OBNOVITELJ NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE

Kad je riječ o Ustaškom pokretu i o ustaškom djelovanju, onda u prvom redu treba, barem u najkraćim crtama, prikazati život i rad Poglavnika dra Ante Pavelića, bez kojeg se — kao osnivača Ustaškoga pokreta i pokretača svih slavnih ustaških djela opis ustaškoga rada ne može ni zamisliti. Stoga na početku ove knjige donosimo kratak opis njegova života i rada, a u najskorije vrijeme nastojat će se javnosti dati jedan širi i potanji Poglavnikov životopis, dok će se velik dio Poglavnikova rada vidjeti i u samom prikazu početaka ustaškoga rada, u ovoj knjizi.

Jedan od najvećih sinova Hrvatske, veliki borac, veliki revolucionarac, veliki vođa Hrvata, Poglavnik, rodio se je 14. srpnja 1889. u maloj seljačko-radničkoj kućici sela Bradina u Ivan-planini. Rodio se od oca radnika, potomka stare seljačke obitelji iz Krivog Puta, građevnog poduzetnika, koji u vrijeme kad se rodio Ante, nadgleda radove u Ivan-planini.

Rođen među radnicima, među malim svijetom, Poglavnik je i sam mali čovjek, bez visokih obiteljskih naslova i bez gospodskih životnih lagodnosti. Njegov otac često zbog posla mijenja mjesta i krajeve, pa tako i Ante polazi pučku školu u Gjulhisaru (Ružin Dvoru) i Jajcu, a gimnaziju u Travniku, Senju, Karlovcu i Zagrebu, gdje je god. 1910. maturirao na donjogradskoj gimnaziji. Već kao đak, živeći u onim tmurnim danima političkoga slavosrpstva i vrludanja, a najzad i prvih početaka pravaškoga revolucionarnoga »punta« proti Khuena Hedervarija, a kao sin naših dičnih gorštaka Ličana, koji nisu mogli biti ništa drugo nego Starčevićanci, dr. Pavelić kao Starčevićanac po rođenju, prianja uz veliku i vječnu nauku Oca Domovine, te sudjeluje u borbenom pokretu hrvatske mladeži, koja je bila okupljena pod Starčevićevom zastavom. Taj njegov rodoljubni rad

dolazi još više do izražaja na zagrebačkom sveučilištu, gdje je ubrzo i kao čovjek i kao odlučan starčevićanski borac stekao opće poštovanje i prijateljstvo svojih drugova i sumišljenika. Nakon uspješno svršenih nauka promoviran je god. 1915. na čast doktora prava. Poslije toga stupio je u odvjetničku pisarnu pok. dra Aleksandra Horvata, a god. 1918. već samostalno vodi svoju odvjetničku pisarnu. U to se je vrijeme i oženio.

Za vrijeme burnih i žalosnih dana prevrata, dr. Ante Pavelić kao mladi i vatreni »stekliš« u redovima Hrvatske stranke prava zauzimlje vidno mjesto, te njegov glas već tada dolazi često do izražaja. Njegova odvjetnička pisarna postaje već onda stjecište poniženih i uvrijeđenih, »malih« ljudi, koji su se najradije na njega u svim stvarima obraćali, znajuć da će u toj pisarni naći jedno srce, koje za njih bije, koje će im u svakom pogledu pomoći, a da ih ne oguli za svoje savjete i pomoć, kao toliki drugi »fiškali«.

Zajedno s drugim iskrenim hrvatskim rodoljubima, dr. Ante Pavelić pati zbog mlitavosti hrvatskih političara i zbog »hrpe slavosrpske pasmine«, koja je pod vodstvom Pribićevića Hrvatskoj spremala nov strašan jaram. Odlazi na tajne sastanke, koji su se onih dana održavali po raznim zakutcima Zagreba, kao u Vlaškoj ulici, Ilici, Gundulićevoj ulici i drugdje. Tamo se snuju osnove, dogovara se, sprema se. U tim zakutcima konačno su i stvorene osnove za pobunu, koju su prve ustaše, hrvatski vojnici, upriličili na dan 5. prosinca 1918. u Zagrebu.

Kad su gotovo svi prvaci Hrvatske stranke prava zbog proglasa narodu proti ujedinjenju i dinastiji Karađorđevića bili god. 1918. pozatvarani, dr. Ante Pavelić nije klonuo duhom, već stade okupljati raštrkane pravaše, a napose borbene mlađe pristaše, koje bodri, upućuje i tješi. Rad dra Pavelića nije ostao nezapažen. Građanstvo grada Zagreba brzo ga je upoznalo kao odlučnoga borca, te ga po prvi puta god. 1922. bira u gradsko zastupstvo, gdje ga već 26. siječnja 1922. vidimo u borbi za probitke zagrebačkih građana. Od toga vremena pa sve do siječnja 1927. godine dr. Pavelić neumorno radi u Zagrebu i pokrajini na osvješćivanju i prikupljanju borbenih Hrvata pod zastavu Starčevića. Putovao je mnogo po Hrvatskoj, pa nije bilo gotovo županije, gdje on ne bi bio djelatno sudjelovao, upoznaje se s mislima i htijenjem hrvatskoga naroda, te kao vjerni tumač toga narodnoga htijenja, nastavlja borbu.

Dr. Ante Pavelić je od početka svoga djelovanja, iako je i sam bio pristaša jedne stranke, bio veliki protivnik strančarstva i poduzima uvijek i svagdje sve moguće korake, kako bi

se stranačka razgloženost u Hrvatskoj otupila. Stoga je jedan od prvih zagovornika stvaranja najprije prvog, pa zatim i drugog Hrvatskog Bloka, u kojem su bile ujedinjene sve ili veći broj hrvatskih stranaka. Nažalost je brzo uvidio, da se trajno taj stranački jaz ne će moći prebroditi, pa je počeo razmišljati, kako da se na drugi način okupi cijeli hrvatski narod u jedan oslobodilački pokret. Čitav taj svoj rad temeljio je dr. Pavelić uglavnom na okupljanju i odgajanju borbene hrvatske mladeži, od koje je jedine očekivao mogućnost takvog jednog općeg pokreta, i za koju je bio uvjeren, da će u skoroj budućnosti odigrati najvažniju ulogu u hrvatskoj oslobodilačkoj borbi. Stoga ga najčešće vidimo u društvu mladih, te na sastancima i priredbama hrvatske starčevićanske mladeži.

U svom političkom radu dr. Ante Pavelić vidio je najveću snagu u seljaku, radniku i sveučilištarcu. **Seljaštvo je za njega ne samo izvor svih narodnih snaga, već je ono i samo po sebi narod, koje je pozvano da u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj preuzme svu vlast u svoje ruke i kome mora pripasti hrvatska zemlja.** U selu Poglavnik gleda najčišći izvor životne snage i otpora hrvatskoga naroda, najčišće vrelo pravih nesebičnih i odlučnih boraca i branitelja hrvatske zemlje. Hrvatski radnik, također sin sela, koji je u bivšoj državi robovao tuđincu, židovu i slavosrbu, za Poglavnika je bio jedan od stupova revolucionarne borbe, bio je izvor iz kojeg će proizaći najjači djelatni revolucionarni borci. **Tom se je radniku trebalo približiti, upoznati sve njegove boli i jade, pomoći mu rječju i djelom i pozvati ga u borbu, koja će i hrvatskom radniku u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj donijeti život dostojan čovjeka.** Trebalo je i umnih radnika, pa se stoga Poglavnik približuje mladim sveučilištarcima, koji će danas sutra u hrvatskoj državi preuzeti u svoje ruke sve važnije upravne, prosvjetne, zdravstvene i gospodarske poslove. Dotadanja inteligencija u Hrvatskoj, nažalost je — osim časnih iznimaka — pokazala volje i smisla za sve, samo ne za čisto hrvatstvo. Poglavnik je dobro znao što znači imati pokvarenu, odnarođenu i bezizražajnu inteligenciju, **pa je stoga sve sile uložio u odgoj sveučilišne mladeži, koja će najprije poslužiti oslobodilačkoj borbi kao predvodnik mnogih djelatnosti, i koja će kasnije, u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj,** raditi na uređivanju države i odgajati nove naraštaje. Seljak, radnik i sveučilištarac, bila su za Poglavnika tri glavna stupa kasnije oslobodilačke borbe.

Na izborima za oblasnu skupštinu zagrebačke oblasti, dr. Ante Pavelić je 23. siječnja 1927. izabran oblasnim zastupnikom,

kojim danom njegova djelatnost postaje još živahnijom i plodonosnijom. Već na prvoj sjednici oblasne skupštine, dne 23. veljače iste godine, daje on poznatu načelnu izjavu, u kojoj brani tisućgodišnja prava Hrvatske, **te na koncu predlaže, da se u hrvatsku sabornicu sazovu svi oblasni i narodni zastupnici iz Hrvatske, te da se »sastavimo u jedno tijelo, i da se stavimo na stanovište potpune državne samostalnosti Hrvatske«.**

Dr. Pavelić uviđa svu pogubnost politike, koju vode neki odgovorni hrvatski političari, pogubnost onog prokletog vjerovanja, da će Srbi prije ili poslije s Hrvatima učiniti pravedni sporazum. **Vjeran nauci Starčevića, shvativši i čutivši kucaj hrvatske narodne duše, dr. Ante Pavelić stavlja se na nepopustljivo stanovište uspostave samostalne države Hrvatske,** te je toj ideji, toj velikoj hrvatskoj sveopćoj narodnoj želji, kroz više od dvadeset godina svoga javnog političkog djelovanja ostao vjeran, ne popustivši nikad ni za dlaku. Ta ga je nepopustljivost i vjera dovela do velike pobjede.

Znajući da tadašnja hrvatska politika ne će donijeti nikakovih dobrih posljedica za Hrvate, on se sprema na stvaranje velebnog sveopćeg hrvatskog oslobodilačkog pokreta. Znajući medutim i to, da Srbija, u savezu s versajskim čuvarima stečene pljačke, ne ce nikad dozvoliti stvaranje samostalne države Hrvatske, pa da prema tome treba i u vanjskome svijetu tražiti prijatelje i saveznike za hrvatsku stvar i čekati čas općeg obračuna u Europi, **Poglavnik se obraća i na tu stranu, putuje po Europi i Balkanu, proučava političke sustave, opipava bilo svake pojedine države i priprema malo po malo tlo za onaj čas, kad će se borba morati povesti drugim putevima. Razumije se da on traži prijatelje kod neprijatelja Beograda, pa je on prvi od hrvatskih političara, koji ne mežnari po Parisu i Londonu,** već ide u Italiju, Njemačku, Madžarsku i Bugarsku, dakle u zemlje, koje su posljeratnim diktatom također prevarene i osakaćene, i koje će jednoga dana neminovno morati povesti borbu proti nametnutog stanja u Europi i tako postati saveznicima Hrvatske.

Proučivši i prilike i mogućnosti, našavši shvaćanja u jednom dijelu Europe, pripremivši tlo za kasniji rad u tuđini, Poglavnik se još odlučnije baca na rad u narodu. Napose je sve svoje sile uložio na prikupljanje hrvatske pravaške mladeži, koju je zamišljao kao jezgru i maticu kasnijeg hrvatskog oslobodilačkog pokreta. On je na tom polju uspio, pa već početkom godine 1928. vidimo jake snage te revolucionarne mladeži, koja je u Zagrebu među građanstvom, radništvom, na sveučilištu i u

srednjim školama, imala svoje jake organizacije, vidimo u pokrajini oko trideset ogranaka te organizacije, koji odlučno rade među narodom i okupljaju u svoje redove cvijet hrvatske mladeži i starijih boraca.

*

Dr. Ante Pavelić bio je dne 11. rujna 1927. izabran narodnim zastupnikom glavnoga grada Zagreba. Tu počima drugi dio njegova javnoga rada. Odlazi u beogradsku Skupštinu, gdje u načelnoj izjavi kaže, da Hrvati ne priznaju sadašnje stanje već da će se proti njemu boriti svim silama, zatim u dalnjim svojim govorima nemilosrdno razotkriva zločinačku beogradsku politiku u Hrvatskoj i pljačku beogradske čaršije, pa da im na koncu kaže »Hvala vam na društvu« i »Lahku noć«. **Odlučni nastupi u tom nazovi parlamentu munjevito podižu dru Paveliću ugled u Hrvatskoj i u svijetu, te on u to vrijeme već slovi kao jedan od najjačih hrvatskih političara i čovjek budućnosti.** Istodobno, to jest 7. prosinca 1927., nastupa u Skoplju kao branitelj optuženih Macedonaca, te izloživši javno svoj život, zastupa pravednu makedonsku stvar i postaje javnim pobornikom za pravedno uređenje ovog dijela Europe. S tim svojim nastupom stiče opće simpatije među Macedoncima i u čitavoj Bugarskoj, te tako stvara duhovne preduvjete za kasniju suradnju u nemilosrdnom rušenju srbijanske nasilne vladavine.

Nastup dra Ante Pavelića na raspravi u Skoplju mnoge je kratkovidne političare i politikante začudio. Mnogi su čak i mahnuli rukom, govoreći, da je to uzaludan posao, jer da makedonska oslobodilačka stvar i onako nikada ne će doživjeti uspjeh. Poglavnik, kao dalekovidni političar, gledao je na tu stvar sasvim drukčije, on je predvidio razvitak dogodjaja u Europi i stvaranje novog poredka, u kojem će svi poniženi i uvrijedjeni doći do svojih prava. Poglavnik je znao i to, da se proti zajedničkog neprijatelja moraju svi potlačeni zajednički boriti, pa je stoga — istodobno sa samim okupljanjem naroda u Hrvatskoj — tražio na sve strane unutar i izvan granica bivše države prijatelje i saveznike, uspostavljao veze i pripremao tlo za zajedničku borbu i udar proti beogradskih nasilnika. Nije stoga za prave ustaške borce nikakvo čudo, što se je **dr. Ante Pavelić odazvao pozivu** utamničenih makedonskih rodoljuba, koji su ga, kao već svima poznatog borca i vodju borbene starčevićanske Hrvatske, zamolili, da preuzme njihovu obranu.

Svakako, odlučiti se na takav korak, mogao je učiniti samo čovjek kova Pavelićeva, odlučni i neustrašivi borac. Braniti u

ono vrijeme utamničene Macedonce, koje je nemilosrdno gazila četnička i žandarska čizma, dirnuti u nasilničku poltiku beogradskih zavjerenika u Macedoniji, značilo je izložiti svoj život. Poglavnik je to vrlo dobro znao, nu on se junački odlučuje na taj korak, želeć i ovu zgodu upotrijebiti, da pred licem svijeta iznese zločine, koji se dogadjaju u Macedoniji, a koji su se kasnije dogadjali i u Hrvatskoj.

Nastup dra Ante Pavelića na raspravi u Skoplju početak je suradnje i zajedničke borbe za oslobodjenje Hrvatske i Macedonije. Nu taj dan ujedno je i početak strašne mržnje cijeloga velikosrpstva spram Poglavnika, u kojem je ono nazrijevalo svog budućeg najvećeg neprijatelja, kojeg je to velikosrpstvo kroz dalnjih trinaest godina neprestano progonilo, osudjivalo na smrt i nebrojeno puta pokušalo lišiti života. Već za vrijeme same rasprave, srbijansko je novinstvo u više navrata napalo dra Antu Pavelića, napose pak nakon njegovog obrambenog govora dne 7. prosinca 1927., koji je medju optuženima kao i u čitavoj Bugarskoj izazvao najveće oduševljenje, i s kojim je u cijelom svijetu dr. Pavelić stekao glas umnog političara, vještog pravnika i čovjeka europske budućnosti.

Poglavnikov nastup na raspravi u Skoplju ujedno je jedan od prvih njegovih javnih nastupa u svijetu. Uz izjavu u zagrebačkoj »Oblasnoj skupštini« i načelnu izjavu u beogradskoj Skupštini, taj njegov nastup u Skoplju u velike mu je utro put za kasniji njegov uspješni rad u emigraciji. Taj njegov nastup je ujedno i dalnji dokaz njegove političke dalekovidnosti i vjere u pravedni preokret političkoga stanja u ovom dijelu Europe. Uz borbu za nezavisnost Hrvatske, Poglavnik se je još pred 14 godina borio i za oslobodjenje Macedonije, a kad se uzme u obzir, da je istodobno sa uspostavom Nezavisne Države Hrvatske izvršeno i oslobodjenje mučenice Macedonije, njegov nastup u Skoplju godine 1927. dobiva još veće povjesno značenje.

*

Poglavnik neumorno obilazi hrvatske krajeve, na mnogobrojnim skupštinama i sastancima obrazlaže političko stanje i pozivlje narod u odlučnu borbu. **U svakom govoru, u svakoj izjavi i u svakom članku on nepopustljivo stoji na stanovištu hrvatskog državnog prava i iznosi potrebu uspostave hrvatske države,** bez koje nema Hrvatima života. Opominje lijevo i desno, pozivlje sve i svakoga na zajedničku suradnju i borbu proti zajedničkom i jedinom neprijatelju. Njegova odvjetnička pisarna postaje dvorana za političke razgovore i sastanke, postaje **utočište siromašnih radnika, kojima na svakom koraku pomaže, a**

on postaje općim i skoro jedinim braniteljem onih, koji su zbog političkog djelovanja došli na optuženičku klupu. Za taj svoj rad ne samo da ne prima nikakve nagrade, već on čitavu svoju zastupničku dnevnicu daje u promičbene ili druge korisne i plemenite narodne i društvovne svrhe.

Dolazi do 20. lipnja i svih onih događaja, koji su se odigrali do proglašenja diktature. Vidjevši da ni nakon toga preloma i nakon toga krvavog zločina ne može mnogi hrvatski političar odustati od dotadanje štetne politike, Poglavnik se odlučuje na osnivanje Ustaškoga pokreta, a zatim i na odlazak u emigraciju. U roku od tri mjeseca Poglavnik postiže upravo nevjerojatne uspjehe. Sve što je borbeno i čestito u Hrvatskoj, može se reći svi Hrvati, osim nekoliko zaslijepljenih i špekulanata, nalazi se već pod ustaškom zastavom, i 1. prosinca 1928. prvi ustaški borci nastupaju s oružjem u ruci. Beograd se zapanjuje i započinje s još većim nasiljem u Hrvatskoj, no uzalud **Poglavnik postaje jedinim ozbiljnim i opasnim protivnikom, Ustaški pokret postaje pogibao za državu. Dra Pavelića zamrzi cjelokupno velikosrpstvo, klika ga generala i raznih »rukaša« potajno osuđuje na smrt, te mu postavljaju za pete četu agenata i hrpu plaćenika, koji ga imaju ubiti.**

Aleksandar proglašuje svoju samovlast i baca se svom snagom oružane sile na sve što je hrvatsko. Poglavnik, videći da se pod takvim prilikama u domovini ne može ništa raditi, odlazi dne 17. siječnja 1929. u emigraciju. Tu počinje treći dio njegova rada, koji traje punih 13 godina, da se 10. travnja 1941. završi potpunom pobjedom Poglavnika i ustaške borbe.

U inozemstvu se Poglavnik odlučno baca na posao. Najprije dolazi u dodir s nekim emigrantima Hrvatima, koji su još od svršetka rata ostali u tudini, zatim s mnogobrojnim Hrvatima u raznim europskim i prekomorskim zemljama. Istodobno na sve strane usmeno i pismeno kod predstavnika svjetskih vlasti tumači teško stanje u kojem se nalazi Hrvatska. Šalje 1929. jednu spomenicu i na Ligu naroda i na razne vlade. Piše knjigu na njemačkom jeziku pod naslovom »Aus dem Kampfe um den freien und selbständigen Staat Kroatien.« Uz to stoji u neprekinutoj vezi s domovinom, gdje su već zaredali strašni progoni diktature i gdje su već kao odgovor na strašna nasilja izvršena prva ustaška oružana djela. **Pada Šlegl, lete u zrak mostovi i oružničke vojarne. Teški i krvavi je dvoboj započeo. Hrvati su se latili borbe, koja im je nametnuta.**

Poglavnik stoji u pismenoj vezi s pojedinim istaknutim radnicima među našim iseljenicima i stvara prve temelje za kasniju organizaciju Hrvatskoga Domobrana, zapravo Ustaškoga pokreta, napose u Belgiji, bivšoj Austriji, Francuskoj, Njemačkoj, te raznim zemljama Južne i Sjeverne Amerike. Pred svijet iznosi pravedne zahtjeve hrvatskoga naroda. **Prvi poslije gubitka hrvatske države, iznosi pred lice svijeta pravo hrvatskoga naroda na uspostavu te države.**

Dr. Pavelić boravi izmjenično u Italiji i Beču, a **20. travnja 1929., nakon duljeg puta, na kojem mu je život visio o niti, stiže u Bugarsku, gdje ga bugarsko pučanstvo dočekuje s ogromnim oduševljenjem, i gdje Poglavnik isti dan potpisuje znamenitu hrvatsko-macedonsku izjavu o zajedničkoj borbi Hrvata i Macedonaca proti zajedničkog neprijatelja, Srbije.** Tim svojim činom pobuđuje veliku pozornost u čitavom svijetu, a u Srbiji izaziva panični bijes vlastodržaca, u čijem novinstvu zaredaše bjesomučni napadaji na dra Pavelića. Konačno je Beograd u svom bijesu podigao optužnicu i **17. srpnja 1929. sud za zaštitu države u Beogradu osuđuje Poglavnika na smrt. To je već druga smrtna osuda, koja je proti Poglavniku pala u Beogradu.**

Beograd nastavlja strašnim nasiljem, a ustaše uzvraćaju s paklenkama. S uhićenjem skupine Javor i drugova, svršava se prva godina teške ustaške borbe i prva godina Poglavnikove emigracije.

U godini 1930. Poglavnik dalje neumorno radi za hrvatsku stvar. Pokreće novine »Grič« a zatim i »Ustašu«, od kojih prva tri broja izlaze skromno, izrađeni na ciklostil stroju. Te godine Poglavnik već okuplja prve ustaše, koji su u Italiji i na Jankapusti postali maticom kasnijih većih ustaških logora. **Iste godine već je »Hrvatski savez« u Belgiji sa svim svojim ograncima prišao dru Paveliću i započeo s javnim domobranskim radom.** Poglavnik se neumorno dopisuje s odborom saveza i s mnogobrojnim pojedincima. Sam piše članke i vijesti za »Ustašu«, sam piše naslove i razašilje ga. Nabavlja mali tiskarski stroj te se »Ustaša« godine 1931. već tiska u vlastitoj tiskari Glavnog Ustaškog Stana. **Poglavnik postaje i slagar, te strpljivo i neumorno piše članke i vijesti, a poslije toga uz pomoć nekolicine ustaša po čitav dan, a često i kasno u noć slaže, prelama, tiska, preklapa i otprema već gotov list na sve strane svijeta.**

Ustaške novine i letci, koje Poglavnik tajnim ugovorenim putem vrlo uspješno šalje i u domovinu, prodrli su u mnoga hrvatska sela i gradove i postižu velike uspjehe. Narod se budi.

Stjepan Veselić

Marko Ivanković

Luka Uzelac

Marko Zovko

Žrtve Orjune

pa dolazi i do prvih većih sukoba, dolazi do osobitog odjeka na zagrebačkom sveučilištu. **Vlastodršce spopada bijes i oni neumorno šalju svoje doušnike i atentatore. Jednom od njih, Petru Gruberu, uspije se približiti Poglavniku i u društvu s još dvojicom plaćenika pokušava 15. listopada 1931. u jednom svratištu u Münchenu izvršiti atentat. Zahvaljujuć Providnosti i spremnosti Poglavnika, zločinac nije uspio u svojoj namjeri. Poglavnik ga razoružava i velikodušno ga pušta, da se povrati k svojim poslodavcima u Beograd.**

Međutim su već i u Južnoj Americi udareni temelji ustaške organizacije, koja je s obzirom na posebne prilike započela djelovanje pod imenom »Hrvatski Domobran«. Poglavnik pokreće u Buenos Airesu novine pod istim imenom, i hrvatsko radništvo Južne Amerike hrli u borbene redove te organizacije i oduševljeno slijedi Poglavnika.

Tokom god. 1932. osniva Poglavnik prvi veći ustaški logor u Italiji, u koji poziva prve ustaše iz Belgije, kojima se pridružuju mnogobrojni bjegunci iz domovine. Neumorno Poglavnik rukovodi sa svim i najsitnijim pitanjima i potrebama ustaša. Izrađuje nacrt za odore i daje izrađivati pod svojim nadzorom sve potrebno za ustašku opremu. Zajedno s prvim ustašama odilazi na vježbu, za koju sam izrađuje osnovu, hoda, gađa, te za vrijeme odmora sjedi i jede među ustašama, odgajajući ih politički i društveno, tumačeći im stanje u domovini i čitajuć im vijesti o ustaškim djelima i ustaškim žrtvama u domovini.

Uvađanjem logorskog vojničkog života došla je potreba prvih odredaba i propisnika. Poglavnik ih sam izrađuje i na taj način propisuje način života i rada ustaša-vojnika. Uza sve to dospijeva napisati novo djelo, koje je tiskano na francuskom jeziku pod naslovom: »La restauration economiques des pays danubiens« (»Priradna ponova Podunavlja«).

Pod dojmom silne ustaške promičbe i strahovitoga nasilja, narod u domovini pristupa u ustaške redove i polaže prisegu. Zatim traži oružja i odore. **Oblikuje se prvi ustaški roj u Lici, kojem Poglavnik odobrava izvjesnu djelatnost u Lici i Primorju. Tako dolazi do poznate navalne djelatnosti velebitskog ustaškog roja u jesen 1932., nakon koje cjelokupno svjetsko novinstvo piše o hrvatskom pitanju i o snazi Ustaškog pokreta.**

Poglavnik uz sav posao i skrb za logore i ustaše, koji su već u logoru kao i za one, koji su još bili na putu, dospijevao je pisati za »Ustašu«, »Grič« i »Hrvatski Domobran«, te na mnogobrojno dopisivanje s organizacijama u Amerikama i Europi. Njegovi uvodnici u tim novinama upravo su začuđujuće djelovali na Hrvate

širom svijeta, i širili Ustaški pokret, upravo kao što je njegov **jednostavan, društven, prijateljski i očinski saobraćaj s ustašama djelovao u logorima.** Osobito oduševljenje pobudila je prva ustaška budnica, »Ustaška pjesma«, koja je kasnije postala ustaškom himnom, a koju je Poglavnik u to vrijeme ispjevao i također joj sam odredio milozvuk (melodiju).

Godine 1933. Poglavnik osniva još jedne novine pod naslovom »Nezavisna Država Hrvatska«, koje najprije izlaze u Berlinu, zatim u Danzingu. Istodobno osniva pod istim imenom u Sjevernoj Americi američko izdanje tih novina, dok je u Californiji već izlazilo »Hrvatsko Pravo« čiji je urednik također stajao u vezi s Poglavnikom i bio njegov povjerenik za onaj kraj. Tokom god. 1933. oblikuje Poglavnik u Južnoj Americi Starješinstvo Hrvatskog Domobrana, kojem odobrava predloženi propisnik. U Belgiji se Hrvatski savez sve više jača, a kad su stvoreni svi preduvjeti za pojačanje logora, šalje Poglavnik u Belgiju posebnog povjerenika, koji unutar Hrvatskoga saveza uvadja posebni sustav ustaškoga tajnog djelovanja, koje se je odnosilo na izabiranje, polaganje prisege i odpremanje ustaša dogovorenim putem u logore.

Poglavnik izrađuje daljnje propisnike i nove odredbe, kojima je uređivao sva pitanja trajna ili privremena. Dolaze već prvi časnici izobrazitelji, te započima najozbiljniji vojnički odgoj.

Dne 1. lipnja 1933. stvara Poglavnik idejne temelje Ustaškoga pokreta, stvara djelo, na kojem se temelji čitav novi, ustaški život, kao i život Nezavisne Države Hrvatske. Misli, koje je već mnogo puta dotle iznio u raznim člancima i izjavama, a napose u svom velikom članku u mjesecu studenom 1928. u »Hrvatskom Pravu«, on produbljuje i izrađuje velebna »Načela Ustaše, hrvatskog oslobodilačkog pokreta«, koja su od toga dana najjasniji putokaz ustašama u životu, radu i borbi za uspostavu hrvatske države i kasnije za uređenje države, te za ostvarenje jednog novog svijeta, novog shvaćanja, novog čuđoredja, jednom riječju jednog novog svijeta, koji se zove pravedna i poštena država Hrvatska. Ta načela ujedno su i najodlučniji odgovor onima, koji su tvrdili, da Ustaški pokret nema programa.

Godina 1934. osobito je plodna u ustaškom radu. Poglavnik u pogledu promičbe poduzima mnogobrojne nove korake. **Usavršuje »Croatiapress« na hrvatskom, njemačkom, francuskom i engleskom jeziku, tako da se je moglo sve svjetske novine oba-**

vještavati o stanju u »Jugoslaviji« i o ustaškoj borbi. Poglavnik te godine daje izraditi hrvatske ustaške promičbene marke i hrvatski novac: kunu. Proširenjem tiskare Poglavnik je odredio da se europsko izdanje »Nezavisna Država Hrvatska« tiska u tiskari Glavnog Ustaškog Stana, u kojoj je već radilo nekoliko izobraženih ustaša slagara.

Uslijed silnoga posla, koji je morao obavljati i ustaškog rada, koji je morao nadzirati, Poglavnik postaje radnikom kroz dan i noć, postaje vječnim putnikom. On radi neumorno, ustaški, on putuje dan za danom, od jednoga sastanka na drugi, od jednoga logora do drugog, iz jedne države u drugu. **Nikada on nije umoran, nikada on ne bi tražio odmora. Kad ne bi drukčije mogao riješiti brze tekuće stvari, on bi sobom na put uzeo spise i rješavao bi ih u vlaku.** Pa i za vrijeme jela, koje zbog posla gotovo nikada nije uzimao pravodobno već s velikim zakašnjenjem, on bi razgovarao s dužnosnicima, primao njihove izvještaje i donosio odluke. U doba zaposlenosti, kad je morao razgovarati i dogovarati sa stranim državnicima ili povjerenicima, koji su dolazili iz domovine ili iz drugih zemalja, Poglavnik nije nikada propustio dnevne tekuće stvari. **Silnu poštu, koja je stizavala iz svih krajeva svijeta, htio je sam pročitati i na svako pismo ili na posebni list papira napisao bi svoje bilješke, svoje opaske i odluke, prema kojima bi dužnosnici iz ureda morali odgovoriti na pojedina pisma ili izvršiti pojedini posao.** Tek u vrijeme najveće zaposlenosti, kad uistinu nije dospio pročitati sva stigla pisma, onda je tražio da mu se u obliku opširnijeg izvješća napiše kratki sadržaj svakog pisma, svake molbe, svake želje ustaša. Tada bi on na rubu toga pisma napisao svoje odluke, zatraživši i pojedina pisma, koja su ga osobito zanimala.

Tokom god. 1934. Poglavnik je napisao još i druge mnogobrojne odredbe, propise i zapovijedi. Osim toga on strpljivo i neumorno proučava hrvatsku povijest i iz nje vadi sve ono što je potrebno za ustaški život i rad u budućoj hrvatskoj državi. **On je pronašao stari hrvatski ukras-pleterac, on je pronašao trolist, koji je uveo kao oznake činova kod ustaških časnika i dočasnika, on je kod ustaške vojske uveo stari hrvatski gajtan i poslije od toga gajtana složene povitice, koje i danas označuju činove u ustaškoj vojsci.** On je napose temeljito proučavao razvoj povijesnih događaja u vezi sa starim hrvatskim župama »Bosna« i »Hum«, te je u tom pogledu mnogo napisao i stvorio tako temelje za pisanje vjerne povijesti o tim posve hrvatskim krajevima, o toj hrvatskoj zemlji, koju on smatra srcem

i središtem hrvatske države. Poglavnik s najvećom pomnjom čita i proučava Starčevićeva djela i u nauci Oca Domovine traži i pronalazi osvježenje i okrepu za svoj rad i za svoje osnove.

Poglavnik svojim radom, svojim pisanim djelima i člancima, koji su puni vjere u pobjedu, koji su odraz htijenja i prava hrvatskoga naroda, svojim čovječnim i očinskim saobraćajem s ljudima, stvara do sada po nikom drugom u Hrvatskoj doživljeni ugled. Tkogod je čitao Poglavnikova djela, tkogod je pratio i slijedio njegov rad, **tkogod je došao barem jednom s njim u dodir, taj odmah biva osvojen, taj — ako baš nije nepošten i rođeni slavosrb — postaje ustašom, postaje vojnikom Poglavnika.**

U logore, među svoje ustaše, dolazi Poglavnik kao vođa, kao zapovjednik, kao Poglavnik. **Nu ugled Poglavnika, vođe i zapovjednika ne postizava on brutalnim nastupima, isprsivanjem ili napuhavanjem, već taj ugled stvara među ustašama svojim doduše odlučnim nastupom, nu ujedno i s očinskim, drugarskim i bratskim srcem, koje kuca za ustašu.** Veza između Poglavnika i ustaša, ona tajanstvena, mnogima nerazumljiva veza, nije se temeljila na dužnom saobraćaju višeg i nižeg, saobraćaju zapovjednika i vojnika, koji mora izvršavati zapovijedi. **Ta se je veza temeljila, a temelji se i danas, na iskrenoj ljubavi, na dubokom svijesnom poštovanju čovjeka, koji ne pravi u tegobnom emigrantskom životu razliku između sebe i čarkara i koji u svojoj vojsci ne gleda nekog podredenog, koga bi izrabio, ne gleda u njoj predmet za iskorišćavanje i progonjanje, već koji imade duboko i iskreno shvaćanje za ljude, koji su se svega svoga odrekli i dobrovoljno pošli za njim na put teške borbe i, koji mu vjeruju, neograničeno vjeruju, pa i u časovima kad ne postoji velika vjerojatnost da će borba imati uspješni završetak. To je bila veza jedne posebne obitelji, jedne posebne zajednice misli i želja, to je bila veza zajedničkih radosti i zajedničkih boli, veza ustaša sa svojim Poglavnikom.**

U logorima su najviše bili mali ljudi, to jest seljaci i radnici. Poglavnik, sin radnika i dijete sela, potomak seljačke obitelji, odrastao u seljačkoj ili radničkoj kućici medju siromašnima, bijednima ali poštenima, znao je shvatiti i razumjeti toga ustašu, toga malog čovjeka, koji je napustio i posao, i zaradu i posebnički život, napustio tvornicu ili rudnik, kuda ga je bijeda hrvatskoga krša i nasilnička tuđinska vlast natjerala, te spremno došao k njemu, na put patnja, muka, stradanja, na put borbe. **Poglavnik je u svojim ustašama gledao svijesne ljude, odlučne borce, koji se ne lakome za lagodnim životom, za polože-**

jima i činovima, već koji su sve svoje, pa i sam život, svaki čas spremni dati za domovinu.

Poglavnik je usprkos svoga velikog ugleda, usprkos sjajnih djela i uspjeha uvijek bio skroman čovjek. Ne kiti se zlatom i činovima, već je običan čarkar. **U propisu o činovima i oznakama činova u ustaškoj vojsci kaže se: »Poglavnik i čarkar nemaju nikakvu oznaku čina.« Poglavnik kroz čitavo vrijeme emigracije nosi jednostavnu skromnu odoru kao i svi drugi čarkari, on nikada ne dozvoljava pisati o sebi. Ustaša ne voli laskanje i ulagivanje,** ne trpi onoga, koji bi se htio uvući ili »preporučiti« time što mu laska i time što od oduševljenja i, tobože, odanosti pred njim roni suze. Često je puta trebalo s Poglavnikom voditi dugotrajnu borbu, kad bi zbog same stvari bilo trebalo negdje u novinama ili u govoru jače istaknuti njegovu ličnost. »Došao sam raditi a ne vladati«, nije samo neka krilatica, već je to velika istina, koje se je Poglavnik uvijek u emigraciji držao, a drži se je i danas.

Dolazeći u logor, medju svoje ustaše, koji su ga sa strepnjom u duši očekivali i koji bi bili tužni ako ga samo mjesec dana ne bi vidjeli, Poglavnik je htio znati sve, do u najmanju sitnicu. Njemu nije bilo dosta da mu po koji dužnostnik preda ili pošalje izvješće pa da jednostavno kaže »Tako je«. **Kod dolaska u logor, on se sam na licu mjesta htio osvjedočiti o pravom stanju stvari, on sam, upoznavši pojedino pitanje, odmah bi ga na licu mjesta riješio,** a naknadno, ako je to bilo potrebno, i pismenom odredbom. S obzirom na pojedinačne stegovne prekršaje, do kojih je tokom dugotrajnog logorskog života neminovno moralo doći, **Poglavnik nije dolazio korbačem ili kaznama. On je odredio, da svaki mjesec jedanput može pred njega doći svaki pojedini čarkar, dočasnik ili časnik, i da mu u četiri oka kaže sve što ga tišti.** U koliko je dotični bio pogriješio, on bi ga očinski upozorio da tako ustaša ne smije raditi, uputio bi ga kako u buduće mora raditi i bratski bi mu predočio velike probitke Hrvatske i hrvatskoga naroda, zbog kojih ustaše moraju proživljavati taj teški i pun stege i samozataje život. To su uzroci, koji su tokom godina stvorili prave ustaše, to su razlozi da su ustaše onakvi kakvi jesu. Kazne, odredjene od vremena do vremena po zapovjednicima, Poglavnik bi prvom zgodom dao izbrisati iz knjiga.

Unutarnje sporove u organizaciji, do kojih je neminovno moralo doći — jer ustaše su ustaše, ali i medju andjelima je trebalo činiti reda — Poglavnik je riješavao pravedno i drugarski. Svaki bi se spor obično bio riješio na obostrano zadovolj-

stvo i sama stvar zaslugom Poglavnika nikada nije štetovala, makar se neki pojedinci ne bi bili osobno slagali. Oni su na službenom poslu sjedili za jednim stolom, suradjivali i koristili stvari. Poglavnik je za svakoga jednako osjećao, sa svakim jednako postupao i ne bi ni nad kime prelomio štap tako jednostavno, pa je stoga i razumljiv ugled, kojeg je imao i koji i danas ima među ustašama.

Poglavnik je patio nad svakom žrtvom, nad svakim mučenikom, koji je u teškoj ustaškoj borbi dao svoj život za domovinu. Ipak, on nije mogao ni pred kakvim žrtvama sustati u borbi, jer svaka borba iziskuje žrtava. **Poglavnik nije sustao ni onda, kad su ga pokušali slomiti proganjajući njegovu obitelj, napose njegovog starog oca. Ne! Poglavnik ni tu nije sustao, jer on nije živio samo za sebe, za svoju obitelj i za svoje osobne probitke. On je najprije živio za domovinu, koja ga je trebala, on je živio za veliku ideju, za oslobodjenje domovine i uspostavu države Hrvatske.** Na tom putu nisu ga mogle slomiti ni zaustaviti nikakve neprilike, nikakve neugodnosti, nikakve žrtve. On je uvijek stajao na čelu borbe, u prvim redovima, on je uvijek izlagao svoj život i bio ga je spreman dati domovini. Čitavo vrijeme svoje emigracije bio je izložen napadajima neprijateljske promićbe, koja je na najbrutalniji, na najbezobzirniji način blatila njegov rad, njegov život i njegovo poštenje. **Kroz čitavo vrijeme emigracije, svakog časa vrebala je na njega smrt, jer svaki mjesec, na svakom koraku, našlo se je po Beogradu plaćenih ubojica, koji su vrebali na njegov život.** On se nije nikada plašio niti je poduzimao nekakve posebne mjere za svoju sigurnost. Njemu je čak bilo neugodno, on bi se bio i protivio, kad bi njegovi ustaše bili pokušali ili pak bi poduzeli kakve posebne mjere sigurnosti.

Smrt krilnika Steve Duića, koji je u rujnu 1934. pao kao posljednja žrtva Aleksandra Karađorđevića, osobito se je duboko kosnula Poglavnika. U Stevu Duića kao časnika i ustašu, Poglavnik je polagao velike nade. I baš zato što je to tako bilo, beogradska nezasitna zvijer zahvatila je tamo, gdje se je nadala najteže pogoditi i Poglavnika i ustašku stvar. **Međutim, to je bila posljednja hrvatska glava, koja je pala po nalogu krvnika Aleksandra Karađorđevića. Narod, ustaški hrvatski narod, proglasuje osudu i ustaše je izvršuju. Tiranin ubojica pada tjedan dana poslije smrti krilnika Steve Duića.**

Sav versaljski svijet obara se na Poglavnika i ustaše. Svi traže Poglavnikovo izručenje i njegovu glavu. Sve te demokracije, svi ti slobodni zidari, židovi i »slobodoumnici«, koji su još onda gospodarili velikim dijelom Europe, žedni su krvi dra Ante Pavelića. Pod takvim okolnostima Poglavnik u listopadu 1934. dolazi u zatvor, gdje ostaje godinu i pol dana. Poglavnik nije očajavao, nije klonuo, nije se ni za dlaku odalečio od svoje borbe. U zatvoru se baca na rad, na pripremni rad za ono zadnje, konačno i odlučno razdoblje borbe, koje je imalo doći, a čiji neminovni dolazak je više nego ikada vjerovao. Poglavnik neumorno razmišlja i pravi bilješke, pravi osnove, pravi nacrte za budući rad, osnove za budući život u samostalnoj državi Hrvatskoj. Upravo je s užitkom danas čitati njegove još neobjavljene bilješke u turinskom zatvoru i njegove osnove i nacrte napose za izgradnju cesta, željeznica, zgrada i ustanova u državi Hrvatskoj. U to vrijeme također piše roman »Lijepa plavka«, koji je u čitavom svijetu među Hrvatima i strancima postigao nečuven odjek i uspjeh.

Poglavnik neograničeno vjeruje i tu vjeru prenosi na svoje sljedbenike i prijatelje, na svoje ustaše. I doista, njegovi ustaše, godinu i pol dana bez njega i bez njegovih izravnih zapovijedi i uputa, čudesno su uzdržali u najvećoj vojničkoj stegi strpljivo čekavši njegov povratak. Za ustaše, koji su bili naučeni svaki mjesec barem jednom vidjeti svoga Poglavnika u svojoj sredini, bilo je to strahovito duševno iskušenje. Poglavnik ih, na njemu svojstveni način, u svojim porukama umiruje i tješi. Te njegove različite poruke, koje je prema mogućnostima mogao slati ustašama na Lipare i u druge zemlje, vrijedni su dokazi ustaške vjere i ustaške ustrajnosti ustaškoga vođe. **Vjera, velika i neizmjerna vjera struji iz svakog redka, napisanog u zatvoru po Poglavniku. Ta je vjera pobijedila kod Poglavnika, pobijedila je kod ustaša.**

Pred Uskrs, u ožujku 1936., izlazi Poglavnik na slobodu i odman se posebnim dopisom javlja svojim ustašama. Iz posebnih političkih i organizatornih razloga Poglavnik ne dolazi na Lipare, medju ustaše, već u vremenu od jedne godine dana, pozivlje pojedince ustaše iz logora i sastaje se s njima na dogovorenom mjestu južne Italije. Međutim, on se opet baca na rad, na teški posao uspostavljanja veza, koje su s organizacijama i pojedincima bile tokom njegova zatvora prekinute. Poglavnik ne poznaje zapreka, pa mu brzo uspije uspostaviti barem djelomični dodir sa svima organizacijama, kojima opet

daje duševnu snagu, kojima ulijeva vjeru i povjerenje u konačnu pobjedu.

Sticaj prilika u svijetu dovodi u ožujku 1937. i hrvatsku ustašku borbu u tešku kušnju. Nešto krivnjom općega stanja u Europi, koje još nije bilo dozrelo za konačno pravljenje reda i stvaranja novoga poredka u Europi, nešto i krivnjom nekih odgovornih hrvatskih političara u domovini, koji su — umjesto da svim silama podupru borbu Poglavnika i odluče se za novi red, za novi pravedni poredak i za uspostavu nezavisne hrvatske države — vrludali amo i tamo, bacali se u ralje agentima židovstva i masonerije, pravili sa Srbima sporazume i zabijali nož u leđa Ustaškome pokretu, dolazi do raznih međunarodnih sporazuma, uslijed kojih je ustaška djelatnost u Italiji i nekim drugim zemljama morala na neko vrijeme prestati.

Poglavnik ni sada ne klone duhom. Teško je bilo napisati i poslati ustašama odredbu u tom pogledu, nu **on i u toj odredbi kaže da treba izdržati, da treba ustaške strpljivosti do onoga časa, kad će opet biti pozvani pod ustaško oružje i kad će poći u konačnu borbu i bitku za uspostavu države Hrvatske. Istodobno, to jest u veljači ili ožujku 1937. napisao je svoj poznati pronicavi i proročanski sastavak pod naslovom »Politički položaj«, koji je izlazio u »Ustaši«, u nastavcima pod naslovom »Ustaška borba«, a u kojem sastavku na nevjerojatno odlučan i siguran način proriče ne samo novi svjetski rat, nego čak i rok u kojem će on buknuti.** On kaže, da će taj rat buknuti ne možda za pet godina, ne možda za tri, nego čak možda u roku od dvije pa i jedne godine dana. A s tim ratom, kaže Poglavnik, s tim općim obračunom u Europi izmedju nasilnika i potlačenih, između bogatih i siromašnih, doći će i naš posebni hrvatski obračun sa zakletim neprijateljem hrvatskoga naroda i hrvatske državne slobode. Taj spis, ta poslanica, jedan je od najvrijednijih povijesnih dokaza Poglavnikove pronicave politike, jer zaista, **ni dvije godine dana poslije toga započinje u Europi ratna djelatnost, koja se konačno pretvara u novi svjetski rat, u konačni i posljednji obračun između pravde, uljudbe, reda i rada s jedne i divljačkog barbarstva s druge strane, a hrvatsko pitanje igralo je u toj divovskoj borbi takodjer jednu od najvažnijih uloga, upravo onako, kako je Poglavnik u rečenom sastavku nagovjestio.**

U razdoblju »velike ustaške šutnje«, koja je od 1937—1941 trajala, dakle točno četiri godine, Poglavnik opet radi i stvara. Godine 1937. napisao je svoje velebno djelo »Strahote zabluda«

koje je postalo vjerovanje ustaške Hrvatske u obračunu s boljševizmom i koje je djelo već dva put izašlo na talijanskom jeziku, zatim na hrvatskom, španjolskom i na drugim jezicima.

Ovo sudbonosno razdoblje Poglavnik je usprkos »ustaške šutnje« dobrahno iskoristio, marljivo radeći na osnovama za buduće uređenje hrvatske države. U to vrijeme napisao je uz već spomenuta i poznata djela još i raznih drugih sastavaka, spomenica i predstavka na strane prijateljske vlade, u kojima je odlučno i ustrajno branio rješenje hrvatskoga pitanja u okviru Nove Europe. U pismohrani Ustaškoga pokreta pronalaze se mnogobrojni dokumenti o tom njegovom radu, nu još nije vrijeme da se o tome opširnije piše. U tom razdoblju mnogo se Poglavnik bavi s proučavanjem brojidbenih podataka u Hrvatskoj, stvara osnove za buduću naselbu i raselbu pučanstva, izradjuje mnoge zemljovidne karte, kojima na vrlo pregledan način prikazuje stranom svijetu povijesni razvoj Hrvatske i zločin počinjen sa strane Beograda s »krojenjem« i otrgnućem najboljih i najhrvatskijih hrvatskih krajeva. Napose je zanimiv povijesno-politički sastavak o zemljama bosanske i hercegovačke Hrvatske, koji je i na stranim jezicima dostavljen odgovornim čimbenicima, a u kojima se uspješno dokazuje pravo Hrvatske na te povijesne predjele. Posljedice toga Poglavnikova rada vidjele su se i nakon proglašenja Nezavisne Države Hrvatske, kad su sve te povijesne hrvatske zemlje došle u okvir hrvatske države i kad je granica između dva svijeta ponovno nakon dugog vremena postavljena na svojem prirodnom mjestu: na rijeci Drini.

U tom istom razdoblju, to jest od 1937. do 1941. Poglavnik i na drugim poljima radi i stvara. Držimo da ne ćemo svijetu odkriti nikakvu ustašku tajnu, ako spomenemo, da je u to vrijeme Poglavnik — na temelju točnog proučavanja života u Hrvatskoj za vrijeme hrvatskih narodnih vladara i hrvatskoga plemstva u Bosni — napisao i prvi dio svog velikog povijesnog romana pod naslovom »Bogomili«, a u kojem je vjerno opisao život Hrvata u onim starim i junačkim vremenima. Osim toga Poglavnik je izrađivao i riječnik hrvatskih riječi, nastojeći izbaciti iz hrvatskoga jezika sve tuđice, dok se je u posljednjim danima emigracije, uz sav ostali posao, bavio istraživanjem onih riječi u hrvatskom jeziku, koje su u narodu ostale kao posljedica turske vladavine u našim krajevima.

Istodobno Poglavnik radi i stvara i na svim drugim područjima, te ga čas oslobođenja Hrvatske i uspostava Nezavisne Države Hrvatske, kojim je djelom On okrunio svoj skoro

tridesetgodišnji politički rad i trinajstgodišnji rad u emigraciji, nalazi potpuno spremnog u svakom pogledu i na svim poljima s obzirom na uređenje Nezavisne Države Hrvatske.

U sudbonosnim danima početka rata na jugoistoku Europe, **Poglavnik kao jedini vođa hrvatske politike, pozvan je po vođama velikih savezničkih naroda i pobornika za novu Europu, da stupi na čelo Nezavisne Države Hrvatske i na pozornicu svjetske politike.** Poglavnik doživljuje tako najveću zadovoljštinu svoga rada: uspostavu Nezavisne Države Hrvatske, najveći uspjeh hrvatske povijesti. U tim odlučnim danima, dne 5. travnja 1941., on javlja svome narodu preko krugovalne postaje Glavnog Ustaškog Stana, da je kucnuo čas oslobođenja i uspostave države Hrvatske. te pozivlje cijeli narod i vojsku na noge, u čem je potpunoma uspio. Slijedećih dana još se nekoliko puta javlja na krugovalu, a zatim 10. travnja 1941. u njegovo ime proglašena je u Zagrebu Nezavisna Država Hrvatska.

Na sam Uskrs, dne 13. travnja 1941., u 4 sata u jutro, Poglavnik sa svojim najvjernijim ustašama prelazi granicu i nakon trinaestgodišnjeg boravka u tuđini, stupa opet na sveto hrvatsko tlo kao osloboditelj domovine i uskrisitelj starodrevne Države Hrvatske. Njegov put do Karlovca bio je još nevidjeni triumf jednoga vođe, koga je narod s najvećom pobožnošću očekivao i dočekao. Nakon kratkog boravka u Karlovcu, Poglavnik, bez galame i slavoluka, točno u 4 sata u jutro ulazi u Zagreb, gdje se odmah baca na posao, na rad, uz povijesnu izjavu »Nisam došao vladati, već raditi«.

Povijesni travanjski dani godine 1941. najveći su dokaz, da je put, kojim je Poglavnik u vanjskoj politici Ustaškoga pokreta krenuo, bio jedini ispravni put, kojim je Poglavnik pošao još pred 15 godina, vodjen osjećajima prijateljstva i razumom. Svaki drugi put bio bi za hrvatski narod završio sa strašnim posljedicama, a to je i razumljivo, jer bi svaki drugi put bio i neprirodan i protunarodan. **Kod velikih naših saveznika, Italije i Njemačke, našao je Poglavnik sa svojim ustašama i gostoprimstvo i shvaćanje i pomoć. Veliki vodje Hitler i Mussolini sa svojim nepobjedivim vojskama djelatno su dokazali svoje prijateljstvo za hrvatski narod i u velik- doprinijeli borbi Poglavnika i Ustaškoga pokreta, pomognuvši snagom svojih oružanih sila oživotvorenje vjekovnih želja svih Hrvata, uspostavu Nezavisne Države Hrvatske.**

Ovdje nije mjesto, a nije ni potrebno, opisivati plodove desetmjesečnog Poglavnikova rada u N. D. H., jer je to stvar

posebne knjige, koja će izići posvećana godišnjici opstanka Nezavisne Države Hrvatske. Poglavnik, koji je kao glavar države ostao onakav kakav je bio kao ustaški Poglavnik u emigraciji, **oživotvorio je najveću želju hrvatskog naroda, izvršio je najveće djelo hrvatske povijesti. Poglavnik je izvršitelj želja i zahtjeva cijelog hrvatskog naroda.**

Poglavnik je ispunio sva svoja obećanja. Poglavnik je do u sitnice izvršio svoje hrvatsko i ustaško »deržanstvo«.

Prva djela Poglavnika u uspostavljenoj državi Hrvatskoj bila su djela za seljaka i radnika. Već nekoliko dana nakon povratka u domovinu, Poglavnik određuje velike milijunske svote za izgradnju radničkih kuća, u kojima će hrvatski radnik biti konačno svoj na svome i živjeti životom dostojnim čovjeka. **Isto tako Poglavnik odmah u duhu ustaških načela jednom zakonskom odredbom vraća oteto hrvatsko zemljište hrvatskim seljacima,** na kojem je odmah započelo naseljavanje siromašnih hrvatskih seljaka iz prenapučenih hrvatskih krajeva. Poglavnik, mali čovjek, kojem seljak i radnik nije na jeziku već u srcu ulaže sav svoj napor, može se reći, on živi u Nezavisnoj državi Hrvatskoj isključivo za malog čovjeka. do sada uvijek proganjanog i izrabljivanog. on živi za one što rade.

Poglavnik je najveći sin Hrvatske. kojeg će spominjati vijekovi. Njegov će rad istom povijest moći pravilno ocijeniti i prikazati. nu njegova djela već sada govore više od svih riječi.

Poglavnik Dr. Ante Pavelić osloboditelj je domovine i uskrisitelj starodrevne Nezavisne Države Hrvatske. On, sin malih ljudi, najveći je čovjek hrvatskih pokoljenja.

II.

POVIJESNA NIT HRVATSKOG USTAŠTVA

USTAŠKI POKRET NIJE U BITI NIŠTA NOVOG

Izgleda da mnogima u Hrvatskoj i izvan nje još nije jasno što je zapravo Ustaški pokret. Miješaju pojmove, iskrivljuju činjenice, krivo prikazuju povijesni tok ustaškog rada, ustaše poistovjetuju ne znam čime i konačno mnogi — da utješi sebe i druge u neznanju — jednostavno kaže: »Ta, to ti je neka novotarija, koju će hrvatski narod teško poprimiti«.

Međutim ako malo bolje pogledamo u hrvatsku prošlost i ako malo dublje razmišljamo o hrvatskoj borbi kroz vjekove, vidjet ćemo da ustaštvo nije nikakva novotarija, da ustaštvo nije nešto što u Hrvatskoj ne bi imalo zasada i korjena, već da je ustaštvo živjelo od prvih početaka hrvatske države i da se je provlačilo sad u ovom sad u onom obliku, sad pod ovim sad pod onim vođom, kroz čitav tok naše povijesti kao jedna višestoljetna neprekidna nit.

Doista, povijest nam pokazuje, da kad god bi u pojedinom razdoblju naše vjekovne borbe za opstanak domovini ili pojedinom hrvatskom kraju bila zaprijetila kakva pogibelj, pojedini bi svijesni hrvatski odličnici ili vlastelini protiv te pogibelji pozvali na okup cjelokupno pučanstvo, cijeli narod na otvoreni narodni ustanak. Tako smo vidjeli u sijaset slučajeva, da bez obzira na postojeću redovitu vojsku, napose pak za vrijeme turskih provala, pojedini velikaš pozivlje svoje žitelje, pa makar oni bili i kmetovi, stavlja im se na čelo i zajedno se s njima bori proti prijeteće pogibelji. Ta vjekovna opasnost, koja je prijetila Hrvatskoj kao cjelini ili pojedinim njenim krajevima, a s druge strane tuđinski vladari, koji baš nisu najsdušnije branili hrvatske zemlje, prisilili su Hrvate kao narod, kao cjelinu, da budu vječiti vojnici, vječiti branitelji svojih prava i svoje zemlje, da budu graničari, da budu ustaše. Jer, znajuć da se često puta tuđinski vladari ne će ni maknuti ili će dati vrlo slabu pomoć za obranu njihove zemlje, Hrvati su sami morali ustajati na noge i kao ustaše braniti zemlju od dolazeće ili već nametnute pogibelji.

I dok su drugi narodi podizali samo vojske za rat, ili su — kao posve slobodni i u posjedu svoje države — dizali revolucije, u cilju da zbace s vlasti ovoga ili onoga čovjeka, ovu ili onu stranku ili stališ, dotle su Hrvati morali dizati opće narodne ustanke, da se odupru prijetećem zlu ili da se otresu kakvog natmetnutog nasilnika. To su morali činiti zbog toga, jer im u njihovoj poluslobodi i poludržavi tuđinski vladari nisu dali nikada mogućnosti ni prilike, da organiziraju dostatnu i pravu redovitu vojsku, jer su tako lakše s njima vladali i izigravali ih. Tu je dakle ta velika razlika između nas i drugih, tu su početci i uzroci našega posebnoga ustaštva, to jest rata, u kojem sudjeluje čitav narod u borbi za svoju državu.

Ustaštvo je sljedom toga postalo bitna osebujnost hrvatskog naroda, postalo je znamenom povijesnoga hrvatskog »punta« protiv tuđina, protiv nepravda, protiv svih opasnosti, koje su hrvatskom narodu i hrvatskoj državi prijetile. Ustanak stoga ne znači samo običnu revoluciju, a isto tako ustaštvo ne znači samo običnu borbu za promjenu jednoga sustava ili borbu za promjenu vlade. Ustaštvo je znamen opće narodne borbe cijeloga naroda, koji se u teškim časovima podiže dobrovoljno i svijesno da obrani svoju slobodu, svoja prava, svoju domovinu ili svoju državu. Ustaštvo je znamen one borbe, koja i preko svih obzira ide za tim, da silom ili prevarom oteta narodna ili državna prava opet povrati, ili da na bilo koji način izgubljenu državnu samostalnost uspostavi. Stoga ustanak nije obična revolucija, već borbeni, pa makar često puta i očajni podhvat cijeloga naroda, dakle sredstvo kojim će ustaštvo, to jest narod, izvojštiti svoja prava.

Listajući stranice hrvatske povijesti vidjet ćemo već u prvim početcima naše opstojnosti takve ustanke i takvu ustašku borbu. Vidimo cijeli narod u ustanku proti raznih divljačkih horda. Vidimo da najprije knezovi i banovi, a zatim i hrvatski narodni kraljevi, u teškim i odlučnim časovima pozivlju narod na velike narodne sabore, koji su se održavali na otvorenom polju i gdje su birali i svrgavali kraljeve, gdje se je odlučivao rat, a često puta i druge važne stvari. To je već bio neke vrsti ustanak puka, sudjelovanje cijeloga naroda u tim buntovnim stvarima.

Vrijedni primjeri hrvatskoga ustaštva, hrvatskoga »punta«, vide se za vrijeme stoljetnih borba proti Turaka. Vidimo pojedine ljude, koji okupljaju oko sebe svoje žitelje i zajedno s njima ratuju. Najbolji primjer su naši stari pučki ustaše iz Bosne, koji se podigoše, možemo reći, podigao se cijeli narod, da se bra-

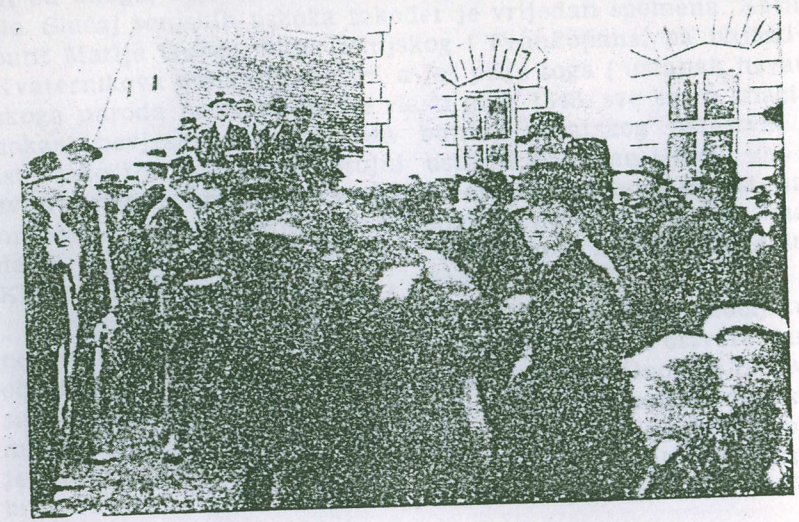

Poglavnik godine 1927. među narodom.

Poglavnik kao narodni zastupnik.

Poglavnik u prvoj godini emigracije.

ni od onoga, koji sa svojom vojskom provaljuje na bošnjačko tlo. Slučaj senjskih uskoka također je vrijedan spomena. Zatim bunt Matije Gubca, bunt Zrinjskog i Frankopana, pa najzad i Kvaternikova buna u Rakovici, a još prije toga i ustanak hrvatskoga naroda proti mađarske vlasti god. 1848. sve su to znaci i dokazi povjesnoga hrvatskoga bunta, hrvatskog ustaštva, a isto tako i svi oni mnogobrojni ustanci u Humu i Lici, kao i svim drugim krajevima hrvatske države, pa bunt ili ustanak hrvatskog naroda proti Sigismunda. U novijoj povijesti imademo slučaj takvog bunta god. 1903. proti nasilne vladavine Khuena Hedervarija.

Ustaštvo i ustanak u hrvatskom narodu je dakle tisućljetna neprekinuta povijesna nit, ona je usko povezana s ostvarenjem, obranom i uspostavom hrvatske državne samostalnosti i nezavisnosti. Ustaštvo se je u raznim razdobljima i u raznim prilikama ispoljilo sad ovako sad onako, nu uvijek je u svojoj biti bilo jedno te isto. Stoga ono nije nikakva novost, nikakva tuđinska biljka nametnica, već je davna povijesna i predajna osebina čitavoga hrvatskoga naroda.

Ustaštvo u prošlosti kao i u sadašnjosti nije jedna veća ili manja vojska, koja po zapovijedi i prisilno ide u rat, već je to čitav hrvatski narod, koji putem ustaštva kroz tisuć godina svijesno brani hrvatsku narodnost i hrvatsku državu.

STARČEVIĆ, PRAVAŠTVO I USTAŠTVO

Iz nekih stranačkih ili osobnih razloga pokušava ovaj ili onaj zlonamjerno prikazivati, da je Ustaški pokret tobože borba samo jedne stranke. to jest bivše Hrvatske stranke prava. Potrebno je stoga i to pitanje raščistiti, prikazati cijeli povijesni razvoj ustaštva i spomenuti sve temeljne zasade, srž ustaškoga vjerovanja kao i sve one izvore, na kojima je Poglavnik i Ustaški pokret crpio svoju duševnu snagu, i kojima imade zahvaliti svoju bit, svoj opstanak, svoje žrtve i svoje uspjehe, te na koncu i svoju veliku i najveću pobjedu, uspostavu Nezavisne Države Hrvatske.

Poglavnik je i rječju i djelom mnogo puta dokazao i pokazao, a to su dokazali i njegovi ustaše, da su oni najveći protivnici strančarstva u Hrvatskoj. Poglavnik je uvijek govorio, da Ustaša nije stranka niti pokret jedne skupine ili stališa u

Hrvatskoj, već da je ono pokret općenarodni, pokret oslobodilački i stvaralački, pokret cijelokupnog hrvatskog naroda. I baš zbog toga mogao je Poglavnik cijeli narod i okupiti pod borbenu ustašku zastavu. Međutim, činjenice se ne mogu jednostavno prešutiti. Zna se, da je pravu mušku i odlučnu borbu u Hrvatskoj poveo Otac Domovine Ante Starčević, zna se da je on zapravo unio u Hrvatsku duh revolucije, da je on prvi nakon dugih stoljeća započeo s politikom hrvatskoga državnoga prava, vodeći dugu i nepopustljivu borbu za prava hrvatskoga naroda, za uspostavu hrvatske države. Zna se, da prava i jedina spasonosna politika hrvatskoga naroda mora biti temeljena na nauci Ante Starčevića, jer je to jedini put i jedini spas za očuvanje hrvatske narodnosti i hrvatske državnosti. Zna se konačno i to, da je Ante Starčević udario temelje jednom pokretu, koji je poznat pod imenom pravaštvo. Kažem pokretu, jer Starčević nije kod osnutka mislio stvarati nekakvu stranku, već je naumio sa svojim hrvatskim narodnim načelima okupiti cijeli narod i pripremiti ga za odlučni čas. Što je tokom vremena neki od njegovih nasljednika možda pošao previše stranačkim putem, što su uslijed osobnih probitaka i slave pojedinci činili raskole i proigrali bogatu Starčevićevu ostavštinu, to nije krivnja ni na Starčeviću ni na temeljnoj misli pravaštva ili starčevićanstva. Zna se konačno i to, da je veliki hrvatski revolucionarac i mučenik Eugen Kvaternik takodjer bio pravaš. Ne pravaš po imenu, ne pravaš zbog toga što mu se je htjelo strančarstva ili slave, već zbog toga, što su njegove revolucionarne misli, njegovo životno htijenje, bile u potpunom skladu s onim, što je pisao, naučavao i radio veliki sin Hrvatske dr. Ante Starčević i što je bio uvjeren, da se jedino na načelima Ante Starčevića može temeljiti jedna poštena i ispravna hrvatska politika i postići samostalna država Hrvatska.

Ovdje nije potrebno pisati o Starčeviću, njegovoj nauci i njegovim djelima. Ta su poznata danas svakom Hrvatu, poznata su i u stranom svijetu. Potrebno je tek istaknuti, da su u onim prilikama, u kojima je Starčević živio i radio bila dva moguća puta. dva izlaza za Hrvate: ili poći putem Starčevića, to jest putem borbe za hrvatsku državu i hrvatska prava, dakle postati borac, čovjek, Hrvat, ili poći putem »vječnih putnika«, puzavaca, tuđinskih slugana svih vrsti, poći putem sužanjstva, putem slavosrpštine, što znači poniziti se ispod puzave domaće životinje, ležati pred nogama tuđinca, koji te gazi čizmom i za volju lagodnoga života, slave i novaca, biti robom. Starčević je značio revoluciju, njegova nauka značila je borbu, tešku i

neumoljivu borbu za ono što je nekoć bilo i što opet mora biti, to jest samostalna država Hrvatska, ujedinjena, cjelokupna, na čitavom svom povijesnom tlu, a u toj državi društvovno pravedno uređenje i život za svakoga, a najviše za onog koji radi.

Nije čudo što je sve borbeno, čestito, odlučno i nepokvareno u Hrvatskoj jurilo pod zastavu Ante Starčevića, u pravaštvo. Od godine 1861. pa do prevrata, cjelokupno čisto i borbeno hrvatstvo slijedi Starčevića. Pod njegovom zastavom preporađao se je hrvatski narod, rađalo se je novo hrvatstvo. Duh stare hrvatske državne slave osvježivao je i bodrio nove naraštaje, koji su — željni borbe — slijedili onoga koji se bori. Tako započinje buđenje i uskrsivanje, tako se radja hrvatski nacionalizam, tako se rađa sveopća želja i zahtjev za uspostavom hrvatske državne samostalnosti, a jer to nije bilo moguće postići drukčije, rađa se i hrvatski revolucionarizam, rađa se duh Rakovice. Započinje i duhovni preporod u Hrvatskoj. Pijuć sa bogatog izvora Starčevićevih misli i njegove cjelokupne borbene hrvatske nauke, hrvatski umni radnici, napose književnici i pjesnici, počinju stvarati djela, hrvatska djela, koja su bila izraz hrvatske narodne duše i plod vječnog i neprekinutog hrvatskog bunta, hrvatskoga ustaštva. Plodovi su toga rada ogromni i oni se istom danas, u slobodnoj i samostalnoj domovini, mogu pravo vidjeti i ocijeniti.

*

Kad je dakle riječ o tome, da je Poglavnik također bio pristaša pravaštva, da je sam Ustaški pokret rođen u pravaštvu, onda treba gledati na ono pravaštvo, koje je dalo Starčevića, Kvaternika, Kumičića, Matoša, Harambašića, Ogrizovića, Pavelića, Javora i mnoge druge. Treba dakle imati na umu ono pravaštvo, koje je neustrašivo i pošteno budilo i odgajalo borbene hrvatske naraštaje i koje je po tamnicama zbog hrvatskog rodoljublja ćamilo. Ono pravaštvo, koje je čizmom iz sabornice izbacilo tuđinca Khuena Hedervarija, koje je dalo srpanjske žrtve, koje je dalo žrtve prigodom krvavih izbora u Bošnjacima, koje je dalo Rakovicu, koje je ustalo 1903. na noge i izbacilo bana silnika iz Hrvatske. Treba gledati na ono pravaštvo, koje je dalo žrtve od 5. prosinca 1918, moslavačke žrtve god. 1920., ono pravaštvo, koje je u Ustaškom pokretu za vrijeme i poslije diktature dalo Poglavniku i domovini velik dio najboljih boraca i najveći dio žrtava, mučenika.

Dakle, ono čime se je zagrijavalo ustaštvo nije bilo pravaštvo nazdravica, pisanih zapisnika, visokih cilindera i lijepih

govorancija. Ustaše su prihvatili pravaštvo borbe, pravaštvo Rakovice, pravaštvo oštrih i odlučnih nastupa, pravaštvo revolucije, u kojim podhvatima su ih krijepile ne blijede i beznačajne pjesme, već pravaške budnice Matoša, Harambašića i drugih. Ustaštvo se je zagrijavalo pravaštvom Poglavnika, Javora, Hranilovića, Babića, Soldina, Zrinjskog, Rosića, Begovića i tolikih drugih hrvatskih mučenika. Taj duh muške i revolucionarne borbe, koji je strujio iz borbene nauke Ante Starčevića i junačkog podhvata Eugena Kvaternika, dao je poticaja i snage našem Poglavniku, dao je snage i okrepe ustaškim borcima. Sve ono što bi se možda »purgerskoga« ili prije spomenutoga našlo, sve ono što je mirisalo po zaguljenom strančarstvu radi samog strančarstva. Ustaški je pokret, a prvi sam Poglavnik, nemilosrdno odbacio, pobijao, progonio, te pod ustaški barjak čiste borbene pravaške misli neumorno okupljao i okupio sve ono čisto i borbeno, što prije nije bilo okupljeno u redovima Stranke prava ili pravaške mladeži. Iz toga borbenog pravaštva proizašao je Poglavnik, iz pravaštva Rakovice rodio se je Ustaški pokret.

Sam prelaz iz pokreta Starčevićanske mladeži u Ustaški pokret, cjelokupni teški i mučni rad pobijanja strančarstva i oblikovanja opcenarodnog hrvatskog ustaškog oslobodilačkog pokreta, opisan je u ovoj knjižici, onim tokom kako se je taj rad razvijao. Dobro će poslužiti svima onima, koji nisu imali prilike upoznati i pratiti iz bilo kojih razloga tok te borbe, dobro će doći našim najmlađim ustašama, a dobro će doći i slavosrbima, koji danas dobiše i novo ime — nastaše, da i oni ne zaborave povijest...

POGLAVNIK I USTAŠKI POKRET

Misli Oca Domovine dra. Ante Starčevića i primjer Rakovice temelji su Ustaškoga pokreta i ustaškoga vjerovanja. Na Starčevićevoj besmrtnoj nauci temeljio je i Poglavnik od rane mladosti do dana današnjega sav svoj politički rodoljubni rad. Na toj nauci postavio je i temelje ovog velebnog Ustaškog pokreta.

Hrvatska Hrvatom. Bog i Hrvati, samostalna država Hrvatska, to su bila načela, kojih se je Poglavnik držao, to su bile velike istine, koje su tako snažno pod Poglavnikov barjak

privlačile stotine njegovih ustaša u tuđini i na tisuće njegovih sljedbenika u zarobljenoj domovini.

U dani čas Poglavnik je Starčevićevoj nauci dao potrebni okvir i osvježeni sadržaj, koji je odgovarao novom duhu vremena. On je u dani čas postavio na toj nauci ustaška načela, on je u hrvatsku oslobodilačku borbu unio novi način, koji je bio potreban s obzirom na nove prilike, s obzirom na novog neprijatelja i s obzirom na završni dio te velike oslobodilačke borbe.

Borba Ustaškog pokreta, Poglavnikova borba, nova je svijetla točka hrvatske povijesti. Nije to više bila 1848., ne više 1918., ne više ni sporazumaška 1939. Bila je to godina 1934., koja je neminovno dovela do 1941. Poglavnik revolucionarac, Poglavnik političar; Poglavnik diplomata, Poglavnik vojnik i vojskovođa, postaje bogodani narodni vođa, vođa naroda i poslije vođa i Poglavnik države Hrvatske. Poglavnik je u Ustaškom pokretu znao uskladiti sve stare hrvatske vrline i osebine, sve divne odlike starih Hrvata s potrebama sadašnjice. Poglavnik je kao takav predvidio i opći svjetski razvoj na političkom polju, znao je naći razumijevanja i saveznika kod velikih naroda, novih pobjednika u Evropi, pa je stoga znao i hrvatsku politiku prilagoditi općoj politici u Evropi, koja je išla za ispravkom nanesenih nepravda i za stvaranjem jednog pravednog i poštenog poredka. Stoga je danas Hrvatska nezavisna država, priznata po svim čimbenicima nove Evrope i svijeta, stoga će država Hrvatska imati u novoj Evropi svoje dostojno mjesto.

Poglavnik se neumolno i nepopustljivo bori za novi red u Evropi, za samostalnost hrvatske države. On je vođa, koji je mnogo puta do sada predvidio i nagovjestio evropske događaje. On, koji je tako dobro shvatio želje svoga naroda, koji je tako dobro razumio značaj narodne duše, koji je tako mnogo vjerovao u oživotvorenje Starčevićeve misli o Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, borio se je i radio, patio je i trpio. Stajao je odlučno na stanovištu hrvatskog državnog prava, onoga prava, koje nam daje svu moć i snagu u vjekovnoj borbi, počam od Tomislava do prosinačkih žrtava, pa sve do dana današnjega. On je tu vječnu i neugasivu vatru hrvatske državnosti prihvatio, za nju se borio i najzad sa svojim ustašama tu misao oživotvorio u djelo.

Ustaša je odabrao put borbe, što znači put trpljenja. On je na tom putu ostao dosljedan, te ga nikakva zapreka

nikakve patnje i stradanja, nisu mogle odvratiti s toga puta. Nastupao je u domovini neustrašivo, branio je hrvatske probitke ustrajno u tuđini. Izlagao je često puta svoj život, patio je, trpio je, ali je ustrajao. Uvijek, svagdje i pred svima pokazao je svoje vjerovanje, svoje pouzdanje u pobjedu, a ta je njegova vjera bila i drugima podstrek da uzdrže i da nastave borbu. Ustrajao je, vjerovao je, pobijedio je.

Ustaše su stoga u narodnim očima postali neka posebna izabrana bića. Malo presmiona tvrdnja, nu tko pobliže pozna život, ustašku borbu i sve ono što su oni pretrpjeli bilo u zatvorima, bilo u internacijama, bilo u tuđini, taj se ne će toj tvrdnji začuditi. Ustaše su se odrekli svega, ustaše su se borili, ustaše su trpjeli, oni su umirali, ali od borbe nisu odustajali. Poglavnika ni pod najtežim prilikama nisu napuštali, već su strpljivo čekali, radili i borili se. Vjerovali su u toga svog velikog vođu, kojeg je sama providnost u najpotrebnijem času poslala hrvatskome narodu. Vjerovali su, jer su znali, da takav vođa mora svoju borbu uspješno završiti ili prije toga poginuti. Ustaše su voljeli i obožavali svoga vođu. Između njih i Poglavnika stvorena je jedna velika duhovna zajednica, stvorena je neke vrsti posebna ustaška obitelj, koja je zajednički dijelila sve radosti i sve boli, koja je zajedno trpjela, zajedno vjerovala, zajedno se borila i zajedno — pobijedila!

Poglavnika i ustaše ništa nije smetalo što ih je u stanovitim časovima bilo malo. Ništa zato što su ih — po nagovoru pokvarenih političara — proganjali i psovali često puta i sami Hrvati. I prvi kršćani su bili proganjani i mučeni. I njih je bilo malo, nu oni su vjerovali i pobijedili. Ustaše je u njihovoj teškoj borbi vodio primjer Poglavnika. **Vodila su ih ustaška načela, temeljena na velikoj vječnoj misli: hrvatsko ime, hrvatska domovina, hrvatski narod, hrvatska država.**

Hrvatsko ustaštvo, koje je u novoj državi po prvi puta došlo do izražaja 5. prosinca 1918., a koje je konačni okvir dobilo dne 7. siječnja 1929., istovjetno je s hrvatstvom, istovjetno je s državotvornošću. Ono je stvaralačko. Bilo je rušilačko samo tako dugo, dok je trebalo rušiti tuđina i razarati njegov rad. Nu i onda, kad je ustaštvo na oko samo rušilo i razaralo, ono je i gradilo, makar o tome mnogi nisu imali ni pojma. Najveći primjer te izgradnje, toga stvaranja jest sam Poglavnik i njegovi uspjesi. On polazi u emigraciju sam, bez ikakve pomoći, osim što nailazi nekolicinu prijatelja i razumijevanja u stanovitim državama. U stranom svijetu on iz ništa stvara jedan pokret, jednu organizaciju, stvara vojničke jedinice, on sve to

čini i postizava u tako kratkom vremenu, da je to upravo ćudo i da zapanjuje s tim svojim radom čitav svijet.

Ustaštvo je plod dugotrajnog rada, dugotrajnog odgoja. Svaki ustaša je ne samo prokušan borac te spreman revolucionarac i vojnik, nego je i do srži nadahnut onom velikom idejom hrvatske državnosti, hrvatske pravice i hrvatskoga poštenja. On zna što hoće, on zna što hoće hrvatski narod. On je nerazrušivim vezama povezan uz ideju hrvatske države i on će s tom hrvatskom državom živjeti, za nju se boriti i za nju padati. Nikakova sila ne može ga više od toga odvratiti, jer on je svijestan, da ni njemu, kao ni cijelom hrvatskom narodu nema života bez samostalnosti i nezavisne države Hrvatske.

Ustaša je povezan uz svoga vođu, uz svoga Poglavnika. On zna i vjeruje, on javno ispovijeda, da u Hrvatskoj može biti samo jedan važan čovjek, o kom se može pisati i govoriti i koji jedini može zapovijedati. To nije nikakvo čudo nikakva novost u hrvatskome narodu. Tokom cijele povijesti, počam od prvih knezova i banova, pa preko hrvatskih vladara, od Matije Gubca, Zrinjskog, Starčevića, Radića pa sve do Poglavnika dra. Pavelića, hrvatski se je narod uvijek okupljao oko jedne osobe, oko jednog vodje, u kojeg je vjerovao, koga je dragovoljno slušao i čije zapovijedi i odredbe nije primao kao neki znak diktature ili samovolje, već kao općenarodnu potrebu. Danas, kad se je u svijetu gotovo sve izigralo osim ugleda jednog vodje u jednom narodu, kad se vidi da sve drugo ne valja, danas još više ustaša sluša glas i zapovijed svoga Poglavnika, danas on još više propovijeda, da su svi drugi u Hrvatskoj samo obični vojnici, koji vrijede zaista samo toliko koliko vrijede i koliko rade, te koliko sa svojim radom služe domovini i pomažu Poglavnika, jedinoga vodju, u njegovim nastojanjima i u njegovim osnovama.

Ustaška načela, ustaški ustav, propis o ustaškoj stegi te svi drugi propisi i odredbe, to su temelji ustaškoga života, ustaškoga shvaćanja i ustaškoga čudoređa. Ustaštvo je pozvano da brani državu, da stoji na braniku hrvatskih prava, da se bori do kraja, dok se ne uvede i u društvovnom životu naroda posvemašnja pravda i ravnopravnost. Ustaštvo je pozvano, da duhovno i ćudoredno preporodi narod. Ono će to i učiniti. Pojedinci, koji se tome ne će pokoriti, koji ne će ići uporedo s novim stanjem i novim potrebama, odpast će, nestat će ih.

Ustaški pokret ima danas dubok korjen u narodu. Ustaštvo je danas prihvaćeno po hrvatskom seljaku i hrvatskom radniku,

ono je svojina i nada cijeloga naroda. Upravo tako, kao što je to bilo i kroz čitavo vrijeme oslobodilačke borbe. **Ustaštvo i hrvatstvo jedno je te isto. Tko danas nije ustaša, nije ni dobar Hrvat.** Onima pako, koji još uvijek pokušavaju tvrditi protivno, možemo reći samo toliko, da je cijeli hrvatski narod godine 1935. glasovao za »Jankapustu«, to jest za ustaše. Možemo im reći, da je 98 posto Hrvata glasovalo za hrvatsku listu godine 1938. samo zato, jer je Poglavnik bio odredio, da se taj puta još ide u izbore. **Možemo im konačno reći i to, da je cijeli hrvatski narod u prvim danima ustanka, kad su ga neki pozivali u rat, okrenuo oružje proti Srba i da je pristao uz ustaše i njihove saveznike. Možemo im reći i to, da je i danas cijeli hrvatski narod ustaša, usprkos tóga što pojedini špekulanti i politikanti nastoje izrabiti teške ratne prilike i svaliti krivnju na ustaše zbog ove ili one stvari.**

Ustaše vjerno slijede nauku Starčevića i Poglavnikova ustaška načela. Oni idu stopama mučenika, koji su prije ili poslije stvaranja ruglo-države »Jugoslavije« dali svoje živote za Hrvatsku. Ustaše su muževi, oni su borci.

Mnogi misle, da je ustaštvo nešto prolaznoga, nešto kratkotrajnog. Varaju se! Ustaštvo nije ni ilirstvo, ni našinstvo, ni madaronstvo ni jugoslavenstvo. Ustaštvo postoji vjekovima i nitko ga nije bio u stanju uništiti u hrvatskome narodu. Ustaštvo je vjekovima tinjalo i sada se je ponovno rasplamsalo. Ono je uskrisilo starodrevnu državu Hrvatsku, ono je uskrisilo našu staru slavu. Ustaštvo je shvatilo hrvatsku narodnu dušu, jer je i samo poteklo iz naroda, jer i samo ima najdublje i najbliže veze s narodom, to jest sa seljačkom i radničkom kućicom. Ustaše su sinovi seljaka i radnika.

Ustaštvo je neprolazno. Ustaštvo se je borilo, patilo, stradalo, ono je bilo proganjano, jer je ono predstavljalo onu veliku nit svega onoga, što hrvatski narod želi i traži. Ustaštvo sa svojim junaštvom, sa svojom spremom, svojom odlučnošću i sa svojim Poglavnikom, predstavlja sadržaj svega onoga što se zove hrvatstvo, sadržaj svih misli, želja, napora i htijenja hrvatskoga naroda.

Varaju se svi oni, koji u ustaštvu gledaju neki vjetar, koji će prohujati. Ustaštvo ostaje tu, jer mora do kraja izvršiti svoje »deržanstvo«. Ono će ostati, jer to želi hrvatski narod, jer ono štiti slobodu, samostalnost i probitke hrvatskoga naroda. Neprijatelja još ima, ali ih se ustaše ne boje. Oni idu svojim putem, slušajuć zapovijedi svoga Poglavnika. Oni su pobijeđivali, oni će pobijediti.

Nisu potrebne riječi da se prikaže rad Poglavnika i Ustaškoga pokreta. Više od svih riječi govore djela. **Djela, uspjesi i ustaški grobovi govore jače od svih riječi i od svih pisanih slova. Čislo hrvatskih ustaških mučenika, njihova dragocjena krv, prolivena za Hrvatsku, najbolja je promičba za Ustaški pokret.**

Ustaštvo, kao vječni plamen hrvatstva, čuvar je hrvatskih granica, hrvatskih ognjišta i svih narodnih hrvatskih svetinja. Ustaštvo je i jamac reda i rada, ustaštvo uvodi u život dužnost, rad, poslušnost i odgovornost. Hrvatska se preporađa vođena Poglavnikom i branjena ustašama. Hrvatska mora biti sretna, a u njoj cijeli hrvatski narod, a da se to postigne, treba svaki pojedinac u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj u svom javnom i posebničkom životu primijeniti Ustaška načela, kao temeljni zakon Nezavisne Države Hrvatske. Kad se to bude postignulo, a to se mora postići, onda će hrvatski narod zaista živjeti sretno i zadovoljno, a Nezavisna Država Hrvatska bit će država reda, rada, dužnosti i odgovornosti. Uvjereni smo, da će i sve ono, što još nije moglo biti dovedeno u red, u najskorije vrijeme biti uređeno. Za to jamči Poglavnik, za to jamče ustaše.

Niz velikih djela, niz velikih uspjeha, napose pak velika i najveća pobjeda, uspostava Nezavisne Države Hrvatske, potiče ustaštvo na daljnu borbu. Čislo pak ustaških žrtava, niz grobova ustaških mučenika, koji su svoju krv prolili i živote dali za veliku misao hrvatske države, krijepit će ustaše u toj borbi.

Ustaštvo na svakom koraku već u prvoj godini Nezavisne Države Hrvatske ostavlja tragove svoga rada i svoje borbe. Ostavlja ih u izgrađivanju i to takvom čvrstom, pravednom i brzom izgrađivanju, kakvog nitko u svijetu nije očekivao. Ustaštvo je pokazalo svoju sposobnost i prema tome pravo opstojnosti. To što je Poglavnik u ovih deset mjeseci na svim poljima učinio, pravo je čudo i sav se svijet tome čudi. Priznavaju mu to čak i neprijatelji, koji bi htjeli pošto poto srušiti Nezavisnu Državu Hrvatsku i hrvatski narod opet staviti pod kopito Srbije. Poglavniku i ustašama dive se napose baš oni narodi, koji su najpoznatiji u stvaranju, i koji slove kao uzor brzoga organizatornoga rada.

Ustaštvo, na čelu s Poglavnikom, učinilo je još jedno veliko djelo. **Nestalo je izmišljenoga »naroda golubinje ćudi«. Podignuto je i uskrsnulo** je staro hrvatsko junaštvo, staro hrvatsko

ratništvo. Hrvati su opet ono što su uvijek u svojoj prošlosti bili: borci, ratnici i radnici. Hrabri sinovi starodrevne ratničke Hrvatske, djeca i vojnici nove ustaške Poglavnikove Hrvatske, opet s junačkim podhvatima svijetlaju lice svome narodu, svojoj domovini i svome Poglavniku. Ustaški borci nemilosrdno vode borbu istrebljenja i posljednjih zločinačkih ostataka bivše vladavine u južnim krajevima. Gone nemilosrdno četničko-komunističke bande i osvećuju njihova krvava zlodjela nad hrvatskim pučanstvom i nad hrvatskim ognjištima.

Ustaša ide dalje, on se ne opaja pobjedom od 10. travnja, on ne pijančuje nad proglašenjem Nezavisne Države Hrvatske. On, ustaša, dok ne stigne sve do Drine, i dok svaki pedalj hrvatske zemlje ne će biti očišćen od neprijatelja, ne će stati. On se bori dalje, stvara nevidjena junaštva, daje svoj život, prolijeva svoju krv. On ne će dokrajčiti borbe, ne će odložiti pušku, ne će se povući u lagodni »purgerski« posebnički život, on će stajati na braniku države i naroda, on će braniti hrvatsku zemlju, hrvatske živote i hrvatska ognjišta tako dugo, dok postoji i jedan neprijatelj Nezavisne Države Hrvatske.

I tamo, na dalekim bojištima Rusije, hrvatsko ustaško oružje opet stiče slavu hrvatskom imenu, hrvatski ustaški vojnici zadivljuju svoje saveznike i svoje neprijatelje svojim junaštvom. Za ta svoja junačka djela, za tu svoju ratničku vrlinu, hrvatski ustaški dobrovoljci primaju visoka odlikovanja samoga vodje velikog Njemačkog Reicha.

Od Drine do dalekog Harkova odjekuje glas hrvatskog ustaškog oružja. Junaštvo mnogih hrvatskih pokoljenja opet se je pojavilo. Ratničke vrline, predajno hrvatsko junaštvo vjekova, opet zadivljuju sav svijet. Poglavnikovi ustaše, dostojni potomci starih Tomislavovih Hrvata, Svačićevih i Tomaševićevih boraca, potomci uskoka i pučkih ustaša, djeca Rakovice, opet uskrisuju staru hrvatsku slavu, staru hrvatsku borbenost, stare hrvatske ratničke vrline. Ustaše, dostojni potomci onih Hrvata, o kojima su tako lijepo govorili najveći ratnici prošlosti, Napoleon i Fridrich II.

Ustaštvo predvođeno svojim Poglavnikom, podiglo je stari barjak hrvatske slave. Čitav svijet danas opet govori o Hrvatima i o hrvatskom junaštvu. Ustaša svojom teškom borbom, svojim vjerovanjem, svojim dugogodišnjim patnjama i svojom ustrajnošću opet je na svjetsku pozornicu doveo Hrvatsku. **Ustaša, koji ne samo da brani samostalnost države hrvatske već i stoji na braniku europske uljudbe,** dostojni je potomak onih Hrvata,

koji su u višestoljetnoj obrani Hrvatske i tekovina zapada dobili ime »Preziđe kršćanstva«.

Ustaški grobovi i ustaška djela temelji su hrvatske slobode i hrvatske državne nezavisnosti. Dok je ustaša bit će i Hrvatske. bit će borbe. bit će junaštva.

Ustaše će uvijek i svagdje, na mig Poglavnika. vođeni velikom misli. skočiti kao lavovi. čuvati hrvatsku državnu nezavisnost. prava malog hrvatskog čovjeka. čuvati će hrvatska ognjišta. Ustaše će skršiti svaki pokušaj, koji bi išao za uništenjem hrvatske državne nezavisnosti i tekovina ustaške borbe. ustaškoga ustanka.

III.

POČETCI POGLAVNIKOVOG USTAŠKOG POKRETA

GODINA 1928. — SUDBONOSNA PREKRETNICA HRVATSKE POLITIKE

Općenito se misli, da je početak Ustaškoga pokreta uslijedio tek nakon proglašenja Aleksandrove diktature. To je pogrješno, pošto je neposredno pred proglašenjem te diktature započeo djelatni borbeni rad Ustaškoga pokreta, dok se njegov postanak i početak pripremnoga rada mora tražiti još daleko prije 20. lipnja, to jest u godini 1927.

Razumije se, zagrebački je »purger« tek poslije 20. lipnja, tek nakon proglašenja diktature počeo razmišljati o tome, da se više s izbornim kuglicama ne može boriti proti barbarskoj Srbiji. I bilo mu je drago, ako je negdje štogod prasnulo ili ako bi se na tlo skotrljala kakva neprijateljska glava. Razumljivo je, da su nakon velikosrbijanskih hitaca u beogradskoj skupštini mnogi bili na čistu da mora doći nešto novoga, a što bi to bilo i tko će to povesti, skoro nitko u Hrvatskoj nije znao, jer se skoro nitko nije bavio pitanjem možebitnoga revolucionarnoga rada.

Ipak, u Hrvatskoj bijaše netko, koji već od godine 1922. putuje po svijetu, proučava mogućnost vanjske pomoći za hrvatski narod, proučava nove političke i društvovne poredke, ispipava bilo europskoga Zapada. To je bio dr. Ante Pavelić, mlađi zagrebački odvjetnik, gradski zastupnik u Zagrebu, poznat najviše u krugovima zagrebačkih i pokrajinskih malih ljudi, kojima je vazda kao odvjetnik išao na ruku.

U »velikom svijetu« dr. Ante Pavelić tada još nije bio poznat kao među malim ljudima. A to je i razumljivo, kad znamo, da se on nije nikada gurao, da nije nikada ulazio u velegradske »moderne« dvorane i da nije volio sudjelovati na razvikanim elitnim zabavama. Dr. Ante Pavelić neumorno je od nedjelje do nedjelje obilazio hrvatsku pokrajinu, održavao sastanke, razgovarao s malim čovjekom, upoznao je njegov život. Uz to je njegova djelatnost bila živa osobito u Zagrebu, gdje je s još nekolicinom prijatelja osobitu brigu posvetio organizaciji mladeži, čiju bi svaku djelatnost u oslobodilačkom hrvatskom pravcu, objeručke djelom i riječima podupirao.

Baveći se takvim poslom i proučavajuć na taj način prilike u glavnom hrvatskom gradu i u hrvatskoj pokrajini, **dr. Ante Pavelić došao je ubrzo do dva zaključka: 1.) krivica za sve nesreće hrvatskoga naroda leži u strančarstvu i 2.) strančarstvo se ne da iskorijeniti s dosadašnjim načinom rada i s dosadašnjim ljudima,** već s novim načinom borbe, kojoj će temelj biti organizirana starčevićanska mladež Hrvatske.

Zamrzivši iz dna duše hrvatsko strančarstvo, dr. Ante Pavelić bacio se je bez buke i galame na svoje veliko djelo, koje je već tada, godine 1927., odlučio uz Božju pomoć pošto poto provesti. **Ta velika zamisao bijaše: ujediniti najprije svu hrvatsku mladež, a zatim i sav hrvatski narod u jedan pokret, koji će biti u stanju ne samo izvojštiti slobodu, već i preporoditi hrvatski narod.**

Razumije se, **svi pokušaji da odmah dođe do jednog takvog skupnog pokreta, propali su zbog zagriženosti raznih veličina,** koje su svaka za sebe htjele imati po kakvu takvu »stranjku«. Uzalud dr. Pavelić dokazuje lijevo i desno, upirući prstom na nedavni događaj preko Drine, gdje su srbijanski žandari puškama najurili hrvatske narodne zastupnike, koji su Srbima — u eri vlade sporazuma — došli govoriti o srpsko-hrvatskom bratstvu. Uzalud je opominjao lijevo i desno, da će se dogoditi i gorih stvari, koje će nas zateknuti nepripravne kao i godina 1918. Na djelomično nerazumijevanje naišao je čak i u svojoj vlastitoj Stranci Prava, gdje je nekoliko okorjelih »ortodoksa« pokušalo spriječavati neki jači revolucionarni rad.

Dr. Ante Pavelić ne da se smesti, već započima s organizacijom Hrvatske pravaške revolucionarne omladine, u kojoj se po čitavoj Hrvatskoj vrlo brzo okupljaju najbolji i najborbeniji hrvatski mladići.

Odgoj te mladeži, akoprem je po vanjštini pripadala Hrvatskoj stranci prava, bio je posve drukčiji od službenog stranačkog odgoja. Zbog toga je pokrenut i posebni list »Starčević«, zbog toga su se osnivale zasebne organizacije mladeži, zbog toga se je na prvom saboru izaslanika starčevićanske mladeži stvorilo i Savez, s odborom na čelu, kao vrhovno predstavništvo. Sva ta hrvatska mladež vrlo je brzo zavolila dra Pavelića, naročito zbog njegovih odlučnih govora na omladinskim sastancima, kao i zbog njegova nagovještanja, **da će ta starčevićanska mladež doskora morati odigrati važnu ulogu u hrvatskoj povijesti, te**

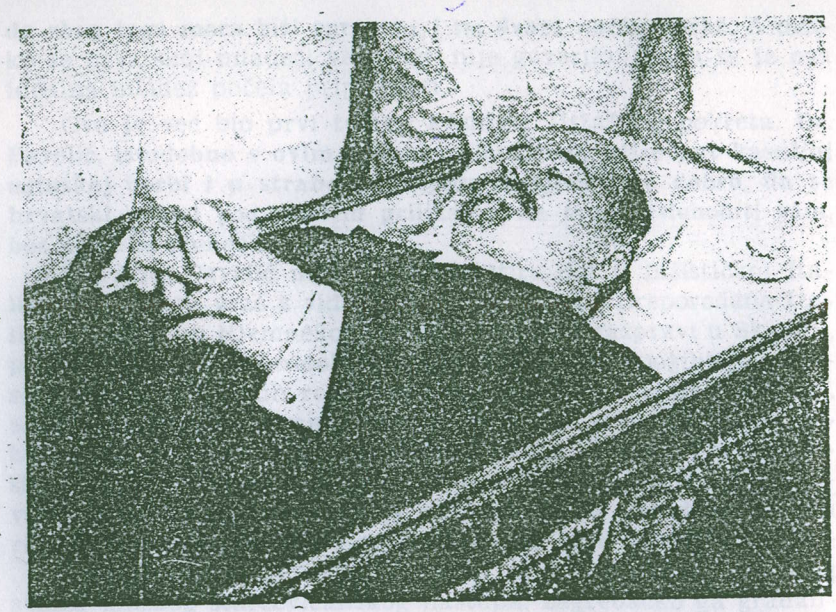

Radić na odru: posljednji zbogom Srbiji.

Poglavnik govori na grobu lipanjskih žrtava.

Lipanjske žrtve iz godine 1928.

da zbog toga mora biti spremna i na drugi način borbe. A ovako se hrvatskoj mladeži već dugo nije govorilo. Stoga se je ova idealna mladež počela pripremati.

Ovo je već bio prvi temelj kasnijeg Ustaškog pokreta. **Dr. Pavelić, istodobno s ovim radom u domovini, utire put kasnijoj ustaškoj borbi i u stranome svijetu, znajući vrlo dobro, da se hrvatski narod pod takvim prilikama ne može osloboditi sam, bez vanjske pomoći.**

Dr. Ante Pavelić malo po malo utire put u fašističkoj Italiji, gdje hvata veze s viđenijim ljudima nove preporođene Italije, a zatim i u Njemačkoj. Na poznatoj pak raspravi u Skoplju, protiv macedonskih rodoljuba, prihvaća se vrlo pogibeljnog posla, obrane optuženih rodoljuba, gdje nastupa muški i junački, završujući svoju obranu poznatim riječima »Pustite ih na slobodu, jer ih domovina treba«. Time dolazi u dodir s macedonskom revolucionarnom organizacijom, dolazi u dodir s predstavnicima bugarske politike. **Tu počinje idejna suradnja između revolucionarne Hrvatske i revolucionarne Macedonije.**

Kao oblasni zastupnik u Zagrebu, postaje brzo poznat. Zbog svojeg muškog starčevićanskog nastupa, zagrebačko ga građanstvo sve više upoznaje i zavoli. Na državnim izborima bude zajedno s pokojnim dr. Trumbićem izabran velikom većinom narodnim zastupnikom za grad Zagreb. **Kod tih se izbora napose ističe njegova već dobro organizirana starčevićanska mladež, koja malo po malo, s novim načinom promičbe i rada postaje gospodarom zagrebačkih ulica i koja nemilosrdno osujećuje svaki rad neprijateljskih stranaka i društava u Zagrebu.** I u samoj stranci, među starijima, pa čak i među mnogim starima, sve više prevladava mladenački duh, a Poglavnik iz dana u dan stiče sve veći ugled.

Trebalo je odlučiti, da li da dr. Pavelić kao izabrani narodni zastupnik pođe u beogradsku skupštinu ili ne. Na stranačkom vijeću došlo je do podvojenosti. Dr. Pavelić ne govori mnogo, ali u par riječi objašnjuje zašto treba ići: **Treba ići tamo i reći i Srbima i stranom svijetu sve ono, što hoćemo i zašto se borimo. Treba već jednom stranim predstavnicima otvoreno iznijeti srbijanka zločinstva i srbijansku pljačku.**

I Poglavnik se nađe u Beogradu. Već u nastupnom svome govoru, u poznatoj načelnoj izjavi, rekao je Srbima i svijetu što Hrvati žele. Rekao je, **da nije došao u Beograd zato da prizna postojeće stanje, već je došao da izjavi, da hrvatski narod to stanje ne priznaje i da će se protiv toga stanja na sve načine boriti.**

Ovom načelnom izjavom, kao i drugim kasnijim stvarnim govorima Poglavnika još više upoznaje hrvatski narod, a upoznaje ga i strani svijet, koji se kroz novinstvo počima baviti njegovom osobom i njegovim radom. Hrvatska se mladež još više okuplja u organizacije starčevićanske pravaške mladeži, **udaljujući se posebnim odgojem i radom sve više od skučenog i zaguljenog strančarstva.**

Događaji u beogradskoj skupštini tokom mjeseca svibnja i lipnja 1928. jano su pokazivali kako će se čitava stvar razviti. Poglavnik je čak bio predvidio, da će događaji brzo nadoći. Poduzeo je sve što je bilo moguće, da se barem koliko toliko u Hrvatskoj otupi strančarska oštrica, nu uzalud. Stoga se je još marljivije i svestranije bacio na rad među starčevićancima mladićima, kojima je svakom zgodom govorio, da treba biti — koliko je moguće — spremnima, jer će naskoro doći do krupnih događaja. **Među tom mladeži rad je postajao iz dana u dan sve revolucijonarniji, počelo se je u Zagrebu organizirati čete, a tu i tamo kriomice se je nabavljalo i po koji samokres.** Tako je došao 20. lipnja . . .

KRVAVI LIPANJSKI DANI

Za nas, koji smo već onda bili pripremani na krupnije događaje, koji smo već bili pripremljeni na novi način borbe, 20. lipnja nije bilo nikakvo iznenađenje. Posebnim odgojem u redovima starčevićanske mladeži bili smo već dobrano upoznali srbijansku kajmakčalansku i svetosavsku dušu. Predosjećali smo, da će se brzo nešto dogoditi, nešto strašnog i bolnog za hrvatski narod.

Strašno ogorčenje, duboka bol, potreba za osvetom, toga nas je dana ujedinilo. **Bolna duboka rana, zadana hrvatskom narodnom tijelu, nagnala nas je barem za neko vrijeme jedne k drugima i u taj čas nije više bilo stranaka.**

Već prvi dan u večer izašlo se je na ulicu. Hrvatska je mladež odgovorila kao nikada do tada. Žestoke demonstracije i bezbrojni krvavi sukobi s redarima dokazali su, da se nije badava kroz nekoliko mjeseci radilo. Bez ikakvog pretjerivanja i bez iskrivljavanja činjenica, može se danas istaknuti, da je glavnu ulogu kod svih žešćih i odlučnijih čina te noći odigrala Poglavnikova starčevićanska mladež.

Drugi dan, t. j. 21. lipnja, prošao je u znaku novih uzbuđenja i u očekivanju novih događaja. Mnogi su očekivali izjave političkih ljudi, mnogi su očekivali još daljnje krvave događaje. Naši su bili čitav dan na okupu i izvlačili iz ropotarnice staro oružje i sve drugo što bi u daljnjim uličnim borbama moglo koristiti. Čitav dan 21. lipnja bio je u znaku čekanja onoga, što će uslijediti te večeri. A pripremalo se je za tu večer sve što je hrvatski mislilo i osjećalo i znalo se je, da će biti teških i krvavih borba.

Poglavnik se je nalazio u Beogradu. Strepili smo nad njegovim životom, jer smo znali kolika je on već tada bio pogibao za Srbiju, strepili smo tim više, jer smo bili uvjereni, da se zločinački Beograd ne će zaustaviti u svojim zločinima. Čekali smo, da nam se povrati i da nam u par riječi obrazloži stanje i da nam dade daljnje upute i daljnji podstrek za nesmiljenu borbu, koja je imala nadoći. U nikoga osim njega nismo imali povjerenje, a najmanje u »drugog predsjednika« Seljačko-Demokratske Koalicije, koji je u tim žalosnim i bolnim danima odigrao svoju podmuklu ulogu spašavanja Jugoslavije. Znali smo vrlo dobro, da jedan Pribićević ne vodi borbu protiv »Jugoslavije«, već da su svi njegovi čini i sva njegova djela toga časa išli za tim, da s pomoću hrvatskoga naroda onemogući Aleksandra Karađorđevića iz posve osobnih razloga osvete, te da se stranom svijetu predstavi kao jedini spasitelj Jugoslavije, u kojoj bi on imao biti predsjednik, t. j. jugoslavenski Masaryk. Pošto je pak i mladež Pribićevićeve stranke također izlazila na ulicu i sudjelovala u demonstracijama, (razumije se, na svoj način i s unapred dobro izabranim poklicima), naša je starčevićanska uloga bila tim veća i odlučnija, pa smo i riječima i djelima morali na svakom koraku ispravljati poklike »drugog dijela« S. D. Koalicije. Jer njihovi su poklici uglavnom bili: »Živio Pribićević! Živila S. D. Koalicija!« i t. d., a iza svakog njihovog, odnosno istodobno — da ih se nadviče — dolazili su naši: »Živila samostalna hrvatska država! Živio hrvatski sabor! Živila hrvatska vlada! Dolje krvava Jugoslavija!«

Bilo ih je, hvala Bogu vrlo mali broj, koji su se počeli buniti nad »istupima ulice«, nu mladi nisu popustili, jer su znali, da se barem na taj način, na ulici, pa makar i samim vikanjem, mora dati izražaj duševnog raspoloženja koje je nastupilo. I mi smo ponovno izašli, preuzeli smo »vodstvo« svih demonstracija i svih borba. 21. lipnja bio je dan strahote, dan nezapamćenih uličnih borba u Zagrebu. **Svi su svoju dužnost izvršili do zadnje mogućnosti: i oni koji su djelovali kao izvidnice i oni prvi djela-**

tni ustaše pojedinci sa samokresima i oni koji su baratali kamenjem, kao i one djevojke pa čak i djeca, što su neumorno, do u duboku noć, prikupljali i donosili nam kamenje i opeke u Dugu ulicu i na Dolac, tako da smo kroz čitavo vrijeme bili vrlo dobro opskrbljeni sa »streljivom«. O tome su se mogli uvjeriti i redari i oružnici, kojima svi napori i pokušaji da zauzmu naše položaje, nisu uspjeli.

Svaka čast odlučnoj i borbenoj hrvatskoj mladeži grada Zagreba. Ona je toga dana pokazala i dokazala svoju snagu, a njezina je također zasluga što je cjelokupno javno mnijenje svijeta dobilo pravu predodžbu o prilikama u Jugoslaviji.

Imali smo i prve naše omladinske žrtve. Jerbić, Majcen i Bjeloš položili su svoje živote, a uz njih je i nekoliko desetaka teže i lakše ranjenih poškropilo svojom krvlju toga dana zagrebačke ulice.

Bolno i osjetljivo hrvatstvo je bilo ponovno pogođen, nu to ga nije zaustavilo na putu, znajuć da bez žrtava nema slobode.

20. lipnja 1928. je događaj preko kojeg se ne može tako lako preći, događaj, o kojem nikada ne će biti dosta pisano. Imade još toliko mračnih i u pokojnoj Jugoslaviji ljubomorno čuvanih strahovitih okolnosti, da će naši povjesničari imati pune ruke posla, da sve te okolnosti rasvjetle. Razumije se, bilo ih je, koji su taj strašni događaj htjeli pred narodom prikazati u posve krivom svijetlu. Htjeli su — i morali su! — pošto poto spasiti pred svijetom dinastiju, napose pak »kralja« Aleksandra. Nu pred pravim i svijesnim Hrvatima, pred borbenom starčevićanskom revolucionarnom omladinom, nije se istina mogla sakriti, to tim više, jer je ta mladež već više od godine dana prolazila pravu i čistu hrvatsku političku školu. **Starčevićanska mladež, mladež Ante Pavelića, znala je, da sva odgovornost i krivnja leži na beogradskom dvoru, da je začetnik zločina bio Aleksandar Karađorđević. Stoga se je u demonstracijama na 20. i 21. lipnja često puta čulo poklike protiv dinastije i Aleksandra Karađorđevića,** usprkos toga što su »partneri« iz Pribićevićeve stranke to nastojali pošto poto spriječiti.

Prvi borbeni odjeli kasnijih ustaških boraca, kako smo to već spomenuli, nastupili su tih dana junački i odlučno. Teška bol, strahovita uvreda, povrijeđen narodni ponos, izbili su svom žestinom na zagrebačkim ulicama. Ta mladež, koja je žestoko nastupila zagrebačkim ulicama, bila je još tada — osim rijetkih iznimaka — goloruka. Nu ona se je ipak snašla i borila se je. Po ulicama su nicale bojne zapreke (barikade), sa svih strana i sa svih prozora i zakutaka letjelo je kamenje na prola-

V

1927.

~~14~~

~~47~~

~~48~~

~~Schl.~~

~~15~~

~~16~~

~~PETRIĆ~~

~~102-103~~

LIST HD

~~87-88~~

~~87-98~~

~~103-104-128~~

~~ATENTAT~~

~~121~~

LIST

~~48~~

~~58~~

VARO

~~14~~

~~49~~

OSTALE STR.

78

~~KRV. TVOJA~~

~~72-73~~

1928

~~15~~

50 ranije

~~70~~

~~71~~

~~73-74~~ ~~78~~

~~74 (10/1928)~~

~~78-82~~

~~87-88~~

~~105-107~~

~~HD-U~~

~~16~~

SZABO

120-121

„Ustaja"

16

~~Šunić~~

~~64~~

SHPRO

~~67~~

~~73~~

~~88 [illegible]~~

Radn. uladeni

68

~~7.1.29~~

~~126~~

zeće redare i oružnike. **Iz časa u čas broj je ranjenih bivao sve veći. Padale su glave. Tri mrtva, 50—60 ranjenih hrvatskih mladića, nekoliko stotina uhićenih. Prvi dan, t. j. 20. lipnja, bilo je ranjeno i 15 stražara.**

Uze zagrebačkog redarstva punile su se od sata do sata hrvatskim mladićima manifestantima, koje je ravnateljstvo redarstva jednostavno proglasilo »komunistima«. Ranjeni demonstranti smješteni su u bolnici, gdje su ih posjećivali rođaci, prijatelji i znanci. Napose brojni bili su posjeti novinara, kojima su ranjenici uz smiješak na ustima davali rodoljubne izjave, ističuć da im nije teško ni žao što su ranjeni, tek žale, što im nije uspjelo još i više za Hrvatsku učiniti. Mladež, zlatna naša hrvatska mladež, iz čijih se je redova porodila kasnije ustaška organizacija!

Zagrebačko redarstvo objavilo je, da je u svemu bilo uhićeno 120 »demonstranata«. **Međutim je ustanovljeno, da ih je samo tokom 24. lipnja bilo pušteno na slobodu tri stotine!**

Međutim su pod teškim dojmom posljednjih krvavih događaja dne 22. lipnja prevežena iz Beograda u Zagreb mrtva tijela Pavla Radića i Đure Basaričeka. Brojna izaslanstva iz čitave Hrvatske stigla su na pogreb žrtva, koji je na najveličanstveniji način obavljen 23. lipnja. I tom zgodom beogradske su vlasti poduzele sve moguće mjere da spriječe posvemašnju provalu narodnoga bijesa. **Među inim mjerama potrudio se je kralj krivokletnik, da pošalje na sprovod svojih žrtava vijence i posebnoga izaslanika, a nešto prije primio je u audijenciju Svetozara Pribićevića, koji je zatim dao izjavu, »da će sve biti u redu«.** Svakako, crnac Pribićević izvršio je u tim danima svoju podlu ulogu, te je pokušao svim svojim silama djelovati i na teško ranjenoga vođu Radića, da bi i potonji dao neku blažu izjavu!

Sa svim tim mjerama, a napose s proširenim glasinama, da će Radića ubiti, ako se što većeg u Hrvatsokj dogodi, uspjelo je Beogradu na neko vrijeme ispirati iz blata. Hrvati, bojeć se za život svoga vođe, koji se je teško ranjen nalazio u srbijanskim rukama kao taoc nisu za vrijeme i poslije sprovoda poduzeli ništa većeg, već su mirno i dostojanstveno, na zadivljenje čitavoga svijeta, žrtve beogradskoga nasilja otpratili na vječni počinak, razišli se kućama i čekali čas, kada će se Stjepan Radić moći povratiti u Zagreb.

Neumorni su bili pojedini političari, koji su se zatvorili u kavane i davali dnevne izjave. Od svih najplodniji bio je sam glavom »drugi predsjednik«, koji je bolest Stjepana Radića htio što više iskoristiti i iskočiti... Davao je jutarnje, večernje, a često i popodnevne izjave... Svaki put po dva do tri stupca, što je za novinare i »posebne izvjestitelje« bila vrlo dobra lovina. A ljudi su čitali i čekali!

Poglavnik je u Beogradu, dan iza zločina, rekao tek par riječi. Rekao je samo ono i onoliko, koliko je doista u taj čas trebalo reći i zbog samog događaja i zbog stranog svijeta. Poglavnik je rekao dvije stvari. **Prvo: da čin nije djelo jednoga čovjeka i plod slučajnog uzbuđenja, nego da je unapred smišljeno i dogovoreno djelo, koje je tek jedna osoba izvršila. Drugo: da taj čin nije uperen samo osobno protiv nekih hrvatskih zastupnika, nego da je uperen protiv cijeloga hrvatskoga naroda i da će čitava hrvatska javnost taj događaj tako shvatiti.**

Izjava svojstvena dru Paveliću, Poglavniku. U nekoliko riječi izraženo je sve i nema ništa nepotrebnog ili suvišnog. Tako ukratko izvijestio je Poglavnik također o samom događaju u Beogradu, kao i odjeku koji je imao u svijetu. Bilo je to u prostorijama Hrvatske stranke prava, na Jelačićevom trgu br. 6. oko 8 sati u večer. Prostorije su bile dupkom pune zagrebačkih rodoljuba, napose pak velik broj starčevićanske mladeži. Poglavnikove riječi bile su odlučne i povijesne. Rekao je po prilici ovo: **Beograd ne će zastati u svojim namjerama uništavanja hrvatskoga naroda. Iza ovih zločina doći će i drugi, a čitav hrvatski narod mora biti spreman. Nikakve žrtve ne smiju nam biti prevelike, a napose žrtve stranačke naravi. Tu sad prestaje politika Hrvata i mora se voditi politika Hrvatske. Naš jedini i najglavniji rad jest sada na zbliženju i prikupljanju svih zdravih narodnih snaga Hrvatske u jedan pokret. Tu će glavnu ulogu odigrati naša hrvatska mladež. Mi ćemo sa svoje strane sve učiniti, da se poradi onako, kako to odgovara potrebama Hrvatske i ovih teških odlučnih časova.**

Svaki od tamo prisutnih, koji je poznavao Poglavnika, znao je da iza ovih riječi slijede vrlo brzo i djela.

*

Tri vrijedne žrtve, koje su pale na zagrebačkim pločnicima dne 21. lipnja, još su više podigle borbeni duh hrvatske mladeži. Usprkos najstrašnijega divljanja srbijanske vlasti, demonstracije su svakim danom bile sve oštrije. Iz straha pred još krupnijim djelima svijesne starčevićanske mladeži, vlasti su htjele posve zatajiti dan i sat pokopa palih žrtava. Šta više, širili su gradom kojekakve vijesti, kao na primjer onu, da su Jerbić, Majcen i Bjeloš već pokopani. Novine nisu smjele ni slova napisati o sprovodu. Ipak, obavjestna služba starčevićanske mladeži uspjela je saznati, da će se pokop spomenute trojice

obaviti 24. lipnja u 6 sati u jutro. Za stvar se je saznalo tek na 23. poslije podne. Kako da se sada obavijesti javnost? Zar da se pusti da divljačke vlasti pokopaju ove vrijedne žrtve bez učešća Hrvata? Nije se dugo razmišljalo. Hitno su pozvani članovi na okup i na posebnom sastanku dobili su svi nalog, da se odmah raziđu po svim zagrebačkim ulicama, te da svakog prolaznika izvjeste o sutrašnjem sprovodu. Ulice su bile pune svijeta, kad smo se bacili na posao. Od čovjeka do čovjeka, od skupine do skupine obavještali smo o sutrašnjem sprovodu. Nije se gledalo tko je Hrvat, tko nije, jer se to nije moglo niti ustanoviti. Trčali smo ulicama i svakome prolazniku dovikivali: »Sutra u 6 sati u jutro na Mirogoj! Biti će pokop žrtava«. U roku od nekoliko sati dvadesetak teklića izvršilo je svoje »deržanstvo«. Nasilnicima ne će uspjeti njihova zlokobna osnova!

Sutradan, to jest 24. lipnja u 6 sati u jutro, Mirogoj je već vrvio od naroda, napose mladeži. **Brzo se je pročulo, da će nad grobovima govoriti i dr. Ante Pavelić. Tako je i bilo. Ogroman broj Hrvata, koje redarstvo više nije moglo rastjerati, pobožno je saslušalo Poglavnikov odlučan govor, s kojim se je on u ime sveukupne borbene starčevićanske mladeži oprostio od žrtava srbijanskog nasilja.** Taj govor nažalost nije zabilježen po novinstvu. Bio je kratak, odlučan, pun borbenoga revolucionarnoga duha, a sjećam se tek ovih riječi: **»Mi, koji smo ovdje sakupljeni, da usprkos svima nastojanjima tuđinskih nasilnika odamo dužnu počast ovim novim žrtvama, nastavit ćemo borbu do konačne hrvatske pobjede!«**

Na polasku s groblja, susretali smo oveće skupine Hrvata, koji su naknadno dolazili, saznavši istom posljednji čas za pogreb. Redarstvo je također bilo pojačano, te je poduzelo sve moguće mjere, da spriječi nove demonstracije. Usprkos toga pojedine su skupine mladeži dale oduška svojoj boli i svojim osjećajima.

*

I nastavio se je rad. Dr. Ante Pavelić uložio je sve svoje sile, sav svoj upliv na radu okupljanja cjelokupne hrvatske mladeži. **Pozvao je sve svoje suradnike i u više mahova govorio im o štetnim posljedicama hrvatske stranačke razrovanosti, pozivajuć ih, napose one mlađe, da čim prije stupe u dodir s ljudima iz drugih stranaka i organizacijama mladeži.** (Treba naime znati, da je svaka tadašnja stranka u Hrvatskoj — a bilo ih je nažalost dosta — imala i svoju stranačku organizaciju mladeži i to nakon toga, što se je u okrilju Stranke Prava bila okupila

starčevićanska mladež). Nije bilo više vremena za stranačka natezanja. Nije se smjelo više gubiti vremena, trebalo se je pripremiti. Čitav svijet upro je pogled u Zagreb i očekivao od Hrvata odlučnu riječ. Tu i tamo već su po koje novine u svijetu nagovještale krupne događaje: skoro sazivanje hrvatskog sabora, proglašenje razlaza sa Srbijom i osnivanje samostalne države Hrvatske.

Uzvrat je morao doći. Više se nije moglo čekati i puštati beogradske silnike bez odgovora. Mladež je prednjačila i prva prešla teške stranačke zapreke i svađe. Na brzu ruku bio je osnovan međuklubski odbor hrvatske mladeži, u koji su ušli predstavnici sviju za tada postojećih stranačkih organizacija mladeži. Započelo se je sa sastancima i dogovorima. Nažalost, nije se moglo postići zajedničku djelatnost na brzu ruku, jer je među starima postojala stopostotna razrovanost, **a osim toga bio je na površini teški kočničar Svetozar Pribićević, koji je kao »drugi predsjednik« Seljačko Demokratske Koalicije svjesno kočio svaki borbeni podhvat hrvatske mladeži. Njegov prvi pomoćnik bio je pokršteni židov Juraj Krnjević, tadašnji tajnik Seljačke stranke, koji je svom snagom kočio rad mladeži HSS u koliko se taj odnosio na revolucionarne podhvate.** Razumije se, da pod takvim prilikama nisu ni ishodi mladenačke borbe mogli biti potpuni. Na sastancima međuklubskog odbora padali su takvi krasni prijedlozi, mladež je tako spremno bila čekala, nu uzalud. Nakon svakog prijedloga, nakon svakog zaključka obično bi neki trčali na brzoglas i pitali »vodstvo« za odobrenje. Gotovo svaki put povratili bi se tužni uz riječi: »Ne smijemo predaleko«, što je za nas starčevićance i borce značilo »Ne može se provesti što smo zaključili«.

Ipak, provelo se je dosta, što je svakako **zasluga najviše članova starčevićanske mladeži i onog borbenijeg dijela organizacije Hrvatske seljačke stranke, koja je, bez obzira na zabranu gospode Pribićevića i Krnjevića, s nama svojski surađivala u tim danima.** Tako je na primjer provedeno čišćenje srbijanskog novinstva po Zagrebu. Tu i tamo pokupilo se je po prodavačnicama sve srpske novine, a gdje se je pokušalo opirati, spalilo ih se je. Bila je organizirana i služba na kolodvoru, tako da bi već kod dolaska vlakova iz Beograda svaka pošiljka srbijanskih novina bila zaustavljena. Još su nam u živoj uspomeni ispadi nekog ruskog emigranta s dugačkom sijedom bradom, koji je kao plaćenik i doušnik beogradske vlade po Zagrebu prodavao isključivo beogradsku »Pjalitiku«, »Vrijeme« i druge protuhrvatske novine, a na traženje hrvatskih novina, odgovarao bi: »To

smetje ne prodavam« ili »Hrvatsko Pravo« je krepaljo«. Nekoliko puta dobio je od hrvatskih mladića batina, a jednom zgodom planula mu je u »Lovačkom rogu« i njegova dugačka brada...

U času kad se je ova borba hrvatske mladeži počela najljepše razvijati, došlo je u nekim novinama do kritiziranja »neodgovorne ulice«. Slobodno zidarska, »demokratska«, židovska i srpska bagra bila se je urotila protiv borbene hrvatske mladeži, na koju malo da nisu svalili krivnju i — za umorstvo u beogradskoj skupštini. Beogradu je to dobro došlo, pa je ravnateljstvo zagrebačkog redarstva u svojim službenim obavijestima jednostavno navelo, da su sve demonstracije u Zagrebu imale komunistički značaj! To je, razumije se, bilo previše i za »vodstvo« S. D. Koalicije, pa se na poticaj mnogih Hrvata našlo ponukanim, da supotpiše jednu izjavu za javnost, koju je novinstvo objelodanilo, a koja glasi: **»Manifestacije u Zagrebu nisu komunističkog značaja. Ta je vijest širena s tendencijom. Poslije događaja od 20. o. mj. u nar. skupštini, ta je reakcija razumljiva i posve prirodna, u kojoj je sudjelovalo čitavo građanstvo, ali u granicama stege kulturnog i prosvjetnog zagrebačkog građanstva«.** U popisu imena, koji su tu izjavu podpisali, međutim nam nije uspjelo do danas pronaći Svetozara Pribićevića i Jurja Krnjevića. Svakako, veoma značajna činjenica... Izjava je dana na 1. srpnja 1928. Toga dana održane su u zagrebačkoj stolnoj crkvi i zadušnice za pok. Pavla Radića i Basaričeka, kojima su uz ine prisustvovali i narodni zastupnici »Hrvatskog bloka« Dr. Ante Pavelić i dr. Trumbić.

Usprkos svih zapreka i nastojanja, da se i ovom zgodom posve onemogući bilo kakav izražaj predstavnika Hrvatskog Bloka, što drugim riječima znači starčevićanaca, u javnom životu Hrvatske, **Dr. Ante Pavelić shvativši veliko značenje tih dana, neumorno nastavlja sa svojim radom na ujedinjenju svih hrvatskih snaga. Time je još jednoć sa strane dra Pavelića i mladeži koju je zastupao, posvjedočena najbolja volja za sveopću narodnu hrvatsku suradnju, koja prelazi preko svih teških stranačkih svađa a često i uvreda.** U vezi s tim događajem, dolazi dne 4. srpnja oko 8 sati na večer do velike manifestacije ujedinjenoga hrvatskog građanstva grada Zagreba, o kojoj »Jutarnji List« javlja kako slijedi: »Manifestacije omladinaca: Na večer oko 8 i pol, kao i dva večera prije, sakupila se grupa omladinaca, koja je manifestirala gradskim ulicama. Manifestacije su spontano izbile pred Umjetničkim paviljonom i pošlo se je dalje ulicama do Jelačićevoga trga pred prostorije Hrvatske stranke prava. Tu su klicali dru Paveliću, dru Trumbiću i Radiću.«

Najavljena je konačno rezolucija Seljačke Demokratske Koalicije, koja je imala biti donešena i pročitana dana 1. kolovoza 1928. **Međutim je Beograd odgovorio upravo srbijanski: vladu je sastavio pop Korošec, a ta vlada bi prozvana »vlada jake ruke!«**

U SABORNICI SE VIJEĆA, NAROD TRAŽI HRVATSKU DRŽAVU

Zločin u Beogradu, ubijanja po zagrebačkim ulicama, sva druga zločinstva diljem Hrvatske, pa najzad i strahovanje nad životom Stjepana Radića, koji se je nalazio u teškoj krizi, sve je to iz dana u dan pojačavalo narodno uzbuđenje. Konačno je došao i novi izazov Beograda s vladom dra Korošca, koju su prozvali »vladom jake ruke« i koja je prijetila sa obznanom, amputacijom i drugim sličnim strašilima. U našim starčevićanskim redovima sve je to izazvalo duboko ogorčenje, koje je tu i tamo izbijalo i javno u obliku »punta« na sjednicama gradjanskog kluba Hrvatske stranke prava, kojima smo tih dana prisustvovali i mi mladi. Tražilo se otvoreno, da započnemo revolucionarnu borbu mi sami, ako je nemoguće postići složan i zajednički rad s drugim organizacijama, koje je kočilo »vodstvo«, napose »drugi predsjednik«. Razumljivo je, da smo od nekih starijih članova dobili lekcije: reklo nam se je, da imademo slušati i čekati. Većina njih nas je međutim razumjela, shvaćala i podupirala. **Među tima napose se je isticao dr. Pavelić, koji je uvijek bio na strani borbene mladeži, a osobito bliz bio nam je i blagopokojni Stipe Javor, kasniji hrvatski i ustaški mučenik.**

Od preuranjenih podhvata zadržao nas je jedini dr. Pavelić, koji nas je opomenuo, da su vremena ozbiljna. Mi smo već bili međutim doznali, da neke odluke imaju pasti na 1. kolovoza. Dočuli smo također, da je dr. Pavelić imao već razgovor s mnogim političarima izvan Stranke Prava, pa i samim Radićem. Govorilo se je na sva usta, da će 1. kolovoza biti zaključeno ovo i ono, a dočulo se je i to, da će hrvatski narodni zastupnici grada Zagreba, dr. Ante Pavelić i dr. Trumbić pristupiti u zastupnički klub

Hrvatske seljačke stranke, a time i u klub zastupnika Seljačko Demokratske Koalicije, te da će tako i dru Paveliću biti pružena mogućnost učiniti mnogo više, nego do sada.

Nije potrebno isticati, da se mlađi nisu oduševljavali s takovim razvojem prilika. Nisu naime nikako mogli vjerovati, da bi to bilo moguće. Obratili smo se na Poglavnika, da nam on dade razjašnjenje. On nam ga je i dao. »Nije ni meni lako sjediti s nekom gospodom — rekao je dr. Pavelić, — **nu buduć se ovdje radi o vrhovnim probitcima Hrvatske i hrvatskog naroda, a i s obzirom na okolnost što za vrijeme Radićeve bolesti svu politiku vodi i opet Svetozar Pribićević, u kojeg mi ne možemo imati povjerenje, to je bezuvjetna nužda, da i mi u tom važnom poslu sudjelujemo, da u ovim teškim časovima pred narodom pokažemo slogu, a pred stranim svijetom slogu i snagu.** Osim toga, što je veoma važno — rekao je dr. Pavelić, — mi možemo samo na taj način imati uvid u ono što radi Svetozar i slavosrbi, koji **bi lahko mogli izrabiti teško stanje Stjepana Radića i ponovno na narodnom hrvatskom tijelu počiniti zločin sličan onome iz godine 1918.** Kad se dakle radi o vrhovnim hrvatskim narodnim probitcima, onda moramo biti spremni sjediti kod stola i sa samim Pribićevićem, jer mu samo tako možemo gledati na prste. **U politici — nas starčevićance vodi srce, osjećaj i hrvatska duša, nu mora nas voditi i razbor, jer bez razbora nema spasa Hrvatskoj!«**

Nakon ovih Poglavnikovih riječi, koje je on popratio očinskim smješkom, koji je istodobno govorio: »Bit će naskoro vremena za ono što želite«, razumljivo je, da je unutarnje (stranačko) »puntarstvo« bilo donekle razoružano. Jer, kad Poglavnik (za ono vrijeme još samo »gospon doktor« ili »Tuna«) nešto kaže, onda on zna zašto kaže, a za nas je to bila svetinja. Uostalom, kako već spomenuh, mi smo se bili »puntali« i protiv Poglavnikovog odlaska u beogradsku skupštinu, ali smo kasnije ostali pofureni.

Tako »razoružani«, sastali smo se uoči 1. kolovoza najprije u prostorijama na Jelačićevom trgu, a zatim na večer u »katakombama« na Kaptolu br. 4. Bili smo već obaviješteni, da se sutradan spremaju na Markovom trgu jače manifestacije (što je za nas značilo demonstracije!). Trebalo se pripremiti. Računali smo s tim, da će na Markovom trgu među manifestantima biti onih negativnih pristaša S. D. K., onih vječnih jugoslavenskih uličnih vikača, poznatih zbog dobrog grla i jezika, koji su poznati kao pravi majstori za pravljenje »štimunga«, čim im netko dade okom znak i za to ih dobro plati. A Svetozar Pribićević ih je mogao platiti... Stoga smo i mi morali napraviti našu »bojnu osnovu«. Nije to bila lagana stvar. Nu mi nj onda nismo poznavali poteškoća ni zapreka, jer smo već bili prošli posebnu političku školu. Kod nas je išlo sve brzo: nije bilo mnogo vijećanja, čitanja i potpisivanja zapisnika i slično. Odluči, odredi, izvrši! To je bio put revolucionaraca onda, to je i danas.

Htjelo se je pošto poto manifestacijama dati značaj čisto hrvatski, revolucionarni, u duhu hrvatske državne samostalnosti. Znali smo, da ih imade koji će vikati samo Pribićeviću i S. D. Koaliciji, a znali smo i to, da masa u takovim zgodama više sve što onih par vikača želi.

... Dobro smo upamtili sve, što smo pročitali ili čuli o 1. prosincu 1918., kad je nekolicini zagrebačkih fakina uspjelo poklicima raspaliti masu i povesti ju kud god su htjeli, pa makar i u borbu protiv vlastitoga naroda.

Te smo večeri uvojačili sve raspoložive sile. Na oko smo bili mi pravaški mladići onda razdjeljeni u dvije organizacije u Zagrebu: na Hrvatsku pravašku republinkansku, ili »građansku«, i na Hrvatsku pravašku radničku omladinu. Na oko je postojala i svađa, koja je imala odjeka i u kojem zapisniku, nu sva ta komedija bila je odigrana samo stoga, »da se vlasi ne dosjete«. S jednom i drugom organizacijom rukovodio je kao neposredni zapovjednik, a po uputama dra Pavelića, pokojni Stipe Javor, »stari omladinac«.

Porazdijelili smo i tom zgodom uloge: Jedna skupina imade se među masom porazdjeliti tako, da nas bude svagdje, na svim stranama i na svim uglovima. Druga manja skupina imade negdje u sabornici pronaći hrvatsku državnu zastavu, koja je uvijek prije za vrijeme zasjedanja hrvatskoga sabora ponosno vijorila na Markovom trgu na određenom stupu, i imadu u danom času podignuti na taj stup. Treća skupinica, također porazdijeljena na svim »strateškim« mjestima, bila je oboružana samokresima, te u slučaju potrebe imade i s tim sredstvom poraditi. Točno je dogovoreno kako, kada i što se ima raditi.

*

Već od ranog jutra građanstvo se je u manjim i većim skupinama okupljalo na Radićevom trgu. Akoprem se je znalo, da prije podne ne može biti objavljena nikakva važnija obavijest, ljudi su svaki čas nestrpljivo gledali spram prozora sabornice, kao da su očekivali, da se tkogod pojavi. Drugi su opet znatiželjno čitali novine, koje su masnim naslovima nagovješta-

le današnji važni događaj u Zagrebu, a na drugoj stranici vijesti o istodobnom sastanku i nastavku rada beogradske skupštine, koja je sazvana na rad, kao da se ništa nije dogodilo. Osobitu veselost pobudila je vijest, da je predsjednik vlade dr. Korošec preko zagrebačkog redarstva uputio svim zastupnicima iz Hrvatske poziv, da dođu na sjednicu skupštine u Beograd, a istodobno se je grozio, da će im svima dati poništiti mandate!

Malo po malo mi smo zauzeli naše položaje i započeli sa stvaranjem »štimunga«. Narod se je brzo razigrao i poklici su postali iz časa u čas sve jači: **»Hoćemo hrvatski sabor — hoćemo hrvatsku vladu — hoćemo hrvatskoga bana — hoćemo hrvatsku državu!«** Svi prisutni s oduševljenjem su prihvaćali ove poklike i onih desetak kočničara bilo je ušutkano. Oni naši drugovi, koji su imali zadaću pronaći hrvatsku državnu zastavu, marljivo su tragali po zgradi sabornice, prepirajuć se sa podvornicima, kojima to traganje nije izgledalo kao čisti posao. Konačno: zastava je pronađena negdje na tavanu sva zaprašena. Što bi okom trenuo mladići se nađoše pokraj povijesnoga stupa i **čas zatim, nakon dugih godina, na povijesnom je stupu zavijorila ova naša svetinja. Prisutno mnoštvo vidjelo je u tome uvod u velike događaje, i manifestacije za hrvatsku državnu nezavisnost postale su sve jače.** Svi naši odjeli do sada su izvršili podijeljene im zadaće, a »samokresaći« su budnim okom čuvali stražu.

Mnoštvo je znatiželjno očekivalo zaključke narodnoga zastupstva. Svaki od prisutnih očekivao je sudbonosne odluke tim više, što se je pronijela vijest, da Stjepan Radić ne prisustvuje današnjoj sjednici, jer da je njegovo stanje pogoršano.

Konačno: na balkonu sabornice pojavilo se nekoliko zastupnika i odmah je zatim pokoj. Predavec pročitao poznatu rezoluciju Seljačko-Demokratske Koalicije. »Ne ide se u Beograd, narodno jugoslavensko jedinstvo prestalo je postojati u dušama Hrvata. Hrvati su za novo uređenje države«. To je u glavnom sadržaj te rezolucije. Najbolja točka te rezolucije je ona, kojom se pozivaju »prećanske« stranke, da se i formalno priključe klubu Seljačko-Demokratske Koalicije i da se na taj način pojača borba proti Begorada... Poziv se odnosi na zastupnike Hrvatskog Bloka, čiji je pristup već bio odlučen i dogovoren.

Mnoštvo je taj zaključak pozdravilo poklicima, nu mnogima se na licima vidjelo, da su očekivali više. To se je odrazilo i u poklicima: **»Dolje Srbija!« — razlaz — razlaz — razlaz! To nije dosta, hoćemo hrvatsku državu!«** Pokojni Predavec mirio je narod pozivajuć prisutne, da se smire i mirno raziđu.

Mirno se razići! Za Starčevićance je to bila nemoguća stvar, jer su i u toj rezoluciji vidjeli već uobičajenu nejasnost. Mladići su u svom mladenačkom žaru očekivali u najmanju ruku proglašenje potpunog razlaza sa Srbijom, a ne »preuređenje države«. Bili bi dali oduška svome duševnom raspoloženju, nu sjećali su se Poglavnikovih riječi: »Strpljivo i oprezno!«

Zadovoljili su se, da pod zastavom pođu na Jelačićev trg, gdje su burno manifestirali ranjenim mladićima, koji su ležali u Zakladnoj bolnici, a zatim pred prostorijama Stranke Prava dru Paveliću.

Drugi dan novine su objavile, da su Dr. Pavelić i Dr. Trumbić pristupili u zastupnički klub Hrv. selj. stranke, iza čega je slijedila obavijest, da to ne znači pristupi u samu stranku. Te večeri ponovno se je oduševljeno manifestiralo po zagrebačkim ulicama, a napose na Jelačićevom trgu pred prostorijama Hrvatske stranke prava, gdje je mnoštvo klicalo Dru Anti Paveliću. Poglavnik je dao novinstvu kratku izjavu, u kojoj je obrazložio svoj korak, a isto tako je Dr. Trumbić u dnevniku »Hrvat« opširno opisao kako i zašto je došlo do pristupa u klub Hrvatske seljačke stranke.

U svojoj izjavi najprije dr. Pavelić kaže, da je zločin u Beogradu smišljeno i dogovoreno djelo, te da je taj zločin bio uperen proti cijelog hrvatskog naroda. Zatim dr. Pavelić nastavlja: **»Čitavo javno mijenje u Zagrebu i u cijeloj Hrvatskoj nakon 20. lipnja izraženo je u dva pravca: 1. da je neophodna narodna gospodarska i kulturna potreba uspostava hrvatske nezavisnosti... i 2. u potrebi bezuvjetne sloge svih hrvatskih narodnih redova. Ove dvije temeljne misli i sam događaj od 20. lipnja bile su razlogom, da je vodstvo Hrvatskoga Bloka zaključilo, da Dr. Trumbić i ja kao zastupnici glavnoga grada Hrvatske pristupimo u zastupnički klub HSS... Sadanja borba predstavlja borbu u prvom redu Hrvatske za izvojštenje položaja, koji odgovara povijesnom državnom pravu, dakle za njezinu samostalnost, nu ujedno i za oslobođenje svih potlačenih nasilnim hegemonizmom, koji ovaj puta imaju izvanrednu priliku, da u zajedništvu s Hrvatskom i Hrvatima izvojuju svoja čovječanska i građanska prava... Borba će biti teška i velika, ali jer je i veliko zlo u kome se nalazimo, upreti će sav narod i čitavo javno mijenje, nadamo se, sve sile da do pobjede dođe... Sve ovo bilo nam je pred očima, kad smo stvorili odluku o sudjelovanju u radu zastupničkog kluba HSS i SDK«.**

Krivo bi bilo misliti, da su mlađi tako lahko mogli podnijeti ovaj pristup, jer su oni iz dna duše mrzili Pribićevića i druge

kočničare. Međutim, stega je i ovaj put pobijedila. Imali su najveće povjerenje u svoga vođu, u njega jedinoga, u Dr. Pavelića! Stoga su strpljivo očekivali dalnje događaje i pripremali se. Prijetnje iz Beograda bile su međutim sve jače i sve brutalnije, bijes velikosrpstva sve očitiji. U zraku je visilo veliko pitanje: što će biti dojdućih dana, što je sa zdravljem Stjepana Radića?

POD DOJMOM SMRTI STJEPANA RADIĆA

Nakon događaja od 1. kolovoza nastalo je dva tri dana zatišje. Živjelo se je u očekivanju dalnjih sudbonosnih događaja, napose nakon što su unutar zastupničkog kluba S. D. Koalicije, koji je prozvan »hrvatskim saborom«, izabrani razni odbori, koji će raspravljati i donositi prijedloge glavnom odboru...

Dr. Pavelić i dr. Trumbić djelatno su uzeli učešća u vijećanjima narodnoga zastupstva i to je tješilo. **Bilo je poznato, da je Poglavnik vodio prijateljske razgovore s pokojnim Stjepanom Radićem, znalo se, da je Radić neobično cijenio dra Pavelića, znalo se i to, da je mnogi prijedlog Poglavnika u pogledu buduće politike bio prihvaćen.** Među građanstvom se je otvoreno govorilo, da će za slučaj Radiceve smrti dr. Pavelić igrati u narodnom zastupstvu veliku ulogu, a govorilo se je čak i to, da bi dr. Pavelić imao — po Stjepanu Radiću — biti predložen za njegovog nasljednika. Ove vijesti imadu potvrde **i u velikim manifestacijama, koje je građanstvo dne 3. kolovoza u večer priredilo dru Paveliću pred prostorijama Hrvatske stranke prava na Jelačićevom trgu.**

Beograd međutim nije mario za sve ove događaje. Iz Beograda su dolazile nove prijetnje i novi izazovi. Tako već 4. kolovoza bude u Zagrebu primljen zloglasni Vlada Ristović, urednik »Jedinstva«, koji je u svojim novinama u lipnju navjestio Radićevu smrt. I sada, pred nekoliko dana, Ristović je u »Jedinstvu« žestoko napadao hrvatski narod i bacao se najgorim izrazima na Stjepana Radića. Čim se je pročulo za njegov boravak u Zagrebu (a govorilo se je, da nije došao sam), svakome je bilo jasno, da se spremaju daljnji zločini protiv Hrvata. Ristović je kroz čitav dan obilazio oko nekih zgrada, u kojima su stanovali istaknuti političari. U noći, oko 1 sat, biva napadnut i do krvi isprebijan u zabavištu »Kola«. Kad je htio pobjeći, bude po redarstvenicima uhićen i odveden na redarstvo. Tamo se je ustanovilo, da su zadobivene rane dosta ozbiljne, pa ga stoga odvode na povijanje u bolnicu, a zatim natrag na redarstvo u namjeri, da ga sklonu pred omladincima. Međutim na tom putu bio je Vlada Ristović ubijen.

Sutradan uobičajena uhićenja, koja su još više razbijesnila zagrebačko građanstvo. Gradom su kružile razne vijesti o većem broju atentatora, koji da su iz Beograda poslani u Hrvatsku, a napose u Zagreb. **Na 5. kolovoza odslužena je u Zagrebu misa za zdravlje Radića, nakon čega je ponovno došlo do oštrih manifestacija.** Odbor Koalicije se ponovno sastaje i zaključuje građanstvu upraviti »preporuku«, neka prestane sa manifestacijama, jer da one ovaj čas samo škode hrvatskom pitanju. Slobodnozidarsko novinstvo to odmah prihvaća i donosi članke pod naslovom »Dosta s takvim činima«. Razumljivo je, da smo se mi vrlo malo obazirali na to pisanje: za nas je bio mjerodavan jedini Poglavnik.

Beogradske novine od 6. kolovoza napadno donose vijesti iz Zagreba o teškom stanju Stjepana Radića, a pod večer je i u Zagrebu objelodanjena posebna obavijest, u kojoj se je na dosta vidljiv način narod pripremalo, da može svaki čas nastupiti konac. Sve je živjelo u nekoj groznici pod dojmom najskorije smrti Stjepana Radića. Nitko gotovo nije išao spavati, već smo se redovito svake večeri sastajali u prostorijama, gdje bi od vremena do vremena osim drugih došao i Poglavnik, koji bi ukratko izvjestio o političkom stanju i o radu narodnog zastupstva. Svaki puta je pripremao na ozbiljne događaje i na tešku borbu, koja nas čeka. Svaki put je također naglasio, neka se čuvamo preuranjenih podhvata, koji bi mogli sve pokvariti, već neka se sastajemo, neka budemo na okupu i spremni za svaki slučaj. Dr. Pavelić održao je tih dana mnogo pojedinačnih razgovora s pojedinim istaknutijim borcima Stranke Prava i Hrvatske pravaške mladeži. Svi smo bili na čistu, da dr. Pavelić stoji pred važnim odlukama i da ćemo u najskorije vrijeme biti pozvani na još ozbiljniji posao...

U jutro između 6—7 kolovoza, primjetila je straža, da se oko Radićeve vile na Hercegovačkoj cesti šuljaju neki sumnjivci. Započela je hajka i pucnjava, nu vjerojatnim atentatorima uspjelo je u mraku pobjeći. Ogorčenje je poraslo.

Međutim je omladinac Šunić, okrivljen zbog ubijstva Ristovića, zajedno s mnogim drugima predan sudu. Redarstvo je ljubomorno tajilo imena ostalih uhićenika, zbog čega je došlo i do novinskih prosvjeda.

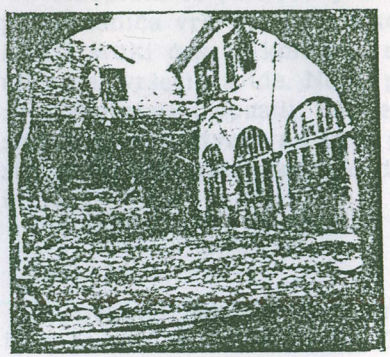

Kuća ustaške urote na Kaptolu 4.

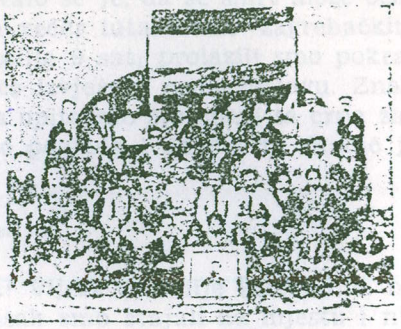

Jurišni odjel radničke pravaške mladeži godine 1929.

Barikade hrvatske revolucionarne mladeži u Zagrebu godine 1928.

Akoprem se javnosti još nije dalo znati, da je stanje Stjepana Radića vrlo teško, naslućivalo se je, da se smrt može očekivati svaki čas. 8. kolovoza na večer lutali smo zagrebačkim ulicama vršeći izvide. Nešto poslije 9 sati prolazili smo pokraj »Jugoštampe« i opazili, da netko izvješuje crnu zastavu. Znali smo što je na stvari, nu ipak ga upitasmo što znači ta crna zastava. Čovjek nas nekako čudno pogleda i odgovori: »Radić je umro!«

*

Stjepana Radića više nema! Vijest nas nije iznenadila, nu ipak je to bila gorka pilula. Časak smo stajali na mjestu i nijemo jedan drugog promatrali. Dotle su već pridolazili drugi. Sa svih strana orili su se poklici »Slava Stjepanu Radiću«.

Bacili smo se odmah na posao. Obilazili smo ulice i tražili od građana, da izvjese crne zastave. Na nekoliko mjesta došlo je i do oštrih riječi, tu i tamo po koji se je jugović ili dotepeni Srbijanac bunio, nu nije mu ništa pomoglo, zastavu je morao izvjesiti. Sjećamo se napose dobro sukoba s vlasnikom »Royala«, starom radikalčinom, koji je već nekoliko puta nastradao zbog hrvatožderstva. Obilazili smo i sve javne lokale, pozivajući glazbenike da prestanu s izvedbom i vlasnike lokala, da odmah zatvore i prestanu s poslom, što oni rado i učiniše.

Ilicom preko Pejačevićevog trga već su dotle prolazile velike skupine građana, koji su se uz poklike Radiću uputili u Hercegovačku ulicu, pred vilu Stjepana Radića. Mnogi su opet stajali pred prostorijama hrvatskih stranaka i očekivali, da se tkogod pojavi i progovori. Uzalud; tog časa nitko nije imao što reći ...

Mržnja i ogorčenje raslo je iz časa u čas. Bojkot na srpske novine i lokale provađao se je u punom toku. U večer na 9. kolovoza, oko 7 i pol sati, ponovno je po zagrebačkim ulicama došlo do oštrih demonstracija. Na jednom mjestu došlo je do sudara s redarstvenicima, koji su počeli prolaznike izazivati. Da nije od nekale došao neki narodni zastupnik, koij je demonstrante umirio, bilo bi tada došlo do krvavoga.

Sprovod je na najveličanstveniji način obavljen 12. kolovoza. Prošlo je sve mirno, jer je tako »vodstvo« odredilo. Novine su osim ostalog zabilježile, da je Pribićević bio gotovo satrven i da je ronio gorke suze ...; isto su tako javile i prilikom Pašićeve smrti!

Poslije sprovoda i izjava, opet je nastalo dosadno »dribljanje« između Zagreba i Beograda. Pribićević je danomice u slastičarni »Manon« davao dugačke izjave, a odbor S. D. Koalicije stalno je »zasjedao«. Na 21. kolovoza zasjedala je u Berlinu i Interparlamentarna unija, na koju je Hrvatska seljačka stranka poslala posebnu brzojavku i promatraća. Zbog toga je u Beogradu nastao još jači bijes i vlada je iz dana u dan zasjedala i vijećala o »mjerama« koje mora poduzeti. Budu mjere, ne budu mjere, budu, ne budu. Tako je to trajalo punih 14 dana, dok konačno 26. nije zaključeno, da će se mjere poduzeti. **Pribac izjavljuje u Zagrebu »Sve u redu«, a Krnjević u Berlinu: »Mi se ne borimo protiv Srba, već protiv srbijanske hegemonije«...** Beogradska je diplomacija, s obzirom na zločin u Skupštini, na berlinskoj konferenciji dobila strahovitu pljusku, jer je Hrvatskoj priznato pravo, da ju zastupa vlastito predstavništvo. Nakon toga, pod konac mjeseca, u Beogradu počimlju svi govoriti o sporazumu, a radikali se i opet posvade ... Oni su se naime svaki put tobože posvadili, kad god je trebalo donijeti neku odluku, to jest jedno rješenje zavući, te su se tako dugo svađali i ljude zabavljali, dok bi dobili vremena ...

Pod konac kolovoza, još jednom Beograd izaziva hrvatski narod. Na 27. kolovoza neki su plaćenici na dva mjesta podmetnuli vatru u Seljačkom domu, koja je uništila odar Stjepana Radića, te mnogobrojne vijence i vrpce sa sprovoda. Uslijed toga dolazi do velikih demonstracija na zagrebačkim ulicama, koje se sa svom oštrinom ponavljaju i sutradan, to jest 28. kolovoza. Da narodno ogorčenje bude veće, tih su se dana ponovno proširile vijesti o »amputaciji«, kojom su Srbi htjeli napraviti malu Hrvatsku od pet bivših županija, a sve ostale proglasiti velikom Srbijom.

I dok su svi gotovo političari u Beogradu govorili o potrebi sporazuma s Hrvatima, dotle su vlasti najnemilosrdnije plijenile gotovo sve novine u Hrvatskoj, a **»komanda mesta« u Zagrebu izdala je jednu obavijest, da je vojska »uslijed čestih napadaja raznih elemenata« dobila nalog, da prigodom svakog možebitnog napadaja može na licu mjesta odgovoriti i upotrebom oružja! Dakle vojna diktatura počela se je već u kolovozu 1928. uvadjati.** »Vodstvo« S. D. K. tim se je povodom sastalo, te je u zaključku zatražilo, da vojska povuče tu obavijest. Istodobno je zaključen opći bojkot režima »na svim linijama«...

Naš vođa dr. Ante Pavelić neumorno je radio u Zagrebu i u pokrajini. Neumorno je obilazio najudaljenije gradske predjele i najzabitnija mjesta u Hrvatskoj i na sastancima i skupštinama

narodu obrazlagao političko stanje i naglašavao potrebu odlučne muške borbe.

I omladinci su radili. Okupljali su sve više borbenih mladića u naše organizacije, osnivali su nove organizacije u pokrajini i nove ogranke po zagrebačkom predgrađu. Tu je bio od pomoći naš »stari omladinac« Stipe Javor, koji nije nikada ni na jednom sastanku starčevićanske mladeži manjkao.

Konačno je bio sazvan i II. sabor izaslanika Hrvatske revoluc. pravaške mladeži, na kojem će se ispitati mišljenje pokrajine, primiti izvješća o našoj snazi i brojčanoj jakosti. Poziv za sabor bio je upućen preko dnevnog novinstva, a napose preko našeg službenog vijesnika »Starčević«, koji je sada, tri godine nakon početka izlaženja, već bio jedan od najtraženijih novina u redovima hrvatske mladeži i starijih boraca starčevićanaca.

Sabor je sazvan za 2. rujna 1928. za koji smo se živo pripremali i koji je u našim redovima očekivan s najvećim zanimanjem.

KVATERNIKOV DAN — NARODNI BLAGDAN

SABOR PRAVAŠKE REVOLUCIONARNE MLADEŽI

U danima najveće političke napetosti u Hrvatskoj, pod dojmom novih otkrića o zločinačkim namjerama beogradskih vlastodržaca, da putem zloglasne »amputacije« prenesu starodrevnu Hrvatsku samo na Zagorje, a sve ostalo proglase Velikom Srbijom, sastaje se drugi sabor Hrvatske starčevićanske revolucionarne mladeži, koju predvodi dr. Ante Pavelić. **Taj veličanstveni sabor budućeg Ustaškog pokreta sastao se dne 2. rujna 1928. u prostorijama na Jelačićevom trgu broj 6. Dan prije održano je u istim prostorijama i vrhovno vijeće Hrvatske stranke prava, koje je dalo svoje povjerenje dru Paveliću i ovlastilo ga, da poduzme, što je potrebno u daljnjem nastavku hrvatske oslobodilačke borbe.**

U času, kad se sastaje taj sabor, Pravaška mladež brojila je već mnogobrojne organizacije po čitavoj Hrvatskoj,

te je pod Starčevićevom zastavom bilo okupljeno sve najborbenije i najodlučnije. Bio je to plod Poglavnikovog trogodišnjeg rada.

U samom Zagrebu, osim matične organizacije Revolucionarne Starčevićeve mladeži, sa sjedištem na Kaptolu broj 4, postojali su već mnogobrojni ogranci po drugim dijelovima grada, od kojih su najjači bili na:

Trešnjevki, Novoj cesti, Peščenici, Vlaškoj ulici, Miramarskoj cesti, Sv. Duhu, Gornjem gradu

i drugdje. Iz posebnih razloga, da se što lakše prikupi hrvatsko radništvo, bili su osnovani posebni odjeli Pravaške r a d n i č k e m l a d e ž i, koja je imala svoje jake ogranke u

Novoj Vesi, Kanalu i Maksimirskoj cesti.

Pročelnik Pravaške **radničke** mladeži u Zagrebu bio je pokojni Matija Soldin, tajnik pok. Marko Hranilović, a najdjelatniji članovi bili su Miško Babić i Zvonko Pospišil. Odjeli Radničke pravaške mladeži bili su postrojeni kao borbene i jurišne jedinice pa je baš iz tih jedinica proizašao lijepi broj kasnijih ustaških boraca. Zbog tih razloga Radnička pravaška organizacija mladeži djelovala je potajno.

Osim toga Starčevićanska mladež imala je svoju jaku organizaciju na sveučilištu i u srednjim školama pod imenom »Kvaternik«.

Iz razumljivih razloga srednjoškolska je organizacija morala raditi potajno. **Sveučilišna i srednjoškolska pravaška mladež izdavala je i svoj list »Kvaternik«** a najuže je suradjivala sa sveučilišnim klubom »Hrvatska mladica«. Iz tih sveučilišnih klubova proizašli su mnogobrojni borci, koji su u kasnijem ustaškom revolucionarnom radu u domovini i emigraciji izvršili ili predvodili velik dio revolucionarne djelatnosti u Ustaškom pokretu.

Glasilo Saveza Hrvatske pravaške revolucionarne mladeži bio je list »Starčević«, najborbeniji hrvatski list, koji je u čitavoj Hrvatskoj imao velik broj pretplatnika i čitatelja. Počeo je izlaziti godine 1926. u vrlo skromnom obliku, početkom godine 1928. bio je već u dvostruko većem obliku, a prestao je izlaziti početkom studenog 1928., t. j. u času, kad je Poglavnik započeo s organiziranjem »Hrvatskog Domobrana«. **Vrijedno je spomenuti, da su list »Starčević« po Zagrebu raspačavali sami pravaški mladići, dobrovoljno i bez ikakove naplate što je medju gradjanstvom bilo vrlo lijepo primljeno.** Zbog svog borbenog štiva, svaki broj »Starčevića« bio je po državnom odvjetništvu nemilosrdno plijenjen, nu uvijek se je našlo puteva i mogućnosti, zahvaljujući našoj vrlo dobroj organizaciji, da se u Zagrebu i u pokrajini raspača prvo još neokljaštreno izdanje.

Drugi sabor Pravaške mladeži dokazao je našu izvanrednu snagu u narodu. Osim Zagreba, gdje smo u svim borbenim podhvatima prednjačili i gospodarili, postojali su mnogobrojni ogranci u pokrajini. pa je na tom saboru bilo zastupano preko 35 naših ogranaka s oko stotinu opunomoćenih izaslanika. Osobito jaki ogranci postojali su u Osijeku, Virovitici, Djurdjevcu, Koprivnici, Varaždinu, Bjelovaru, Osekovu, Popovači, Vojnom Križu. Voloderu. Novoj Gradiški. Samoboru. Gospiću, Senju, Splitu i t. d., dok su mnogi drugi bili u osnutku. Iz svih krajeva Hrvatske dnevno su pridolazila mnogobrojna pisma, u kojima se tražilo, da se šalje što više primjeraka »Starčevića« i da se izašalje posebni izaslanik u svrhu provedbe organizacije.

Na saboru je Pravaška borbena mladež pokazala prijateljima i neprijateljima riječju i djelom svoju izvanrednu snagu. Gotovo sve tadanje hrvatske omladinske organizacije bile su kao gosti na saboru zastupane po posebnim izaslanicima. Najbrojnije bila je zastupana sveučilišna organizacija »Hrvatske mladice« i sveučilišna organizacija Hrvatske seljačke stranke. Pri svršetku sabora svi su oni izjavili. da je organizacija Pravaške revolucijonarne mladeži najjača i najbolja, te da je pod svoj borbeni barjak zaista okupila sve što je najbolje, najborbenije i najodlučnije u hrvatskoj mladeži.

Bez ikakove galame i uobičajenih purgerskih svečanosti započelo je djelovanje sabora. Poglavnika je na saboru zastupao pokojni Stipe Javor. a od starijih su još prisustvovali prof. Milobar. pop Stipe Vučetić i general Matasić. Stari general izazvao je svojim govorom buru oduševljenja. napose svojim riječima: »Vi ćete biti stupovi buduće hrvatske vojske«.

Djelatnost sabora prošla je najozbiljnije i najsvečanije. Svi prisutni, izabrani i prokušani borci, shvaćali su ozbiljnost časa i veliku ulogu, koju će baš oni u skoroj budućnosti odigrati. Svi su bili svijesni, da će uskoro biti kraj politici nazdravica i odborskih zapisnika, te da će u najskorije vrijeme usliједiti poziv Vodje u odlučnu i krvavu borbu.

Drugi sabor Hrvatske pravaške revolucionarne mladeži donio je u prvom redu **povijesni zaključak, da se u cijeloj Hrvatskoj za sva vremena imade slaviti dan pogiblje Eugena Kvaternika kao opći hrvatski narodni blagdan.**

U tom smislu upućene su upute svim ograncima, da već te godine na dan 11. listopada upriliče zadušnice i spomenslovo u čast i uspomenu prolivene hrvatske revolucionarne krvi u Rakovici. Nakon što je već prije Hrvatska stranka prava uvela

službeno spomensjećanje na velike mučenike Zrinjskog i Frankopana, sada je eto Starčevićanska revolucionarna mladež izvršila još jednu veliku narodnu dužnost. uvevši službeno spomensjećanje na velikog revolucionarca i mučenika Eugena Kvaternika.

Osim toga sabor je prihvatio još dva zaključka: jedan unutarnje naravi i drugi za javnost.

Prvi zaključak, koji je bio popraćen dugotrajnim pljeskom, te poklicima nezavisnoj hrvatskoj državi i Poglavniku, bio je nadasve oštar, te je govorio o otvorenoj oružanoj i revolucionarnoj borbi, kojom mora hrvatska mladež i cijeli hrvatski narod odgovoriti beogradskim nasilnicima na umorstvo u skupštini i na sve druge srbijanske zločine. Nadalje se kaže, da se odmah mora otpočeti sa organiziranjem tajnih borbenih jedinica po čitavoj Hrvatskoj, s prikupljanjem oružja, tako da se u danom času, s oružjem u ruci može ispuniti tisućljetni zahtjev hrvatskog naroda za uspostavom Nezavisne Države Hrvatske, te da se na svaku srbijansku grožnju sa amputacijom može odgovoriti: »Razlaz !« Drugi zaključak je namijenjen javnosti i bio je sastavljen nešto blažim riječima. Oba zaključka nažalost su vlasti prigodom kasnijih premetačina zaplijenile, pa nam nije moguće ovaj put objelodaniti ih, kao vrijedne priloge i dokaze početaka ustaške oslobodilačke djelatnosti.

Na tom saboru izražena je neophodna potreba složnog i zajedničkog rada i djelatnosti svih omladinskih organizacija, potreba da hrvatska borbena mladež predvodi tešku i ozbiljnu borbu, i da spriječi, makar i silom, svaki pokušaj bilo kakovog sporazumijevanja sa Srbima.

Drugi sabor Hrvatske pravaške revolucionarne mladeži dokazao je veliku odlučnost i spremnost ove borbene mladeži, koja je već onda, pred punih 13 godina bila spremna — vodjena Poglavnikom — za nesmiljenu ustašku revolucionarnu borbu, i koja je vec tada bila posve dorasla vremenima.

Akoprem sve mladenačka lica, to su bili već potpuni muževi, izgradjeni i spremni za onu i onakovu tešku ustašku borbu, koja je još iste jeseni započela. I baš iz redova prisutnih na tome saboru, izišli su mnogi organizatori i borci, koji su tokom 13-godišnje ustaške borbe bili vazda u prvim redovima i podnijeli najveće patnje za vrijeme zloglasne diktature.

Dan 2. rujna 1928. ostati će povijesni spomendan ustaške oslobodilačke borbe.

RAD JE ZAPOČEO

Primivši upute i naloge na II. saboru, izaslanici su se razišli svojim kućama, i tokom cijelog mjeseca rujna nastavili pripremni rad za onu borbu, koja će naskoro nadoći. S još većim marom provadjani su novi ogranci, a unutar pojedinih ogranaka pomnjivo i oprezno započelo se je prikupljati najspremnije i najodlučnije borce, koji će biti u danom času srčika novih domobranskih postrojbi i koji će preuzeti vodstvo cjelokupne borbene djelatnosti u pojedinim krajevima Hrvatske.

Počelo se je prikupljati i svijetlati oružje. Taj je rad obavljan u najvećoj tajnosti i s najvećom ozbiljnošću. Svi su predosjećali da će naskoro doći nešto novo, što će pod jednim drugim imenom mnogo lakše prikupiti sve ono što je borbeno, spremno i voljno u dani čas pograbiti oružje i u jedinoj mogućoj borbi, u ustaškoj borbi, izvršiti »deržanstvo«.

Rečeno je, da je Poglavnik već do tada bio poduzeo sve moguće da dodje do zajedničke i složne djelatnosti svih postojećih stranaka i njihovih omladinskih ogranaka. Starčevićanska mladež bila je spremna u stranačkom i osobnom pogledu doprinijeti sve moguće žrtve, samo da se dođe k cilju. Nu, preslabe su bile nade za to. Stranačka zaguljenost kroz mnogo godina učinila je svoje. A stranaka i njihovih omladina bila je sva sila, svaka sa svojim pogledima i stranačkim probitcima. S tom smijesom svega i svačega moglo se je »konferirati«, održavati sjednice, čitati i sastavljati zapisnike, ali se nije moglo ozbiljno provoditi revolucionarnu djelatnost.

Uspješna revolucionarna djelatnost može se vršiti na sasma drugi, novi način, pa je stoga moralo doći do nešto novog temeljenog na samo jednim načelima i predvođeno samo jednim vođom.

U to vrijeme Starčevićanska mladež imala je i svoja načela, to jest načela uspostave Nezavisne Države Hrvatske, imala je vođu u osobi dra Ante Pavelića, u kojeg je jedinog imala povjerenje, imala je i spremne borce. U dodiru s drugim omladinskim organizacijama, ona je popuštala gdje god se je moglo i smjelo, ali je i od svih drugih tražila, **da borba bude usmjerena u revolucionarnom pravcu, bez ikakvog popuštanja i vrludanja, borba za uspostavu samostalne i nezavisne države Hrvatske.**

Na tom putu nije se dala smesti ni od Pribićevića ni od koga drugoga, a najmanje od takozvanog žutog, slobodnozidarskog i židovskog novinstva, koje je svaki podhvat borbene mla-

deži iskoristilo, da ju napadne kao »neodgovorne elemente«, »ulicu« i slično.

Novinstvo je i nadalje iznašalo nova otkrića o namjerama Beograda u pogledu zloglasne amputacije. Dan za danom vidjeli smo nove karte i čitali o novim osnovama o stvaranju neke okljaštrene i na zlotvorski način sužene Hrvatske. Na sve to davao je Pribićević višekratne dnevne izjave, u kojima je beogradske političare optuživao zbog veleizdaje, jer da kane cijepati državu! Beograd je međutim nastavljao s progonima. U Zagrebu i u Hrvatskoj izvršena su mnoga uhićenja, a 11. rujna predano je u Zagrebu sudu 30 hrvatskih demonstranata, za koje redarstvo bezobrazno kaže, da su to sve kriminalci i obični izgonaši. Istodobno dolazi do sve većih progona hrvatskih sveučilištaraca, koje se nemilosrdno izbacuje iz đačkih nastanba i prepušta ulici. Nemilosrdno se plijene hrvatske novine: u 3 mjeseca preko 150 zapljena. U Zagrebu se opaža živo kretanje detektiva i raznih sumnjivaca, koji su neprestano bili za petama hrvatskim političarima i istaknutim mladićima.

Usprkos svega toga u Beogradu se je neumorno trubilo o novom sporazumu, koji da je na vidiku, a za koji su navodno spremni pregovarati i neki političari u Zagrebu.

Pod dojmom svega toga sazvana je za 30. rujna velika skupština Udružene hrvatske mladeži u Zagrebu. Na tu skupštinu došao je i velik broj Starčevićanske gradjanske i sveučilišne mladeži, koja je pod hrvatskom zastavom krenula s Jelačićevog trga i u vojničkim redovima stupala do »Kola«, gdje je skupština održana. Skupština je započela u 10 i pol sati prije podne, te se je na njoj izredao niz govornika, koji su prosvjedovali protiv neprijateljskih napadaja na »ulicu« **i poručili svima onima, koji bi opet htjeli praviti sporazum, da će hrvatska mladež to znati spriječiti i osvetiti dipanjske žrtve.**

Na toj skupštini, koja je završena pjevanjem hrvatske himne i iza toga velikim rodoljubnim manifestacijama po zagrebačkim ulicama, prihvaćen je slijedeći

ZAKLJUČAK UDRUŽENE HRVATSKE MLADEŽI

»Hrvatska mladež, svijesna povijesnih časova, u kojima živi, okupila se pod jednom zastavom bez razlike stranaka, da manifestira svoju jednodušnost i da uz bok političkog vodstva hrvat-

skoga naroda dušom i tijelom pomogne ciljevima svetih narodnih hrvatskih ideala.

Hrvatska mladež, kao jedna borbena falanga, stajat će na braniku svih kulturnih i općenarodnih pitanja hrvatskoga naroda, te će neustrašivo, pred svima i svakim ne samo riječju zastupati probitke hrvatskoga naroda, nego je spremna, da i svojim životima dokaže spremnost, da će po potrebi i krvlju zapečatiti svoj zavjet, te na žrtveniku domovine položiti i najveće žrtve.

Hrvatska mladež, vjerna hrvatskom mučeniku Stjepanu Radiću i njegovim drugovima Pavlu i Gjuri, zavjetuje se, da je spremna osvetiti nevinu prolivenu krv u beogradskoj Skupštini, te neustrašivo stoji na braniku samostalne hrvatske države, pa će u temelje slobode svoga hrvatskoga naroda položiti i svoje živote.

Ne boji se beogradskih prijetnja, ni tamnice, pa ni samih vješala, jer je uvjerena, da je sloboda domovine preča od svih mladih života.

Naša borba neka bude sadržana u geslu Matije Gubca: »Krv tvoja pravedna na ubojice i djecu njihovu!«

Ovaj zaključak potpisali su predstavnici sveučilišne i gradjanske omladinske organizacije Hrvatske stranke prava, te organizacija »Hrvatske Mladice«, Hrvatske seljačke stranke i Hrvatske federalističke seljačke stranke.

Pošto je zaključak prihvaćen, zaključena je skupština uz pjevanje hrvatske himne. Velik dio mladeži krenuo je manifestirajući zagrebačkim ulicama kličuć Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Redarstvo je smatralo potrebnim opet izazvati nove ispade, pa je na Zrinjevcu navalilo na mladež u povorkama. Kod toga su se neki redarstvenici ponijeli vrlo brutalno, napadajući čak i prolaznike na ulicama i onda, kad su već manifestacije davno prošle.

Nesmiljena povijest je zabilježila, da su u kritično doba, t. j. godine 1928. postojale samo slijedeće omladinske organizacije: Hrvatska pravaška (građanska, sveučilišna i srednjoškolska); omladina Hrvatske seljačke stranke (seljačka, gradjanska i sveučilišna); omladina Hrvatske federalističke seljačke stranke (gradjanska i sveučilišna); »Hrvatska mladica«, »Domagoj«, »Matija Gubec«, »Vojvodina«, »Bunjevac«, Hrvatsko akademsko potporno društvo, te — da slika bude potpuna — demokratski

studentski klub »Jugoslavija«, Jugoslavensko akademsko potporno društvo i »Klub studenata marksista«.

Sve se to grijalo u Zagrebu i njihalo na hrvatskom sveučilištu. Blažena vremena — nikad više se ne vratila!

Uz ovakove prilike i uz toliko organizacija, od kojih su i potonje tri bile pod okriljem Seljačko-demokratske koalicije, razumljivo je, da se nije moglo zajednički i složno raditi na hrvatskom revolucionarnom djelu, pa se je s najvećom nestrpljivošću očekivao čas, kad će Poglavnik započeti s organizacijom Hrvatskog Domobrana, kao jedne i jedine organizacije sveopćeg hrvatskog narodnog oslobodilačkog pokreta.

Slika ne bi bila podpuna, kada novu beogradsku pjesmu o sporazumu ne bi popratili slijedećim podatcima, iznesenim u »Hrvatskom borcu« od 4. studenoga 1928. Prema tim podatcima bilo je u prvom polugodištu 1928. u državi 24 političkih smrtnih osuda, 600 političkih ubistva, 30.000 političkih uhićenja, oko 3.000 pobjeglih i otišlih iz države, na stotine zapljena samo hrvatskih novina.

Nakon svega ovoga, nakon lipanjskih žrtava u Beogradu i Zagrebu, nakon smrti Stjepana Radića, u Beogradu su opet počeli govoriti o sporazumu, a u Hrvatskoj je bilo i takovih, koji su ponovno ili po prvi puta htjeli pregovarati. Žalostna im majka!

Takovo stanje nije se moglo više trpjeti, tim više, jer su sve okolnosti govorile, da se u Beogradu spremaju novi zločini i nove mjere proti hrvatskom narodu. Poglavnik ih je predvidio i započeo je sa svim pripremama za odlučni čas.

I tako smo ušli u mjesec listopad, u mjesec revolucije, u mjesec Eugena Kvaternika, mjesec Rakovice. Mjesec postavljanja temelja i početka rada Ustaškog pokreta.

DUH RAKOVICE

Kao uvod u tu revolucionarnu ustašku borbu, koja je pod vodstvom Poglavnika započela pod konac mjeseca listopada 1928., **dolazi proslava dana smrti velikog hrvatskog revolucionarca Eugena Kvaternika, rakovičkog mučenika.** Vršeći zaključak II. sabora, Savez Hrvatske pravaške starčevićeve mladeži odredio je svim svojim ograncima, da dana 14. listopada, to jest u nedjelju, po prvi puta službeno prirede spomenslovo i zaduš-

nice. Pravaško i ostalo rodoljubno novinstvo iznijelo je pred javnost odluku sabora o spomensjećanju dana Rakovice, te ujedno donijelo opširan životopis velikoga mučenika i opis njegove smrti.

U Hrvatskoj se je živilo u duhu Rakovice. Svi iskreni hrvatski rodoljubi prihvatili su odluku sabora revolucionarne pravaške mladeži s najvećim oduševljenjem. Osobito svečano spomenslovo spremalo se je u Zagrebu za subotu na večer u »Hrvatskom Sokolu«. Zagrebačko se je građanstvo znatiželjno okupljalo oko oglasnih stupova, po kojima su osvanuli veliki oglasi slijedećeg sadržaja:

»Proslava »Kvaternikova dana« u Zagrebu — Savez Hrvatske pravaške r. mladosti priređuje u subotu dne 13. listopada 1928. u dvorani Hrvatskog Sokola »Wilsonovog« svečanu akademiju u počast smrti hrvatskog revolucionarca dra Eugena Kvaternika. Poziva se sveukupno rodoljubno građanstvo grada Zagreba, da prisustvuje toj akademiji, da tako dostojno proslavimo dan smrti Kvaternika, koji je svoj život položio za slobodu hrvatskoga naroda.«

Bila je to za mnoge »purgere« novost. Uspomena Rakovice bila je već skoro zaboravljena, a sad se eto javio netko, tko hoće ponovno tu uspomenu oživiti. Međutim, iskreno hrvatsko građanstvo grada Zagreba, kao i cjelokupni hrvatski narod, oduševljeno je pohrlio na spomenslovo, znajuć da time odaje dužnu počast jednom od najvećih hrvatskih sinova, a u drugu ruku da time na ovaj način daje odgovor Beogradu na mnogobrojna nova uhićenja, progone i krvoprolića u raznim krajevima Hrvatske, odgovor na sve oštrije zapljene hrvatskoga novinstva, koje je izlazilo u drugom izdanju pola prazno. Čaša je već bila prepuna i u Hrvatskoj sve više dolazi do izražaja revolucionarni duh, duh Rakovice. Nisu Beogradu više pomagale razne podvale ni Pribićeviću njegove dnevne izjave. Priče o nekim tobožnjim istragama, koje da se vode zbog pokolja u Skupštini, krvoprolića u Zagrebu, paleža »Seljačkoga Doma«, nikoga više u Hrvatskoj nisu mogle zavarati, jer su svi čestiti rodoljubi znali, da su to samo smicalice, s kojima se želi dobiti vremena i stvar što dulje zavući. **Revolucionarni duh nitko više nije mogao zaustaviti ni ugušiti i taj će duh u najskorije vrijeme naći i svoj okvir, okvir Ustaškoga pokreta, za čiju je organizaciju dr. Ante Pavelić već bio dovršio sve najglavnije pripreme i izradio osnove.**

Početkom listopada Savez je Hrvatske pravaške r. mladeži putem novinstva uputio slijedeći poziv na proslavu smrti Eugena Kvaternika:

»Hrvatska pravaška r. omladina, kao vjerna sljedbenica velikana i mučenika hrvatskog Eugena Kvaternika, koji je cijeli svoj život i rad posvetio borbi za slobodnu i samostalnu Hrvatsku, zaključila je na svom II. Saboru o g., da se dan mučeničke smrti hrvatskog revolucionarca proglasi hrvatskim narodnim blagdanom, kojeg će hrvatski narod slaviti za sva vremena.

Omladinske organizacije, upriličite već ove godine tu proslavu u zajednici sa organizacijama HSP! Gdje tih organizacija nema, molimo naše pravaške istomišljenike, kao i ostale Hrvate, da sporazumno s tamošnjim hrvatskim društvima upriliče te proslave i to prema mjesnim prilikama.

Eugen Kvaternik pao je u borbi za Hrvatsku i hrvatski narod.

Dužnost je hrvatskom narodu, da ga slavi. Uz Zrinjskog i Frankopana, Kvaternik je čovjek, koji je krv svoju prolio i život svoj dao za hrvatsku slobodu i kad Hrvati mogu slaviti razne »vidovdane«, »oslobođenja«, i slične stvari, koje nas podsjećaju na dane, kada smo izgubili slobodu i samostalnost, onda treba da odamo počast i onome, koji je svoj život položio za slobodu Hrvatske.

U svim hrvatskim mjestima biti će ove godine proslava na 14. listopada, u nedjelju. Prije podne odslužit će se zadušnice, a poslije podne prirediti će naše organizacije sa ostalim hrvatskim društvima spomenslovo u spomen velikom pokojniku.

Sve naše pravaške organizacije, kao i pojedini pravaši imadu dužnost učiniti sve moguće, da se ta proslava u svakom hrvatskom mjestu upriliči i da ista što dostojnije ispadne.

Sva pako hrvatska društva u svim hrvatskim mjestima molimo, da sudjeluju toj proslavi, da tako podignemo kult Kvaternika, mučenika i heroja hrvatskog.

U gradu Zagrebu biti će u subotu 13. listopada u »Hrvatskom Sokolu«, a zadušnice 14.. listopada (nedjelja) u 10 sati prije podne.

Zagrebčani, Hrvati! Bez obzira na stranke, pohrlite i svojim prisustvom na proslavi dokažite, da smo svijesni članovi hrvatskog naroda, koji znademo cijeniti žrtvu Kvaternika, žrtvu, koja je pala za slobodu našu.

»Rod bo samo, koj si mrtve štuje,
na prošlosti budućnost si snuje«.

Slavimo Kvaternika i osvetimo Rakovicu!

Hrvatska Pravaška R. Omladina.«

Bio je to prvi glas nove, revolucionarne i ustaške Hrvatske. Prvi glas novoga borbenoga pokoljenja, koje se svrstava pod borbenu hrvatsku zastavu. Bio je to prvi odlučni glas Hrvatske, prvi odlučni i ozbiljni odgovor na beogradske zulume. Bio je to susret dviju hrvatskih revolucija, dvaju ustanaka.

Revolucionarna je borba započela i sve što je u Hrvatskoj bilo borbenoga i svijesnog, poslušalo je taj glas. **Diljem Hrvatske, proslava Kvaternikova dana na 14. listopada 1928. uspjela je izvan svakog očekivanja.** Ogranci Pravaške revolucionarne mladeži, došli su na proslavu pod svojim zastavama, a njima su se pridružila i gotovo sva hrvatska društva, koja su također pod svojim zastavama sudjelovala u povorkama, zadušnicama i svečanom spomenslovu. Spomenslovo je bilo kratko ali borbeno, to jest onakvo, kakvo dolikuje borbenoj ustaškoj Hrvatskoj. Izazvalo je svagdje buru oduševljenja i poklika velikom mučeniku revolucionarcu i samostalnoj državi Hrvatskoj. U Zagrebu, usprkos jakoj kiši, dvorana »Hrvatskog Sokola« bila je puna borbenih Hrvata, koji su saslušali značenje Rakovice i veličinu Eugena Kvaternika. Razumije se, da su redarstvene vlasti poduzele sve potrebne mjere, da spriječe svaki možebitni revolucionarni pokušaj demonstracija po ulicama.

+

Duh Rakovice, koji je zavladao u Hrvatskoj te sve življi organizatorni rad pravaške revolucionarne mladosti, pobudio je u Beogradu najveće zanimanje i veliku bojazan. **Vidjelo se je, da je to nešto novog, što se ne može izigravati i s čim se ne može praviti sporazume. Nešto sposobnog za ozbiljnu borbu, dakle nešto opasnog, što bi moglo u najskorije vrijeme ozbiljno ugroziti državu.** Trebalo je dakle nešto poduzeti i unaprijed spriječiti ovu opasnost.

I stiže iz Beograda nova podvala. Novinstvo je najednom počelo donositi vijesti o skorom dolasku Aleksandra Karadjordjevića u Zagreb, gdje bi on tobože imao donijeti neke važne odluke, a po kojima bi se Hrvatima udovoljilo u svim njihovim zahtjevima! Da slika bude potpunija, beogradski su profesori Jovanovići počeli natezati pojedine točke ustava i to one, po kojima bi se moglo donijeti odluke o većim državnim promjenama. Istodobno se je po novinstvu počelo natezati onaj § ustava, koji kaže da kralj nije odgovoran za svoja djela, već ministri... Drugim riječima: Hrvati, čekajte još za neko vrijeme i ne činite ništa protiv države. Kralj nije odgovoran ni

kriv za 20. lipnja, već njegovi ministri. On će doći u Zagreb i sve urediti! Još drugim riječima: trebamo dobiti vremena, dok vanjski svijet posve zaboravi na naše zločine, a onda Jovo na novo...

Borbeno hrvatstvo nije se više osvrtalo na beogradske podvale niti je u tu udicu zagrizlo. Tek žuto novinstvo počelo se je na vijest o Aleksandrovom dolasku u Zagreb rastapati od milja i razglabati tobožnju važnost toga puta. Za nas je ta vijest značila jednu podvalu više i ništa drugo. Mi smo se svakim danom sve više spremali i organizirali. Dobili smo nalog, da se organizacije čim prije provedu **te da se i izvan redova naše organizacije stupi u vezu sa svim istaknutim hrvatskim borcima, koje bi se moglo u skoro vrijeme postaviti povjerenicima u pojedinim mjestima.** U tom pravcu malo po malo odgajali smo i naše pojedine omladince u pokrajini, koje smo pripremili na potrebu šire djelatnosti, koja će prelaziti stranački okvir, makar je kod nas taj okvir bio samo u imenu.

Taj naš organizatorni rad smo tim više požurili, jer su neke pojave u Beogradu, izleti srbijanskih političara u Pariz, nagovještanje generalske vlade i dolazak nekog srbijanskog časnika u Zagreb, te najzad i šaputanje o posjetu Aleksandra Parizu, gdje bi imao dobiti dozvolu za uvađanje svoje diktature, dale naslutiti, da Beograd opet nešto sprema. Trebalo je stoga i s naše strane požuriti i srpemiti se za odlučni čas. Nažalost se je već dosta štetovalo, nu svakako **za to ne pada krivnja na nas, već na one, koji su mislili, da će Beograd riješiti hrvatsko pitanje.** Nije ih, izgleda, mogla opametiti ni prijetnja »Narodne Odbrane« i drugih tajnih srbijanskih organizacija, koju su upravili kralju Aleksandru, završivši riječima, da će za svaku slabost spram Hrvata »pasti velika odgovornost«.

Nakon svih izvršenih priprema, nakon višekratnih razgovora i dogovora s mnogim istaknutim borcima iz redova Starčevićeve revolucionarne mladeži, Poglavnik se je odlučio na početak ustaškoga rada, koji su rad svi, s kojima je razgovarao, odobrili. **Dolazi do povijesnoga sastanka na Jelačićevom trgu broj 6 i do povjesne Poglavnikove odluke. Nažalost je ovaj čas nemoguće točno označiti taj datum, nu svakako je to bilo u drugoj polovici mjeseca listopada.**

Na sastanak su bili pozvani članovi odbora Hrvatske pravaške mladeži kao i neki istaknutiji borci od starijih. Sastanak je održan u velikoj sobi u pravaškim prostorijama, a predsjedao mu je dr. Ante Pavelić.

Bio je to prvi glas nove, revolucionarne i ustaške Hrvatske. Prvi glas novoga borbenoga pokoljenja, koje se svrstava pod borbenu hrvatsku zastavu. Bio je to prvi odlučni glas Hrvatske, prvi odlučni i ozbiljni odgovor na beogradske zulume. Bio je to susret dviju hrvatskih revolucija, dvaju ustanaka.

Revolucionarna je borba započela i sve što je u Hrvatskoj bilo borbenoga i svijesnog, poslušalo je taj glas. **Diljem Hrvatske, proslava Kvaternikova dana na 14. listopada 1928. uspjela je izvan svakog očekivanja.** Ogranci Pravaške revolucionarne mladeži, došli su na proslavu pod svojim zastavama, a njima su se pridružila i gotovo sva hrvatska društva, koja su također pod svojim zastavama sudjelovala u povorkama, zadušnicama i svečanom spomenslovu. Spomenslovo je bilo kratko ali borbeno, to jest onakvo, kakvo dolikuje borbenoj ustaškoj Hrvatskoj. Izazvalo je svagdje buru oduševljenja i poklika velikom mučeniku revolucionarcu i samostalnoj državi Hrvatskoj. U Zagrebu, usprkos jakoj kiši, dvorana »Hrvatskog Sokola« bila je puna borbenih Hrvata, koji su saslušali značenje Rakovice i veličinu Eugena Kvaternika. Razumije se, da su redarstvene vlasti poduzele sve potrebne mjere, da spriječe svaki možebitni revolucionarni pokušaj demonstracija po ulicama.

*

Duh Rakovice, koji je zavladao u Hrvatskoj te sve življi organizatorni rad pravaške revolucionarne mladosti, pobudio je u Beogradu najveće zanimanje i veliku bojazan. **Vidjelo se je, da je to nešto novog, što se ne može izigravati i s čim se ne može praviti sporazume. Nešto sposobnog za ozbiljnu borbu, dakle nešto opasnog, što bi moglo u najskorije vrijeme ozbiljno ugroziti državu.** Trebalo je dakle nešto poduzeti i unaprijed spriječiti ovu opasnost.

I stiže iz Beograda nova podvala. Novinstvo je najednom počelo donositi vijesti o skorom dolasku Aleksandra Karadjordjevića u Zagreb, gdje bi on tobože imao donijeti neke važne odluke, a po kojima bi se Hrvatima udovoljilo u svim njihovim zahtjevima! Da slika bude potpunija, beogradski su profesori Jovanovići počeli natezati pojedine točke ustava i to one, po kojima bi se moglo donijeti odluke o većim državnim promjenama. Istodobno se je po novinstvu počelo natezati onaj § ustava, koji kaže da kralj nije odgovoran za svoja djela, već ministri... Drugim riječima: Hrvati, čekajte još za neko vrijeme i ne činite ništa protiv države. Kralj nije odgovoran ni

kriv za 20. lipnja, već njegovi ministri. On će doći u Zagreb i sve urediti! Još drugim riječima: trebamo dobiti vremena, dok vanjski svijet posve zaboravi na naše zločine, a onda Jovo na novo...

Borbeno hrvatstvo nije se više osvrtalo na beogradske podvale niti je u tu udicu zagrizlo. Tek žuto novinstvo počelo se je na vijest o Aleksandrovom dolasku u Zagreb rastapati od milja i razglabati tobožnju važnost toga puta. Za nas je ta vijest značila jednu podvalu više i ništa drugo. Mi smo se svakim danom sve više spremali i organizirali. Dobili smo nalog, da se organizacije čim prije provedu **te da se i izvan redova naše organizacije stupi u vezu sa svim istaknutim hrvatskim borcima, koje bi se moglo u skoro vrijeme postaviti povjerenicima u pojedinim mjestima.** U tom pravcu malo po malo odgajali smo i naše pojedine omladince u pokrajini, koje smo pripremili na potrebu šire djelatnosti, koja će prelaziti stranački okvir, makar je kod nas taj okvir bio samo u imenu.

Taj naš organizatorni rad smo tim više požurili, jer su neke pojave u Beogradu, izleti srbijanskih političara u Pariz, nagovještanje generalske vlade i dolazak nekog srbijanskog časnika u Zagreb, te najzad i šaputanje o posjetu Aleksandra Parizu, gdje bi imao dobiti dozvolu za uvađanje svoje diktature, dale naslutiti, da Beograd opet nešto sprema. Trebalo je stoga i s naše strane požuriti i srpemiti se za odlučni čas. Nažalost se je već dosta štetovalo, nu svakako **za to ne pada krivnja na nas, već na one, koji su mislili, da će Beograd riješiti hrvatsko pitanje.** Nije ih, izgleda, mogla opametiti ni prijetnja »Narodne Odbrane« i drugih tajnih srbijanskih organizacija, koju su upravili kralju Aleksandru, završivši riječima, da će za svaku slabost spram Hrvata »pasti velika odgovornost«.

Nakon svih izvršenih priprema, nakon višekratnih razgovora i dogovora s mnogim istaknutim borcima iz redova Starčevićeve revolucionarne mladeži, Poglavnik se je odlučio na početak ustaškoga rada, koji su rad svi, s kojima je razgovarao, odobrili. **Dolazi do povijesnoga sastanka na Jelačićevom trgu broj 6 i do povjesne Poglavnikove odluke.** Nažalost je ovaj čas nemoguće točno označiti taj datum, nu svakako je to bilo u drugoj polovici mjeseca listopada.

Na sastanak su bili pozvani članovi odbora Hrvatske pravaške mladeži kao i neki istaknutiji borci od starijih. Sastanak je održan u velikoj sobi u pravaškim prostorijama, a predsjedao mu je dr. Ante Pavelić.

Bio je to prvi glas nove, revolucionarne i ustaške Hrvatske. Prvi glas novoga borbenoga pokoljenja, koje se svrstava pod borbenu hrvatsku zastavu. Bio je to prvi odlučni glas Hrvatske, prvi odlučni i ozbiljni odgovor na beogradske zulume. Bio je to susret dviju hrvatskih revolucija, dvaju ustanaka.

Revolucionarna je borba započela i sve što je u Hrvatskoj bilo borbenoga i svijesnog, poslušalo je taj glas. **Diljem Hrvatske, proslava Kvaternikova dana na 14. listopada 1928. uspjela je izvan svakog očekivanja.** Ogranci Pravaške revolucionarne mladeži, došli su na proslavu pod svojim zastavama, a njima su se pridružila i gotovo sva hrvatska društva, koja su također pod svojim zastavama sudjelovala u povorkama, zadušnicama i svečanom spomenslovu. Spomenslovo je bilo kratko ali borbeno, to jest onakvo, kakvo dolikuje borbenoj ustaškoj Hrvatskoj. Izazvalo je svagdje buru oduševljenja i poklika velikom mučeniku revolucionarcu i samostalnoj državi Hrvatskoj. U Zagrebu, usprkos jakoj kiši, dvorana »Hrvatskog Sokola« bila je puna borbenih Hrvata, koji su saslušali značenje Rakovice i veličinu Eugena Kvaternika. Razumije se, da su redarstvene vlasti poduzele sve potrebne mjere, da spriječe svaki možebitni revolucionarni pokušaj demonstracija po ulicama.

+

Duh Rakovice, koji je zavladao u Hrvatskoj te sve življi organizatorni rad pravaške revolucionarne mladosti, pobudio je u Beogradu najveće zanimanje i veliku bojazan. **Vidjelo se je, da je to nešto novog, što se ne može izigravati i s čim se ne može praviti sporazume. Nešto sposobnog za ozbiljnu borbu, dakle nešto opasnog, što bi moglo u najskorije vrijeme ozbiljno ugroziti državu.** Trebalo je dakle nešto poduzeti i unaprijed spriječiti ovu opasnost.

I stiže iz Beograda nova podvala. Novinstvo je najednom počelo donositi vijesti o skorom dolasku Aleksandra Karadjordjevića u Zagreb, gdje bi on tobože imao donijeti neke važne odluke, a po kojima bi se Hrvatima udovoljilo u svim njihovim zahtjevima! Da slika bude potpunija, beogradski su profesori Jovanovići počeli natezati pojedine točke ustava i to one, po kojima bi se moglo donijeti odluke o većim državnim promjenama. Istodobno se je po novinstvu počelo natezati onaj § ustava, koji kaže da kralj nije odgovoran za svoja djela, već ministri... Drugim riječima: Hrvati, čekajte još za neko vrijeme i ne činite ništa protiv države. Kralj nije odgovoran ni

kriv za 20. lipnja, već njegovi ministri. On će doći u Zagreb i sve urediti! Još drugim riječima: trebamo dobiti vremena, dok vanjski svijet posve zaboravi na naše zločine, a onda Jovo na novo...

Borbeno hrvatstvo nije se više osvrtalo na beogradske podvale niti je u tu udicu zagrizlo. Tek žuto novinstvo počelo se je na vijest o Aleksandrovom dolasku u Zagreb rastapati od milja i razglabati tobožnju važnost toga puta. Za nas je ta vijest značila jednu podvalu više i ništa drugo. Mi smo se svakim danom sve više spremali i organizirali. Dobili smo nalog, da se organizacije čim prije provedu **te da se i izvan redova naše organizacije stupi u vezu sa svim istaknutim hrvatskim borcima, koje bi se moglo u skoro vrijeme postaviti povjerenicima u pojedinim mjestima.** U tom pravcu malo po malo odgajali smo i naše pojedine omladince u pokrajini, koje smo pripremili na potrebu šire djelatnosti, koja će prelaziti stranački okvir, makar je kod nas taj okvir bio samo u imenu.

Taj naš organizatorni rad smo tim više požurili, jer su neke pojave u Beogradu, izleti srbijanskih političara u Pariz, nagovještanje generalske vlade i dolazak nekog srbijanskog časnika u Zagreb, te najzad i šaputanje o posjetu Aleksandra Parizu, gdje bi imao dobiti dozvolu za uvađanje svoje diktature, dale naslutiti, da Beograd opet nešto sprema. Trebalo je stoga i s naše strane požuriti i srpemiti se za odlučni čas. Nažalost se je već dosta štetovalo, nu svakako **za to ne pada krivnja na nas, već na one, koji su mislili, da će Beograd riješiti hrvatsko pitanje.** Nije ih, izgleda, mogla opametiti ni prijetnja »Narodne Odbrane« i drugih tajnih srbijanskih organizacija, koju su upravili kralju Aleksandru, završivši riječima, da će za svaku slabost spram Hrvata »pasti velika odgovornost«.

Nakon svih izvršenih priprema, nakon višekratnih razgovora i dogovora s mnogim istaknutim borcima iz redova Starčevićeve revolucionarne mladeži, Poglavnik se je odlučio na početak ustaškoga rada, koji su rad svi, s kojima je razgovarao, odobrili. **Dolazi do povijesnoga sastanka na Jelačićevom trgu broj 6 i do povjesne Poglavnikove odluke.** Nažalost je ovaj čas nemoguće točno označiti taj datum, nu svakako je to bilo u drugoj polovici mjeseca listopada.

Na sastanak su bili pozvani članovi odbora Hrvatske pravaške mladeži kao i neki istaknutiji borci od starijih. Sastanak je održan u velikoj sobi u pravaškim prostorijama, a predsjedao mu je dr. Ante Pavelić.

U taj čas, u času stvaranja te odluke, dr. Pavelić uživa u cijeloj Hrvatskoj glas izvrsnoga političara, zaštitnika maloga čovjeka, nepokolebivog borca za samostalnost Hrvatske, čovjeka koji sa strančarstvom nema ništa zajedničkoga. Općenito se je već onda vjerovalo, da će dr. Pavelić biti budući vođa hrvatskoga naroda. Osim tih općih simpatija, dr. Pavelić je za sav taj rad bio dobio potpuno slobodne ruke od vijeća Hrvatske stranke prava i Hrvatske revolucionarne pravaške mladeži. Također je cijeli međuklubski odbor hrvaskih sveučilištaraca, razumije se osim jugovića i komunista, obećao punu suradnju. **Uz to je dr. Pavelić i u vanjskom svijetu otvorio put hrvatskom pitanju, pa je i s te strane, kako je i sam na spomenutom sastanku rekao, u danom času osigurana pomoć za oslobodilačku borbu.**

POGLAVNIK NAJAVLJUJE NOVO RAZDOBLJE

Odnosnoga dana, t. j. u listopadu 1928. oko 8 sati na večer bili smo već svi pozvani na okupu, kad je ušao dr. Pavelić. Svi smo ustali i pozdravili ga poklicima i pijesmom. Vedar i nasmješen kao uvijek, srdačno je odzdravljao i rukovao se sa svima prisutnima. Zatim je zauzeo mjesto u sredini stola i još jednom zaokružio pogledom po nama kao da se je htio osvjedočiti da li smo svi i da li smo svi dostojni onoga na što se spremamo. Zatim je započeo najprije s kratkim razgovorom, zanimajući se za svakog pojedinog, a da odmah zatim predje na stvar.

Poglavnik je najprije odao puno priznanje dosadanjem radu Hrvatske Starčevićeve revolucionarne mladeži, koja je napose sa svojom ozbiljnošću i spremom na II. saboru, te revolucionarnim nastupima poslije 20. lipnja dokazala, da je dorasla vremenima, ne prešavši nigdje i nikada dozvoljeni okvir rada i ne prekršivši primljene općenite upute. Zasluga je baš te revolucionarne mladeži — rekao je dr. Pavelić — da je onih burnih dana cijeli svijet dobio barem prilično ispravnu predočbu o prilikama u takozvanoj Jugoslaviji i o teškom stanju, te pravom raspoloženju u Hrvatskoj. Zatim je u nastavku rekao, **da je s 20. lipnjem nastao jedan veliki i posvemašnji preokret u hrvatskoj politici, jedan posvemašnji duhovni lom između Hrvatske i Srbije.** Kao posljedica toga, potreban je i drugi način borbe, jer ovaj dosadanji nije koristio i prema tome ni valjao. Mi znamo,

mi smo osvjedočeni, — nastavio je po prilici dr. Pavelić — da Srbija nikada ne će mirnim putem pristati na pravedno rješenje hrvatskoga pitanja. Sve ono što je Beograd činio, što se je tamo govorilo i pisalo o tobožnjoj dobroj volji, sve su to samo srbijanske podvale, sve to služi samo zato, da Beograd dobije vremena i da strani svijet zaboravi beogradski pokolj. A kad to znademo, bilo bi suvišno, glupo i zločinački nastaviti dosadanju politiku. **jer samo s novinstvom, govorima, zapisnicima i zdravicama, pa čak ni s demonstracijama ne ćemo Srbe otjerati iz naše zemlje i uspostaviti hrvatsku državu.**

Vi znate, pošto ste mnogi i sami sudjelovali, — nastavio je — što smo sve do sada poduzimali u cilju da dodje do izražaja sloga i jednodušnost u našoj borbi protiv Beograda. Vi znate i moje korake i dra Trumbića, kao narodnih zastupnika, znadete što smo mi sve poduzeli, a znadete i to, što je u tom pravcu poduzeto među mladeži. To sve moglo je biti dostatno za prvo vrijeme, za početak, za prelazno vrijeme, koje se je navještalo i to tako dugo dok se ne spremimo i prema unutra i prema vani. Danas to međutim više nije dostatno. **Danas je to prelazno vrijeme — barem za nas starčevićance i revolucionarce — završeno i mi sada moramo preći u posvemašnju revolucionarnu borbu. To moramo učiniti tim prije jer, po svemu sudeći, Beograd nam naskoro sprema nova neugodna iznenađenja, a možda i nove zločine.** On se je također ovih nekoliko mjeseci spremao za ono što ima nadoći, i za njeg je izgleda prelazno vrijeme završeno i sada se sprema na navalu. **Mi moramo također biti spremni: ako ne odmah za navalu, a to barem za čestitu obranu.**

Mi smo do sada pripremili tlo u narodu i u svijetu i mi nismo ništa propustili. Mi ćemo se baciti na rad, na koji smo već pozvali i još ćemo pozvati sve druge čestite borce izvan naših pravaških redova. **jer mi ne stvaramo nikakvu stranku, mi ne uzimljemo nikakav monopol za borbu,**

> već stvaramo jedan sveopći narodni hrvatski oslobodilački pokret, u kojem ima mjesta za svakog odlučnog i nepopustljivog borca za hrvatsku slobodu i za hrvatsku državnu samostalnost. Mi znamo što hoćemo: Nezavisnu Državu Hrvatsku unutar njezinih povijesnih granica. Za to se borimo, za to ćemo se boriti i od toga ne odustajemo.

Podpuni ili djelomični uspjeh našeg rada ovisi mnogo o tome, kako će narod tu borbu prihvatiti, odnosno koliko će nas u tome poduprijeti ili možebitno ometati druge stranke ili skupine. O tome će ovisiti i brzina našega rada i naših stvarnih po-

stignuća. Mi znamo da je danas cijeli hrvatski narod za revolucionarno i nesmiljeno razračunavanje sa Srbijom, **znamo i to, da su i druge omladinske organizacije pokazale volju za takvu borbu, da su do sada s nama surađivale i da su nam svi njihovi predstavnici obećali svoju suradnju i za buduće.**

Mi dakle računamo sa svim tim povoljnim okolnostima i ako ne će biti zapreka sa strane službenoga vodstva S. D. Koalicije ili drugih jačih čimbenika hrvatske politike, ja vam kažem, da će naš organizatorni rad veoma brzo biti gotov i da ćemo biti u stanju dolično dočekati svaku novu beogradsku navalu. **U protivnom slučaju stvar će ići polaganije i naša spremnost i snaga u danom času — koji je možda veoma blizu — ne će biti tolika, nu zato će onda pasti krivnja na one koji bi naš rad i našu borbu htjeli iz stranačkih ili osobnih razloga ometati.**

Nama nije ni do osobnih ni do stranačkih probitaka i slave. Mi smo i do sada pokazali, a dati ćemo im još i daljnji dokaz, jer, braćo pravaški omladinci, naša organizacija mladeži pod pravaškim imenom s vremenom će prividno prestati s javnim radom, glasilo te mladeži obustaviti ćemo i to iz razloga da pokažemo našu dobru volju za složni nastup i nalet cjelokupne borbene Hrvatske, koji je potreban.

Ne znači, da se mi tim odrićemo svega onoga što je dobro i izvrsno u pravaštvu. Napose ne znači da se mi odričemo Starčevićeve velike misli. Ne! Posve obratno: mi želimo da tu veliku misao prihvate još i oni Hrvati koji to do sada nisu učinili, **mi želimo da se pod geslom »Hrvatska Hrvatom« a za uspostavu Nezavisne Države Hrvatske što prije okupe svi čestiti hrvatski borci i da tako hrvatski narod što prije izvojuje svoju slobodu i svoju nezavisnost.**

Mi u našoj duši ostajemo pravaši, ostajemo dakle borci za hrvatska prava i za hrvatsku državu, ali mi ne ćemo i ne smijemo ovaj čas biti stranka ni strančari. Strančarstvo je dosta zla nanijelo Hrvatskoj, strančarstvo je krivo da tri Hrvata na sastanku osnivaju pet stranaka. **Stoga moramo obračunati sa strančarstvom, moramo obračunati sa svađama stranačkih vođa.**

Mora prestati politika Hrvata, na čije mjesto neka dođe politika Hrvatske!

Iz tih razloga mi pristupamo k osnivanju sveopćeg hrvatskog oslobodilačkog pokreta, iz tih razloga ne želimo ni ne smijemo taj rad voditi pod makar i lijepim i dragim, ali ipak stranačkim imenom. Znam, da mi Starčevićanci, napose mladež,

raspolažemo s mnogobrojnim organizacijama, znam da smo već okupili pod Starčevićevu zastavu najveći i najborbeniji dio hrvatske mladeži i starijih boraca, znam da i vjesnik »Starčević« danas imade velik broj čitatelja, nu to sve mogu biti — u očima drugih — tek stranački uspjesi i probitci, to sve nije dostatno za postignuće potpunog cilja. **Zato ćemo za nekoliko dana pokrenuti novi list pod imenom »Hrvatski Domobran«, koji će biti lučonoša našega sveopćeg narodnog pokreta.** Pokretu ovaj čas ne možemo dati ime niti ga možemo prijaviti kao pokret ili organizaciju, jer ga vlasti ne bi dozvolile i jer to ne bi bilo revolucionarno ni pametno.

Mi spremamo ustanak cijeloga naroda, pa smo mi među nama taj pokret stoga okrstili Ustaškim pokretom, koje će ime primiti i javno onda, kad za to dođe čas. Mi ćemo dakle organizaciju za sada provađati bez imena, nu po novinama »Hrvatski Domobran« vjerojatno će nas svi prozvati domobranima ili domobrancima, pa smo i s tim zadovoljni...

*

To bi u glavnom bile povijesne Poglavnikove riječi, s kojima je on najavio osnutak Ustaškoga pokreta, za koji je bio dobio slobodne ruke od stranačkog vijeća i omladinskog sabora i za koji su svoju suradnju i pomoć te poslušnost obećali gotovo svi predstavnici omladinskih organizacija.

Lagalo bi se ako bi se reklo da su neki zagrijani pravaški mladići tu prividnu »likvidaciju« dosadanjega, a napose novina »Starčević« primili tako lako. Tu je bio skoro trogodišnji teški rad, koji je donio ploda, tu je bilo toliko lijepih osjećaja i uspomena, tu se je rađala i bojazan, da ćemo se mi svi jednostavno s našim organizacijama utopiti u nekoj velikoj organizaciji, koju će možebitno voditi ljudi našega nepovjerenja... Postavljana su u tom pogledu, kao i inače mnogobrojna pitanja na dra Pavelića, na koja je on najspremnije odgovorio i mnoge stvari još i opširnije protumačio.

Potpuno su se svi pomirili tek onda, kad je dr. Pavelić priopćio, da je vodstvo pokreta povjereno njemu. To je bilo za svakoga od nas potpuno jamstvo, jer je dr. Pavelić za nas i onda bio ono, što je i danas, jednom rječju: Poglavnik!

Razumljivo je, da se na tom sastanku nije moglo otvoreno raspravljati o svim pitanjima. Sjednicama, raspravljanjima, sastavljanju zapisnika, pripovijedanju svega i svačesa tako da svi znadu sve — bilo je kraj. To je stvar prošlosti, a sada dolazi ne-

što posve novo, dolazi pravi ustaški revolucionarni rad u kojem će se govoriti samo onoliko koliko se može i u kojem će svatko znati samo ono što mora znati. Stoga se je cjelokupni daljnji pripremno organizatorni rad odvijao tako, da se pozivalo već određene pojedince iz Zagreba i pokrajine i onda im se je na samu, bez svjedoka, govorilo potrebno i davalo upute za rad. Novi sustav rada, koji je uvjetovan novim potrebama, novim načinom borbe i novim vremenima, koja dolaze.

Započeo je ozbiljan i neumoran rad. Mnogobrojni pojedinci bili su jedan po jedan pozvani u Zagreb, gdje su dobili točnih uputa i promičbenog gradiva, gdje su dobili zapovijedi što i kako imadu raditi u narodu. Ne rad uz čašu vina, ne rad po sobama i uz zapisnike, već tihi ozbiljni i podzemni revolucionarni rad. **Ti izaslanici bili su upućeni u pojedine župe (za onda još županije) gdje su imali doći najprije u vezu s već prokušanim i poznatim hrvatskim revolucionarnim borcima, a zatim potražiti i okupiti druge borce, koji još do sada nisu s nama uže surađivali.** Sve raspoložive i već organizirane snage gradjanske, radničke i sveučilišne starčevićeve mladeži stupile su predano u novu djelatnost. Dok su već spomenuti izaslanici u pojedinim župama prikupljali pojedince i male skupine boraca, koji će u dani čas preuzeti vodstvo revolucionarne ustaške djelatnosti, dotle se je i u Zagrebu na novi način provodila organizacija i rasporedivao rad. **Na sveučilištu i u srednjim školama potajno su osnovane male skupine đaka s posebnim dužnostima za djelatnost**, koja će doći, a za koju djelatnost su vođe pojedinih skupina dobili pravodobne upute.

POGLAVNIKOV RAD — OPASNOST ZA DRŽAVU

Po raznim krajevima grada Zagreba također su bile organizirane manje skupine, koje će u odnosnim ulicama razvijati revolucionarnu djelatnost. To su bili prvi ustaški rojevi u Hrvatskoj. Jedan od takvih rojeva sačinjavali su najizabraniji omladinci Hrvatske pravaške radničke mladeži, u kojem su najdjelatnije sudjelovali Marko Hranilović, Matija Soldin, Miško Babić i Zvonko Pospišil.

Izaslanici u pokrajini imali su uz sebe već prve izrađene domobranske košulje i kape, dok su kravate bile već prije nošene po pravaškim mladićima. Košulje su bile plave boje s

hrvatskim grbom na lijevoj strani grudiju, dok su kravate bile bijele boje s gusto pometanim crvenim kockama. Razumije se, košulje su se raspačavale potajno time, da ih se imade pravo upotrijebiti tek u danom času veće ustaške djelatnosti. Ovi izaslanici imali su dužnost točno i često izvješćivati o svome radu, o postignutim uspjesima, o broju unovačenih ustaša, o raspoloženju naroda i o mogućnosti dotičnoga kraja za slučaj potrebe. Izaslanici vršili su taj rad na najveće zadovoljstvo i u vrlo kratkom vremenu postigli su velikih uspjeha.

Plodovi toga rada i u Zagrebu i u pokrajini osjećali su se svagdje, a da nikad nitko nije znao od koga dolaze zapovijedi i tko rukovodi tim radom. Revolucionarni ustaški duh osobito je došao do izražaja na dan Svih Svetih na Mirogoju, gdje je hrvatska borbena mladež u velikom broju posjetila grobove hrvatskih žrtava, a zatim i grob Eugena Kvaternika u zagrebačkoj prvostolnoj crkvi. Nad grobovima žrtava odpjevao je tužaljke pravaški pjevački zbor »Starčević«, koji je također bio jedan od revolucionarnih odjela ustaške djelatnosti u Zagrebu.

Pobudom i zaslugom ustaškoga rada, hrvatsko je novinstvo koncem listopada i početkom studenog 1928. nemilosrdno iznašalo imena vlasnika srbijanskih trgovina i ostalih poduzeća u Zagrebu, kao i pristaša protuhrvatskih stranaka, pozivavši rodoljubno građanstvo da kupuje i podmiruje svoje potrebe samo kod Hrvata. Razumije se, da je u redovima tih neprijatelja, čija su imena osvanula u novinama zavladao grozan strah, jer je to značilo ne samo izgubiti potrošače već i biti izložen opasnostima prigodom svake demonstracije. Nije stoga čudo što su ti kukavci danomice slali novinama ispravke, a brzoglasno obavještavali međuklubski sveučilišni odbor, da mu u slučaju zabave ili ine priredbe stoji na raspolaganju sve što god zaželi. Dobar je strah ... Sve rijeđe i rijeđe viđalo se je po zagrebačkim ulicama šajkače, a u gostionama i u kavanama svake gotovo večeri ustaški bi borci istjerali po koje veselo društvo neprijatelja. Bilo je upravo divota gledati, kako »hrabri« srbijanski časnici jure iz pojedinih noćnih zabavišta — bez šajkače i sablje.

Istodobno su se vršile pripreme za organizaciju uredništva i uprave »Hrvatskog Domobrana«, koji je imao doskora izaći. Vrlo mali broj činovnika, ali zato velik broj dobrovoljaca, koji su se već prije prijavili za besplatno raspačavanje po ulicama i kućama te za poslove oko otpreme.

Ozbiljnost i odlučnost nove borbe vidila se i na »brucoškoj večeri« sveučilišnog kluba »Kvaternik«, koja je 8. studenoga održana u Zagrebu kod Doljanskog, kojoj je prisustvovao i Po-

glavnik. **Umjesto uobičajenih pošalica, a često i pretjerane veselosti slušalo se je rodoljubne govore, a po kutevima pojedine skupine primale su upute i zapovijedi za revolucionarni rad.** Isto tako bilo je na zabavi priređenoj po međuklubskom odboru hrvatske sveučilišne mladeži, koja je priređena 10. studenoga u prostorijama Hrvatske Žene. Nisu te zabave bile priređene radi zabave kao takove, već da se namaknu nužna sredstva za rad. U redovima boraca i revolucionaraca bili su u glavnome sami siromasi, a budući da je i za taj rad trebalo novaca, morale su se priređivati zabave, da se barem na taj način namaknu najpotrebnija sredstva. **Osim toga se je na ovakovim zabavama pružala prilika za potrebne dogovore u pogledu ustaškoga rada.**

Sa svoje strane Poglavnik je neumorno radio .Njegova odvjetnička pisarna u Sudničkoj ulici bila je sve drugo samo ne pisarna za odvjetničke poslove. Od zore do mraka, a često i po noći, dolazili bi i odlazili pojedinci iz Zagreba i pokrajine, koji bi primali upute i podnašali izvješća o radu u narodu. Osim toga Poglavnik je neumorno obilazio i Zagreb i pokrajinu, održavao sastanke, tumačio i osvješćivao narod, a napose na sastancima s manjim skupinama prokušanih prijatelja i boraca davao upute za borbu, koja nastupa i koja će u odlučnom času biti oružana borba. Taj njegov rad bio je zapažen i po predstavnicima vlasti, **pa nije čudo da su ga doušnici i redarstvenici na svakom koraku pratili i da je njegova kuća, odnosno kuća u Sudničkoj ulici, bila neprestano okružena sa sumnjivim osobama.** U vezi s time i sa strane pokreta uvedena je sigurnosna služba, koju su vršili pojedini mladići, a koji bi budno pazili na spomenute sumnjivce. **Poglavnik je već u to vrijeme podržavao žive veze s našim ljudima u inozemstvu i sa mnogobrojnim stranim novinarima, kojima je neumorno tumačio bit hrvatskoga pitanja i isticao neophodnu potrebu uspostave Nezavisne Države Hrvatske.**

Ovaj odlučan i neustrašiv rad Poglavnika uplašio je i razbijesnio vlastodršce u Beogradu, koji su dr. Pavelića i njegov rad već dobro znali — od prije. Stoga ga je počelo srbijansko novinstvo bezobzirno napadati. Zanimiv je na pr. izvještaj beogradskog »Jedinstva« od 11. studenog iz Zagreba, koji pod naslovom: »Pavelić ne miruje« i podnaslovom »Tajni sastanak defetista« iznosi slijedeće podatke o kretanju dra Pavelića:

»Sinoć je u kancelariji dra Pavelića bila jedna misteriozna poseta. Jedna postarija dama u crnini s velikim handkoferom bavila se skoro dva sata u njegovoj pisarnici. Izašla je bez kofera i pravo se odvezla na kolodvor. Poslije toga je izašao i Pa-

velić i otišao u jednu kuću u Ilici,, gdje je održana konferencija pouzdanih frankovaca. Na toj konferenciji je Pavelić obavijestio prisutne, da je ovoga časa bio kod njega kurir iz Beča, koji je donio obavještenja o radu emigrantskog komiteta u Beču«. Nakon iznašanja nekih gluposti list dodaje, da je dr. Pavelić na tom tajnom sastanku u Ilici izvjestio prisutne o sporazumu sa Vančom Mihajlovom, te da je odlučeno poslati u Beč i Peštu posebne pouzdanike radi organizacije emigracije i da dovrše pregovore o nabavi oružja.

Bile su to doduše beogradske smicalice i podvale, jer nitko osim najužeg kruga nije znao o Poglavnikovim vezama sa inozemstvom, nu svakako su i nehotice štošta pogađali. Poglavnik se međutim nije osvrtao na takve napadaje, izašli oni i u samom »Jedinstvu«, koje je s takvim napadajima obično navještalo skoru nasilnu smrt napadnutoga u novinama.

On je i dalje neumorno radio. Nije ga zabrinjavala ni hajka žutoga novinstva, koje ga je napadalo zbog tako zvane »politike Vlaške ulice«, ni zbog drugih podvala tog istog ili beogradskog novinstva, koje je iznašalo neke laži o tobožnjem sporazumijevanju. Na sve takove napadaje i podvale, Poglavnik u svojim izjavama 10. i 15. studenoga 1928. odgovara ovim riječima: **»Ovih se dana pripovijedalo po Zagrebu, da su beogradski vlastodršci upravili vodstvu u Zagrebu upit, što traži od Beograda. Moguće, da si u Beogradu doista predstavljaju, da je taj upit umjestan i da bi mogli dobiti na to neki formalni odgovor. Zar beogradski vlastodršci doista ne znaju što Hrvati hoće?« ... »O politici Vlaške ulice sam već rekao nekoliko riječi, a bit će skoro prilike i više. Za danas neka vam bude dosta to, da je vječna šteta što godine 1918. nije umjesto Narodnog vijeća vodila hrvatsku politiku Vlaška ulica, jer sam uvjeren, da bi Hrvatska bila danas slobodna. Vlaška ulica ima ne samo rodoljublja, nego i političke pameti, te danas nema ispravljati svoje pogriješke, nego tuđe iz godine 1918.« ... »Ovih je dana Beograd izjavio da nudi sporazum na temelju Vidovdanskog ustava i proširenih samouprava a možda će licitirati i do federacije. Zar ne vide da je sve to prekasno?«**

Istih dana napisao je dr. Pavelić za »Hrvatsko Pravo« jedan odulji načelni članak pod naslovom **»Deset crnih godina«**, u kojem obrazlaže nepopustljivo stanovište pravaštva u borbi za nezavisnu hrvatsku državu, u kojoj imaju biti ujedinjene sve hrvatske zemlje. U članku govori o jugoslavenstvu kao tvorevini, o sramotnoj ulozi Narodnoga vijeća, o uzrocima hrvatske narodne nesreće, te završuje s nekoliko lijepih misli u pogledu

glavnik. **Umjesto uobičajenih pošalica, a često i pretjerane veselosti slušalo se je rodoljubne govore, a po kutevima pojedine skupine primale su upute i zapovijedi za revolucionarni rad.** Isto tako bilo je na zabavi priređenoj po međuklubskom odboru hrvatske sveučilišne mladeži, koja je priređena 10. studenoga u prostorijama Hrvatske Žene. Nisu te zabave bile priređene radi zabave kao takove, već da se namaknu nužna sredstva za rad. U redovima boraca i revolucionaraca bili su u glavnome sami siromasi, a budući da je i za taj rad trebalo novaca, morale su se priređivati zabave, da se barem na taj način namaknu najpotrebnija sredstva. **Osim toga se je na ovakovim zabavama pružala prilika za potrebne dogovore u pogledu ustaškoga rada.**

Sa svoje strane Poglavnik je neumorno radio .Njegova odvjetnička pisarna u Sudničkoj ulici bila je sve drugo samo ne pisarna za odvjetničke poslove. Od zore do mraka, a često i po noći, dolazili bi i odlazili pojedinci iz Zagreba i pokrajine, koji bi primali upute i podnašali izvješća o radu u narodu. Osim toga Poglavnik je neumorno obilazio i Zagreb i pokrajinu, održavao sastanke, tumačio i osvješćivao narod, a napose na sastancima s manjim skupinama prokušanih prijatelja i boraca davao upute za borbu, koja nastupa i koja će u odlučnom času biti oružana borba. Taj njegov rad bio je zapažen i po predstavnicima vlasti, **pa nije čudo da su ga doušnici i redarstvenici na svakom koraku pratili i da je njegova kuća, odnosno kuća u Sudničkoj ulici, bila neprestano okružena sa sumnjivim osobama.** U vezi s time i sa strane pokreta uvedena je sigurnosna služba, koju su vršili pojedini mladići, a koji bi budno pazili na spomenute sumnjivce. **Poglavnik je već u to vrijeme podržavao žive veze s našim ljudima u inozemstvu i sa mnogobrojnim stranim novinarima, kojima je neumorno tumačio bit hrvatskoga pitanja i isticao neophodnu potrebu uspostave Nezavisne Države Hrvatske.**

Ovaj odlučan i neustrašiv rad Poglavnika uplašio je i razbijesnio vlastodršce u Beogradu, koji su dr. Pavelića i njegov rad već dobro znali — od prije. Stoga ga je počelo srbijansko novinstvo bezobzirno napadati. Zanimiv je na pr. izvještaj beogradskog »Jedinstva« od 11. studenog iz Zagreba, koji pod naslovom: »Pavelić ne miruje« i podnaslovom »Tajni sastanak defetista« iznosi slijedeće podatke o kretanju dra Pavelića:

»Sinoć je u kancelariji dra Pavelića bila jedna misteriozna poseta. Jedna postarija dama u crnini s velikim handkoferom bavila se skoro dva sata u njegovoj pisarnici. Izašla je bez kofera i pravo se odvezla na kolodvor. Poslije toga je izašao i Pa-

velić i otišao u jednu kuću u Ilici,, gdje je održana konferencija pouzdanih frankovaca. Na toj konferenciji je Pavelić obavijestio prisutne, da je ovoga časa bio kod njega kurir iz Beča, koji je donio obavještenja o radu emigrantskog komiteta u Beču«. Nakon iznašanja nekih gluposti list dodaje, da je dr. Pavelić na tom tajnom sastanku u Ilici izvjestio prisutne o sporazumu sa Vančom Mihajlovom, te da je odlučeno poslati u Beč i Peštu posebne pouzdanike radi organizacije emigracije i da dovrše pregovore o nabavi oružja.

Bile su to doduše beogradske smicalice i podvale, jer nitko osim najužeg kruga nije znao o Poglavnikovim vezama sa inozemstvom, nu svakako su i nehotice štošta pogađali. Poglavnik se međutim nije osvrtao na takve napadaje, izašli oni i u samom »Jedinstvu«, koje je s takvim napadajima obično navještalo skoru nasilnu smrt napadnutoga u novinama.

On je i dalje neumorno radio. Nije ga zabrinjavala ni hajka žutoga novinstva, koje ga je napadalo zbog tako zvane »politike Vlaške ulice«, ni zbog drugih podvala tog istog ili beogradskog novinstva, koje je iznašalo neke laži o tobožnjem sporazumijevanju. Na sve takove napadaje i podvale, Poglavnik u svojim izjavama 10. i 15. studenoga 1928. odgovara ovim riječima: **»Ovih se dana pripovijedalo po Zagrebu, da su beogradski vlastodršci upravili vodstvu u Zagrebu upit, što traži od Beograda. Moguće, da si u Beogradu doista predstavljaju, da je taj upit umjestan i da bi mogli dobiti na to neki formalni odgovor. Zar beogradski vlastodršci doista ne znaju što Hrvati hoće?« ... »O politici Vlaške ulice sam već rekao nekoliko riječi, a bit će skoro prilike i više. Za danas neka vam bude dosta to, da je vječna šteta što godine 1918. nije umjesto Narodnog vijeća vodila hrvatsku politiku Vlaška ulica, jer sam uvjeren, da bi Hrvatska bila danas slobodna. Vlaška ulica ima ne samo rodoljublja, nego i političke pameti, te danas nema ispravljati svoje pogriješke, nego tuđe iz godine 1918.« ... »Ovih je dana Beograd izjavio da nudi sporazum na temelju Vidovdanskog ustava i proširenih samouprava a možda će licitirati i do federacije. Zar ne vide da je sve to prekasno?«**

Istih dana napisao je dr. Pavelić za »Hrvatsko Pravo« jedan odulji načelni članak pod naslovom **»Deset crnih godina«**, u kojem obrazlaže nepopustljivo stanovište pravaštva u borbi za nezavisnu hrvatsku državu, u kojoj imaju biti ujedinjene sve hrvatske zemlje. U članku govori o jugoslavenstvu kao tvorevini, o sramotnoj ulozi Narodnoga vijeća, o uzrocima hrvatske narodne nesreće, te završuje s nekoliko lijepih misli u pogledu

toga, kako se imade u budućnosti voditi hrvatska politika i čega se Hrvati moraju klonuti; a da izbjegnu nove prevare i nesreće na štetu hrvatskoga naroda. Među inim kaže, da treba imati na umu, da se **sve odluke, koje se donose u ime hrvatskoga naroda moraju donašati pod njegovim starodrevnim i neokaljanim imenom. »Neka se imade na umu i onaj drugi uzrok, jer nismo mi cigančad pod čergom, nego narod, koji imade svoju prošlost od preko hiljadu godina, svoju državu i izgrađeno državno pravo, koje nam zajamčuje i osigurava naše zemlje, našu kuću. Na tom državnom pravu moramo graditi, da nam ta naša kuća ostane i nama i našim potomcima, jer je stara poslovica: Svoja kućica, svoja slobodica. Za nju znade sav svijet, ona ima pravo na opstojnost, a ona ima i sva dobra od kojih može hrvatski narod sretno i zadovoljno živjeti. Ne bi li se kod budućih odluka gradilo na tom povijesnom državnom pravu, dogodilo bi se opet ono, što se dogodilo 1918 ...** Pravaštvo vjeruje u budućnost hrvatskog naroda, vjeruje da će ta budućnost biti bolja i sretnija samo onda, ako hrvatski narod bude gradio na svom vjekovnom imenu i na svome povijesnom državnome pravu«.

Tako je Poglavnik govorio, pisao i naučavao još godine 1928., dakle pred trinaest godina. S takvim mislima započeo je i organizaciju Ustaškoga pokreta, a u takvom je duhu i prije i poslije sve do uspostave Nezavisne Države Hrvatske radio. Gore izložene misli bile su temelj kasnijih Ustaških načela, koje je Poglavnik godine 1933. u emigraciji konačno postavio.

Nije čudo, da ga je na temelju takvih misli i takvog rada hrvatski narod, a napose borbena hrvatska mladež, slijedila do konačne pobjede.

Početkom studenoga 1928. izašao je posljednji broj novina »Starčević«, koje su se od svojih čitatelja i prijatelja oprostile slijedećim riječima:

»Upozorujemo ovime sve pretplatnike i prijatelje našeg lista kao i cjelokupnu pravašku mladež, da s ovim brojem »Starčević« prestaje izlaziti. Njega će naslijediti novi list pod imenom »Hrvatski Domobran«, koji će biti nastavak »Starčevića« u svim pogledima i svim pravcima, pa je stoga dužnost pravaške omladine, da ga podupre i širi isto tako kao što je podupirala i »Starčevića«.

Hrvatski Domobran« pisat će istim borbenim duhom, kao što je pisao i »Starčević«.

Voditi će borbu za slobodu Hrvatske — pod geslom: »Hrvatska Hrvatom!«

»Hrvatski Domobran« ne će biti organ jedne stranke ili grupe, a još manje pojedinaca. **On će pripadati cjelokupnom hrvatskom narodu, koji danas poznaje samo jednu stranku, pod imenom Hrvatska.** A za cjelokupnu hrvatsku omladinu bit će »Hrvatski Domobran« neslomiva os, oko koje će se okretati sva njezina nacionalna borba. To treba znati.

»Hrvatski Domobran« dobivat će svi dosadanji pretplatnici »Starčevića«.

Hrvatska omladino!

Na rad za »Hrvatski Domobran« pomoću kojega ćemo spasiti i obraniti svoju domovinu.

Uredništvo i uprava »Starčević-a«.

HRVATSKU POPLAVLJUJE VAL USTAŠTVA

(Prvi broj „Hrvatskog Domobrana")

Nekoliko dana iza spomenutih izjava, to jest 16. studenoga 1928. izašao je prvi broj »Hrvatskog Domobrana«. Već sama naslovna strana, sa slikom ustaških postrojba te borbenim revolucionarnim pozivom hrvatskoj mladosti i Poglavnikovim stihovima, dokazao je da se radi o nečem posve novom, što do sada kroz 10 godina u Hrvatskoj nije bilo vidjeti. **Naklada prvoga broja bila je na juriš razgrabljena i rasprodana, a broj čitatelja je rastao, da je već nakon tri tjedna naklada iznosila do 30.000 primjeraka.** U prvom broju, kojeg je preko polovica sadržaja bila zaplijenjena, nalazimo mnogo oštrih, borbenih i čisto revolucionarnih članaka, u kojima se poziva narod na okup, pod borbenu zastavu Hrvatskog Domobrana i u kojima se na najoštriji način šiba neprijatelja. Sadržaj je bio različit, te su u samom jednom broju bila obuhvaćena sva najvažnija pitanja. Članci kratki, ali jezgroviti, puni revolucionarnog duha, puni borbene životne snage. Na prvoj stranici nalazi se slika mladog domobrana-ustaše, sa zastavom u ruci, koji trubljom poziva pod tu zastavu mlade hrvatske borce. K njemu sa svih strana Hrvatske hrle Hrvati u narodnim nošnjama i svrstavaju se u bojne postrojbe. Ispod slike nalaze se slijedeći stihovi, koje je napisao Poglavnik:

»Trublje se ori glas kano grom,
Pod stijeg junaci, zove nas dom!
Dosta je robstva, — od sad sloboda
Poklik je našeg hrvatskog roda.«

toga, kako se imade u budućnosti voditi hrvatska politika i čega se Hrvati moraju klonuti; a da izbjegnu nove prevare i nesreće na štetu hrvatskoga naroda. Među inim kaže, da treba imati na umu, da se **sve odluke, koje se donose u ime hrvatskoga naroda moraju donašati pod njegovim starodrevnim i neokaljanim imenom. »Neka se imade na umu i onaj drugi uzrok, jer nismo mi cigančad pod čergom, nego narod, koji imade svoju prošlost od preko hiljadu godina, svoju državu i izgrađeno državno pravo, koje nam zajamčuje i osigurava naše zemlje, našu kuću. Na tom državnom pravu moramo graditi, da nam ta naša kuća ostane i nama i našim potomcima, jer je stara poslovica: Svoja kućica, svoja slobodica. Za nju znade sav svijet, ona ima pravo na opstojnost, a ona ima i sva dobra od kojih može hrvatski narod sretno i zadovoljno živjeti. Ne bi li se kod budućih odluka gradilo na tom povijesnom državnom pravu, dogodilo bi se opet ono, što se dogodilo 1918 ...** Pravaštvo vjeruje u budućnost hrvatskog naroda, vjeruje da će ta budućnost biti bolja i sretnija samo onda, ako hrvatski narod bude gradio na svom vjekovnom imenu i na svome povijesnom državnome pravu«.

Tako je Poglavnik govorio, pisao i naučavao još godine 1928., dakle pred trinaest godina. S takvim mislima započeo je i organizaciju Ustaškoga pokreta, a u takvom je duhu i prije i poslije sve do uspostave Nezavisne Države Hrvatske radio. Gore izložene misli bile su temelj kasnijih Ustaških načela, koje je Poglavnik godine 1933. u emigraciji konačno postavio.

Nije čudo, da ga je na temelju takvih misli i takvog rada hrvatski narod, a napose borbena hrvatska mladež, slijedila do konačne pobjede.

Početkom studenoga 1928. izašao je posljednji broj novina »Starčević«, koje su se od svojih čitatelja i prijatelja oprostile slijedećim riječima:

»Upozorujemo ovime sve pretplatnike i prijatelje našeg lista kao i cjelokupnu pravašku mladež, da s ovim brojem »Starčević« prestaje izlaziti. Njega će naslijediti novi list pod imenom »Hrvatski Domobran«, koji će biti nastavak »Starčevića« u svim pogledima i svim pravcima, pa je stoga dužnost pravaške omladine, da ga podupre i širi isto tako kao što je podupirala i »Starčevića«.

Hrvatski Domobran« pisat će istim borbenim duhom, kao što je pisao i »Starčević«.

Voditi će borbu za slobodu Hrvatske — pod geslom: »Hrvatska Hrvatom!«

»Hrvatski Domobran« ne će biti organ jedne stranke ili grupe, a još manje pojedinaca. **On će pripadati cjelokupnom hrvatskom narodu, koji danas poznaje samo jednu stranku, pod imenom Hrvatska.** A za cjelokupnu hrvatsku omladinu bit će »Hrvatski Domobran« neslomiva os, oko koje će se okretati sva njezina nacionalna borba. To treba znati.

»Hrvatski Domobran« dobivat će svi dosadanji pretplatnici »Starčevića«.

Hrvatska omladino!

Na rad za »Hrvatski Domobran« pomoću kojega ćemo spasiti i obraniti svoju domovinu.

Uredništvo i uprava »Starčević-a«.

HRVATSKU POPLAVLJUJE VAL USTAŠTVA

(Prvi broj „Hrvatskog Domobrana")

Nekoliko dana iza spomenutih izjava, to jest 16. studenoga 1928. izašao je prvi broj »Hrvatskog Domobrana«. Već sama naslovna strana, sa slikom ustaških postrojba te borbenim revolucionarnim pozivom hrvatskoj mladosti i Poglavnikovim stihovima, dokazao je da se radi o nečem posve novom, što do sada kroz 10 godina u Hrvatskoj nije bilo vidjeti. **Naklada prvoga broja bila je na juriš razgrabljena i rasprodana, a broj čitatelja je rastao, da je već nakon tri tjedna naklada iznosila do 30.000 primjeraka.** U prvom broju, kojeg je preko polovica sadržaja bila zaplijenjena, nalazimo mnogo oštrih, borbenih i čisto revolucionarnih članaka, u kojima se poziva narod na okup, pod borbenu zastavu Hrvatskog Domobrana i u kojima se na najoštriji način šiba neprijatelja. Sadržaj je bio različit, te su u samom jednom broju bila obuhvaćena sva najvažnija pitanja. Članci kratki, ali jezgroviti, puni revolucionarnog duha, puni borbene životne snage. Na prvoj stranici nalazi se slika mladog domobrana-ustaše, sa zastavom u ruci, koji trubljom poziva pod tu zastavu mlade hrvatske borce. K njemu sa svih strana Hrvatske hrle Hrvati u narodnim nošnjama i svrstavaju se u bojne postrojbe. Ispod slike nalaze se slijedeći stihovi, koje je napisao Poglavnik:

»Trublje se ori glas kano grom,
Pod stijeg junaci, zove nas dom!
Dosta je robstva, — od sad sloboda
Poklik je našeg hrvatskog roda.«

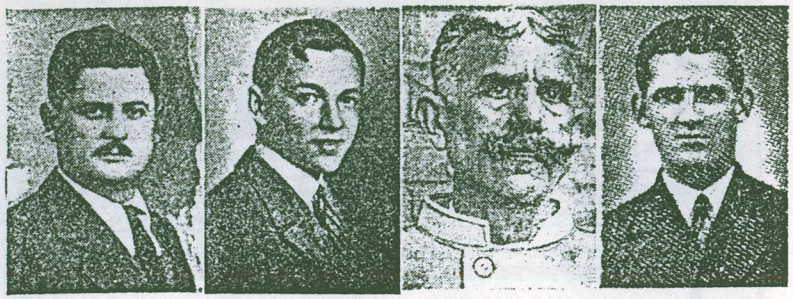

Miško Babić; Marko Hranilović; Stipe Javor; Matija Soldin.

Mučenici prvog ustaškog roja s Kaptola

Drugi sabor hrvatske pravaške mladeži u Zagrebu godine 1929.

STARČEVIĆ

GLASILO SAVEZA HRVATSKIH PRAVAŠKIH REPUBLIKANSKIH OMLADINA

UREDNIŠTVO I UPRAVA: KAPTOL 4. — POŠTANSKI PRETINAC 124. — TEKUĆI RAČUN POŠTAN. ČEKOVNOG ZAVODA BROJ 36.89.

IZLAZI MJESEČNO. — GODIŠNJA PRETPLATA DIN. 12.— INOZEMSTVO DVOSTRUKO. — OGLASI PO CJENIKU. — PLATIVO I TUŽIVO U ZAGREBU.

GODINA III. ZAGREB U SVIBNJU 1938. BROJ 13.

Vječna Ti slava Veliki Hrvatu!

»Starčević« novine pravaške revolucionarne mladeži.

HRVATSKI
DOMOBRAN
OMLADINSKI LIST

Hrvatska mladeži! Čuj Vaše trubče glas!

Diktatura traje već 10 godina!

Croatia..

Uzalud

Hrvati! Podupirite „Hrvatski Domobran"

Ovako je izgledao zapljenjeni broj revolucionarnog glasila »Hrvatski Domobran«.

Ispod stihova na dnu stranice velikim slovima bio je slijedeći nadpis:

»Hrvatski Domobran je gvožđe, koje će polomiti zube svima koji se usude dirnuti u nj«. Na drugoj stranici nalaze se dva članka, i to »Falange složne hrvatske mladosti rastvorite svoja prsa« i »Kako su Srbi htjeli amputaciju«. U prvom članku najavljuje se novo doba za Hrvatsku, nova borba, koju će predvoditi borbena hrvatska mladost, koja će se postrojiti u jedinice hrvatske borbe, u jedinice koje ne traže kuglice nego srce, **jedinice, koje ne poznaju duge govore nego posluh, jedinice koje ne znaju za nadmudrivanja nego stegu.** U članku se dalje navješćuje teška borba, puna žrtava, ali i borba časti i ponosa, borba do pobjede. U drugom članku iznose se neki podatci o beogradskom zločinu spremanom hrvatskom narodu, koji je poznat pod imenom »amputacije«. Članak završuje riječima Rakovičkog mučenika Eugena Kvaternika: **»Neka se nitko ne vara: Hrvatstvo i srbstvo zastupaju dva razna načela, dvije razne uljudbe, dvije razne težnje; prije ćeš vatru s vodom pomiriti nego li hrvatstvo sa srpstvom. Ta se dva pojma isključuju. To su Srbi prije nas opazili i otud neprestano njihovo nastojanje: izbrisati hrvatstvo.«** Svakako značajne riječi Rakovičkog revolucionarca, čiji su primjer slijedili revolucionarni ustaški borci.

Na trećoj stranici prvoga broja nalazi se članak upravljen hrvatskoj mladeži, koju se poziva da razvije stijeg i da se svrsta u redove, redove čelične, na kojima će se skrhati zubi našeg neprijatelja. U drugom članku pod naslovom »Kajmakčalan« iznosi se istina o tobožnjim srbskim probojima bojišta i izvrgava ruglu balkansko-srpska laž o Kajmakčalansko-oslobodilačkim podvizima.

Treća i četvrta stranica krcate su člancima o bedemu Evrope, o mladoj Hrvatskoj, koja mora uskrsnuti na razvalinama starih grijena, zatim članci pod naslovom »Pripravljajmo se za konačni obračun«, »Biti ili ne biti«, »Najprije za našu Hrvatsku«, »Beograd otkrio urotu u Zagrebu«, »Osveta je naša«, »Bosna je samo Hrvatska«, »Borba za opstanak« i t. d. Takodjer se nalazi u prvom broju opširni izvještaj s pohoda hrvatske borbene mladeži na grobove hrvatskih mučenika.

Takvo štivo moralo je imati i svog učinka. **Već prvi broj »Hrvatskog Domobrana« izazvao je u cijeloj Hrvatskoj najdublji dojam i neopisivo oduševljenje. To je bilo ono, što je narod već odavna tražio. Nakon toliko prolivene hrvatske krvi, nakon tolikih žrtava, nakon varanja, podvaljivanja i novih grožnja,**

nakon ubijstva Stjepana Radića i drugih, mogao je doći samo ovakav odgovor. Narodu je već bilo dosta čekanja, brbljanja i mirotvorstva. Deset krvavih godina vapilo je za borbom, za muškom revolucionarnom borbom, vapilo je za osvetom. I eto, nastupio je taj davno očekivani čas odlučne borbe!

Hrvati su upravo gutali sadržaj »Hrvatskog Domobrana«, a naši pouzdanici dočekivani su svagdje s razumijevanjem i dobrodošlicom. Najistaknutiji revolucionarni borci odmah su obećali svoju suradnju i dogovorili s pouzdanicima sve što je potrebno za daljnje prikupljanje ustaša i za borbu. U uredništvo i upravu »Hrvatskog Domobrana« dnevno je dolazilo na hrpe pisama, u kojima se je čestitalo na ovom započetom radu i nudjalo suradnju i svaku pomoć. **Uz mnoge pojedince, i čitave su se organizacije Hrvatske seljačke stranke pretplatile na novine. Čitav hrvatski narod smatrao je »Domobran« glasom mlade Hrvatske, Hrvatske koja se diže, spremna da ustankom učini kraj paklu, u kojem se hrvatski narod već 10 godina nalazi.**

Na raspačavanju, suradnji, pa čak i poštanskoj odpremi novina radili su dobrovoljno i besplatno sami omladinci. Gotova naklada dopremila bi se u prostorije na Kaptolu broj 4, gdje je već čekalo nekoliko desetaka ustaša, koji bi preuzeli stanovitu količinu primjeraka i razišli se po raznim dijelovima Zagreba raspačavajući ga. Drugi su opet pravili omote, pisali naslove, lijepili pasice, da odmah nakon gotovoga posla odnesu novine na kolodvorsku poštu i predaju ih u otpremu. U obližnja mjesta otpremalo se je izravno da bude veća sigurnost, jer samo tako moglo se je dostaviti prvo, još neokljaštreno izdanje. Isto tako raspačavali su omladinci novine i po drugim mjestima u Hrvatskoj, kuda su im bile dostavljene u većim ili manjim omotima.

Ovakav idealizam, ovakovu požrtvovnost, mogla je dati samo jedna sveopća oslobodilačka organizacija, mogla je dati samo mlada revolucionarna Hrvatska, koja je počivala na temeljima vječne nauke o Nezavisnoj Državi Hrvatskoj i bodrena i predvodjena odlučnim radom i nastupom svoga vodje, prvog ustaše, Poglavnika.

I samo ta organizacija, samo ta mlada Hrvatska, mogla je pod borbenu hrvatsku zastavu tako brzo okupiti sve što je hrvatsko i za revolucionarnu borbu spremno. Ustaštvo je davalo poleta, volje, zanosa, snage. Od mirnih mladića ustaštvo je izgrađivalo žestoke borce, revolucionarce, neumoljive osvetnike, odlučne i čvrste muževe, a od majki i sestara junakinje i surad-

nice u toj krutoj i krvavoj borbi. Svuda po cijeloj Hrvatskoj, **progovorila je borbena hrvatska krv, kao i mnogo puta u prošlosti. Ratnički duh Tomislavove Hrvatske opet je došao do izražaja pod zastavom Poglavnikove ustaške Hrvatske.**

U Beogradu je na pojavu i brze uspjehe ustaštva mnogima zapeo dah. Vlastodršci su ubrzo vidjeli svu strahotu opasnosti, koju može donijeti ovaj sveopći hrvatski narodni pokret. Uvidjeli su da je to nešto novo, vrlo ozbiljno i vrlo prijeteće. Bile su potrebne hitne mjere da se spriječi daljnje širenje Ustaškoga pokreta. Pustiti samo tri ili četiri mjeseca da se razvije, značilo je ozbiljno ugroženje države. I u samom dvoru nastala je užurbanost: Aleksandar je otišao na put, doduše ne u Zagreb, kako su to bili prije podvalili u beogradskim novinama, već u Pariz, gdje je imao dobiti zajam i blagoslov za već pripremljenu diktaturu, kojom jedinom je mislio spasiti državu i uništiti hrvatstvo.

Beogradsko je novinstvo i dalje žučljivo napadalo Poglavnika i »frankovce«, a vlasti su slale u Hrvatsku sve veći broj tajnih redarstvenika i doušnika, koji su neumorno dan i noć tragali i njušili, ne bi li ušli u trag ustaškim pouzdanicima i otkrili njihov rad. Dotle se je spremala promjena na županskoj stolici u Zagrebu i već je bila javna tajna, da će novi župan biti neki srbski časnik.

Dok se tako s jedne strane proganjalo i vršilo pripreme za nove progone, pojedini beogradski listovi opet su počeli govoriti o nekom sporazumu, koji da se sprema, i u tu svrhu da su u Zagrebu boravili neki posebni izaslanici Beograda. Nije naša stvar ispitivati istinu toga sporazumijevanja niti ispitivati da li je u Zagrebu i onda bilo političara sklonih sporazumu. Za nas je važno, što je o tome mislio Poglavnik, pa s toga ovdje donosimo njegovu izjavu, koju je dao oko 24. studenog 1928., a koja glasi: **»Beogradski vlastodršci govore o sporazumu kao o gotovoj stvari, premda s Hrvatima nije nitko govorio, niti se s jednim Hrvatom o sporazumu može govoriti. Sporazum predpostavlja popuštanje, a mi znamo: Hrvati ne mogu ništa popustiti od svoga stanovišta. Svako popuštanje značilo bi izdaju Hrvatske i oskvrnuće lipanjskih žrtava.**

Deset godišnja Kalvarija hrvatskoga naroda ne može i ne smije biti završena kakovim sporazumom, nego samo Uskrsnućem.

Sve što beogradski vlastodršci u najnovije vrijeme poduzimaju, samo još jače izazivlje hrvatski narod. Vijesti koje Beograd tura preko Pariza, imaju namjeru zataškati pravo stanje

stvari, i da ga prikažu lakšim nego doista jeste. Pariz će međutim čuti i drugo zvono.

Hrvatsko se pitanje ne može riješiti s autonomijom. U sklopu Austro-Ugarske Monarhije, imali smo autonomiju, no hrvatski narod nije bio ni s njom zadovoljan. Hrvatsko pitanje bit će riješeno samo u slobodnoj državi Hrvatskoj.«

Kako se vidi, dr. Ante Pavelić ponovno je istupio odlučno i ustaški protiv svake pomisli za bilo kakvim sporazumom i protiv bilo kakvog pokušaja rješavanja hrvatskoga pitanja osim uspostavom Nezavisne Države Hrvatske. Bez obzira na lijevo i desno, on je išao ravno k cilju, iako je znao, da ga na njegovom putu čeka teška i duga borba.

A borba nas je čekala i to vrlo brzo. Beograd je spremao novu navalu na hrvatstvo, a napose na Ustaški pokret. Tu navalu imao je izvesti pukovnik Vojin Maksimović, koji je za par dana imao doći u Zagreb, sjesti na stolicu velikoga župana i pokušati ugušiti Ustaški pokret. Za prvi prosinac 1928., kao da im nije bilo dosta svih zločina te godine, Beograd je u Zagrebu spremao svečanu proslavu desetgodišnjice »ujedinjenja«. Na tu dobačenu rukavicu trebalo je odgovoriti. Odgovoriti revolucionarno, ustaški.

Vodje pojedinih već postojećih ustaških odjela u Zagrebu dobili su poziv na sastanak, gdje će primiti sve potrebne upute za organizaciju toga odgovora Beogradu. Odgovor će ovaj puta biti krvav.

U »Hrvatskom Pravu« od 1. prosinca izašla je slijedeća kratka Poglavnikova izjava o »Proslavi« 1. prosinca.

»U povijesti hrvatskog naroda zauzima taj datum mjesto medu najcrnijim danima. Toga je dana počinjen veliki zločin na hrvatskom narodu. Ne može s toga ni jedan Hrvat osjećati na obljetnicu toga dana nikakova veselja niti ga može slaviti. Taj dan mora ostati usječen duboko u pameti svih hrvatskih pokoljenja, kao što upamtiše Grci dan kada je Efijalte u Termopilskom klancu izdao Grčku. Kad Hrvatska bude slobodna odredit će i odgovarajući način, kako se na taj dan ima hrvatskoj djeci tumačiti tamne stranice hrvatske povijesti.«

To je bio odgovor na namjeravanu proslavu »ujedinjenja«.

Odlučan odgovor na lakrdiju »ujedinjenja«, dan je i u »Hrvatskom Domobranu« u broju od 1. prosinca, u kojem je izišao članak pod naslovom »Crni prvi prosinac«. Iz tog članka vadimo neke najistaknutije misli:

»Prvi prosinca 1918. je dan hrvatske sramote i stida, udaren žigom kukavičluka i maloljetstva, nesposobnosti i bezkičme-

njaštva.... Prvi prosinca 1918. je najstrašnija svjedočba o nesposobnosti i pokvarenosti one hrvatske inteligencije, čija je duša bila okružena i rastočena jugo-slavosrpskim bakcilom... 1. prosinca 1918., dok je hrvatski narod spavao snom pravednika, dotle su njegove stare pravice, njegova kuća i imetak, sloboda i život žarile i pucketale na lomači veliko-srpske hlapljivosti, a oko te uništujuće vatre su žreci te gladne aveti orgijali i igrali »srbijanku«.... Velikosrpski Moloh tražio je hrvatsko meso, kako je bio ponudjen mesom, tražio je krvi, kad se napio krvi tražio je i krvi i mesa. Urlao je: daj srce, srce daj, to je zalogaj, koji mi utažuje glad.« Članak završuje slijedećim riječima upravljenim hrvatskome narodu: »Kad ti ispod mrkih obrva junačke oči biju, gore srca, kad se hrvatski barjaci ponosno viju. Prikupi snagu, da nas dojdući prvi prosinac ne zateče u snu, nego da onda bude svaki Hrvat hrvatski domobran.«

Ovo je bila muška i odlučna riječ ustaštva, koje se rađalo, riječ uoči krvavog prvog prosinca 1928., uoči prvog ustaškog revolucionarnog naleta, koji će zapaliti i obezglaviti neprijatelje hrvatstva. Riječ ustaška uoči prve bitke.

PRED SUDAROM DVAJU SVIJETOVA

Bilo je očito da srpstvo s namjeravanom proslavom ujedinjenja sprema novi izazov, te da je tražilo novih povoda za prolijevanje hrvatske krvi i ubijanje hrvatskih rodoljuba. Srbijansko je novinstvo uoči 1. prosinca 1928. bjesnilo na Hrvate i prijetilo im se, pozivajući ih da zaborave događaj od 20. lipnja i sve naknadne zločine. **Pozivalo je Hrvate, napose građane Zagreba, neka se opamete, neka zaborave i neka na dan proslave ujedinjenja dokažu i opet svoju pamet i svoje »rodoljubne jugoslavenske osjećaje«. U koliko se to ne bi dogodilo, kajat će se!** Drugim riječima: Hrvati zaboravite sve, poljubite okrvavljenu srbijansku ruku, koja vas ubija i bije, pa će biti sve dobro. U protivnom slučaju, bit će te opet ubijani.

Redarstvo je stavilo u pripremu sve svoje snage. **Srbijanski generali i drugi časnici, koji su se nalazili u Zagrebu. također su po raznim zabavištima prijetili, da će biti »odsečenih glava i more krvi«,** usudi li se tkogod poduzeti kakav demonstrativni korak protiv proslave.

Na takve izazove, takve »bratske poruke« moralo se je i s hrvatske strane odgovoriti. Odgovorilo je hrvatsko novinstvo već prije 1. prosinca, odgovorit će im ustaški borci na sam dan proslave. Napose oštro odgovorio je »Hrvatski Domobran«, koji je izašao dne 30. listopada, to jest drugi broj, a koji je po čitavom svom vanjskom obliku i po cjelokupnom sadržaju značio: »Ustaše, prisegnimo!« Svojim sadržajem ponovno je oduševio čitatelje i borce, napose u Zagrebu, gdje je uspjelo ustašama raspačati prvo još nezaplijenjeno izdanje. Državno odvjetništvo je međutim i taj broj savjesno okljaštrilo: na drugoj stranici jednu izjavu, na drugoj stranici jedan cijeli članak zajedno s naslovom, koji je obuhvaćao skoro dvije trećine stranice, peta stranica zaplijenjena je cijela s naslovima, osim jedne obavijesti iz uprave novina i jedne manje stvarčice, cijela šesta stranica zajedno s naslovima također je zaplijenjena, a osim toga i u svim drugim člancima i sastavcima na više mjesta je crvena olovka ostavila svoj trag.

Redarstvene i oružničke vlasti uz pomoć čitavih četa agenata i doušnika čitav dan su jurili Zagrebom i okolicom i tražili »Domobran«, tražili one koji ga raspačavaju. Usprkos najstrožeg nadzora u tiskari i upravi, ustašama je uspjelo lukavošću i odvažnošću iznijeti iz tiskare veliku količinu prvog izdanja, dakako zapljenjenog, ali ne »bijeloga« i marljivi su mladići u najvećoj brzini po svim zagrebačkim ulicama rasprodali sve primjerke, dok je na stotine i stotine drugih građana još htjelo kupiti, nu prva je naklada bila iscrpljena. Nešto poslije izvozili su iz tiskare drugo, okljaštreno izdanje, u kojem gotovo i nije bilo ništa više za čitanje. Nu oni su međutim u »bijelo izdanje« umiješali još preostali broj primjeraka »crnoga« izdanja i omladinci se opet baciše na posao. Gotovo svi imali su dugačke ogrtače. Pod njih bi u džepove stavili »crno«, a vani bi na vidni način nosili hrpu primjeraka »bijeloga izdanja«. Čim bi se pojavio »neprijatelj« i zatražio da mu se pokaže izdanje, ovaj bi mu odmah pokazao da je to već drugo dozvoljeno izdanje, a čim se odalečio, svakome tko je kupovao, jednostavno bi dao »crno«. Na taj je način uspjelo baš od ovog prvoprosinačkog broja raspačati u Zagrebu nekoliko tisuća toga divnoga »crnog« štiva.

Još bolji, još oštriji i još revolucionarniji od prvog broja, bio je taj drugi broj. Mnogi se više ne sjećaju tih članaka, mnogi nisu imali prilike to pročitati, mnogi od današnjih ustaša bili su još djeca. Danas je teško doći do tih sjajnih dokaza početaka ustaške borbe, jer je to sve bilo oduzeto ili uništeno. Sa-

mo nekoliko primjeraka uspjelo je spasiti. U pismohrani Ustaškog pokreta nalaze se ti primjerci, pa danas nije bez vrijednosti da se baš iz tih brojeva prvih ustaških novina donesu pojedini izvadci, pa čak i čitavi članci, da se uzmogne vidjeti već dotadašnju borbenu spremnost hrvatske ustaške mladeži. Jer »Domobran« bijaše trublja, koja pozivlje u ustaški boj. Bio je snažni glas probuđene Mlade, Nove Hrvatske. **Puni borbenog odgoja, puni muževnosti, puni revolucionarnog duha, ti su članci bili luč, koja predvodi u započetu borbu ustaške borce. Tim člancima imade se zahvaliti mnogobrojna kasnija ustaška djela, jer oni su duhovno pripremili i odgojili kasnije nepokolebive ustaške borce.**

Na prvoj stranici prvoprosinačkog broja »crnoga izdanja« nalazi se slika hrvatskog ustaše sa zastavom u ruci i prstima podignutim na prisegu. Pred njim stoje u postrojbama nepregledni redovi postrojenih domobranaca, koji također polažu prisegu. Ispod slike stoje ovi (vjerojatno Poglavnikovi) stihovi:

»Zakletvu svetu položimo sada:
Pod cijenu mladog života svog,
Da ćemo branit doma slobodu
Tako nas braćo, pomogo Bog«.

Ti stihovi, ta slika, dah su borbe, revolucionarne borbe, predznak su ustaškog rada. **Tu su već postrojbe, tu su odore, tu je prisega. Prvi traci dolazeće Zore ustaškog razdoblja, pojaviše se.**

Na drugoj stranici velikim slovima stoji geslo »Hrvatskog Domobrana« to jest slijedeći stihovi S. S. Kranjčevića:

»Sve, sve, što era sazdala je ova;
Sve rušit, palit, sjeći treba;
A gradit opet bolje s nova
I na garištu podić oltar sreći«.

Nu ono što je najvažnije u tom broju »Hrvatskog Domobrana«, jest izjava dra Ante Pavelića. S obzirom na napeto stanje, na nove grožnje iz Beograda s jedne, a labuđe pjesme o nekom novom »sporazumu« s druge strane, svatko je u taj čas htio čuti riječi Poglavnika i njegovo stanovište. Stoga je uredništvo »Domobrana« obratilo na njega, pa je tom zgodom, uoči sutrašnjeg srbijanskog izazova u Zagrebu dao slijedeću izjavu:

»Hrvatska mladež pozvana je da bude u prvim redovima hrvatske narodne borbe. To je prirodno. Ako je ikada Hrvatska

trebala dobro organiziranu i oduševljenu mladež, onda je to sada u ovim važnim i odlučnim danima.

Beogradski vlastodršci porobili su Hrvatsku, uzeli su i odnijeli sve, što im je pod ruke došlo, ali nisu mogli porobiti srce, poštenje i junaštvo hrvatske mladeži. Stoga se razloga mora ona staviti uz bok hrvatskom narodnom vodstvu, da se natrag osvoji sve ono, što je hrvatskom narodu oduzeto, a to je u prvom redu sloboda Hrvatske. U pitanju slobodne Hrvatske nema nikakova sporazuma niti ga može biti.

U Hrvatskoj smije vladati samo hrvatski narod«.

U članku od 1. prosinca na trećoj stranici »Hrvatskog Domobrana«, koji je bio zaplijenjen, kaže se i slijedeće: Aždaja s naherenom šajkačom htjela bi na desetgodišnjicu »oslobođenja« najveću žrtvu. Obična nije bila dosta. Trebala je izrazita hekatomba hrvatske krvi i mesa. Hrvatska krv morala je proteći po prljavom podu bivše beogradske konjušarnice i — protekla je.

Hlapovi te svete hrvatske krvi dizali su se u predvečerje desetgodišnjice pred prijestolje krvožedne aždaje, oko koje su anđeli pjevali i slavili »Srbina Boga svog«.

Daljni su članci također vrlo borbeni i revolucionarno odgojni. U članku »Učimo iz povijesti i ne griješimo« ističu se poslovične rak-rane hrvatske stranačke politike, hrvatskoga jala i ideoloških vrludanja i iz toga se povlači zaključak, da se sa svim time mora obračunati, zajednički se svrstati pod borbenu revolucionarnu zastavu i krenuti u borbu za slobodnu i samostalnu državu Hrvatsku. Na četvrtoj stranici nalazi se članak, kojim se dokazuje, da je počam od Nemanje u Srbiji uvijek ubojstvo bilo sredstvo vladavine. Lijep članak posvećen je omladincu Veseliću, koji je svojedobno bio ubijen u Osijeku, zatim imade jedna duhovita pjesma posvećena — zamislite — državnom odvjetniku! Zgodno je donijeti neke odlomke iz te pjesmice:

Ti plijeniš članke, stihove i slova;
I vršiš zakon; svaka tebi čast!
Ti vjerno služiš »naredjenja« nova
Što tebi šalje nehrvatska vlast.
Al zašto plijeniš stihove i slova
Ti naše, bi li znao, nama riet,
Mi borci starog hrvatskog kova,
Nas skršit ne će pokvareni svijet.
Na zemlji nema zakona i sile,
Pred kojim ćemo udrijeti u bah
Od paragrafa i volovske žile,

Hrvata nikad nije bilo strah.
U prošlost našu ti mi se zadubi,
Što zbori čut ćeš, Kvaternik naš div;
»Tko Hrvat, svoju grudu žarko ljubi,
Il bio mrtav il bio živ!«

»Hrvatski Domobran« odgovorio je oštrim člankom na napadaje židovskog novinstva, koje je tu i tamo zbog borbenih podhvata hrvatsku mladež nazvalo »ulicom«. U tom članku među ostalim kaže se i ovo: **»Mi smo ponosni, da smo ulica. Ponosni smo, jer znamo, da je borba ulice najsvetija i najuzvišenija, da je to jedina borba, gdje se bori čovjek slobodan u svojoj unutrašnjosti za svoju slobodu . . .**

Ulica, hrvatska ulica ima izdržati dvije borbe: jednu veliku protiv kopita i bajuneta tirana, a drugu borbu protiv mekušaca, protiv ljudi bez kičme, protiv papirnatih i salonskih brbljavaca, protiv svih onih, koji vjernu Ulicu zovu ulicom poderane i blatne rulje«.

I u daljnja dva članka na petoj stranici nastavlja se u tom duhu tumačiti teško stanje u kojem se hrvatski narod nalazi i poziva u borbu. Lijepa je pjesmica na istoj strani, puna borbenoga duha, a u kojoj se među ostalim kaže:

»Ovamo hajde u kolo naše;
Jedan do drugog moramo stat,
Svaki na mjesto koje mu paše.
Al na njem treba izdržat.
Sjedinjenom silom naših snaga
Zatornika svog ćemo strt,
Nek ide dalje — tamo do vraga
I njemu mora doći smrt.
Iza ovih teških vremena,
Doći će lakši dan
Hrvatom mnoga teška bremena
Skinut će Hrvatski Domobran«.

U tom broju »Hrvatskog Domobrana«, već se je pomalo pripremalo hrvatski narod na pomoć, koju ustaški borci mogu očekivati i izvana u borbi za uspostavu Nezavisne Države Hrvatske. Pripremalo se je također i na to, da će tokom te borbe morati biti upotrebljena sva sredstva, dopustiva ili nedopustiva, jer **»kad se radi o najvećoj svetinji naroda — kaže se u članku — o njegovoj slobodi, onda uopće nema dozvoljenih i nedozvoljenih sredstava, tu su sva sredstva dozvoljena, nego se samo pita da li je koje sredstvo zgodno ili ne«.** Nakon što se

kaže, da ćemo borbu u glavnom izdržati mi sami, nadodaje se slijedeće: **»A ako budemo tu borbu proveli onako, kako se ona provesti mora, možemo biti sigurni, da nam ni pomoć iz vana ne će manjkati.** I zato je neophodno potrebno, da se ne žacamo ni skrajnjih sredstava, da se ne plašimo ni vraga ni sotone, da ne ograničimo svoju borbu na same riječi i izjave.« Razumije se, i taj članak bio je u cjelosti zaplijenjen.

S takvim sadržajem pripremio je »Hrvatski Domobran« mlade ustaške borce na borbu i na mogućnosti te borbe, a napose je zagrebačke ustaške borce pripremio i pozvao na sutrašnji krvavi boj, koji se je doista po prvi puta 1. prosinca 1928. u Zagrebu odigrao.

PROGOVORILO JE USTAŠKO ORUŽJE

(1. prosinca 1928. pojaviše se prvi ustaški odjeli).

Čaša je bila prepuna. Borba je nastupila i natrag se više nije smjelo. Zapovijed je dana: ustaše na okup!

Bilo je 30. studenog oko 8 sati na večer. Po višoj zapovijedi, koju smo primili tokom dana, sakupili smo se po posebnom pozivu u starim katakombama na Kaptolu broj 4. Prisutni su bili zapovjednici raznih postrojba ili jurišnih jedinica, to jest pojedinci iz jedinica pravaške radničke mladeži, građanske pravaške r. mladeži, sveučilišnog »Kvaternika« i srednjoškolskog »Kvaternika«. Bilo je prisutno i nekoliko starijih boraca, koji su još za vrijeme HANAO pokazali svoju odlučnost i ratnu spremu u borbama s Orjunom. Tu su primili upute i zapovijedi za sutradan. Rečeno je: »Srbija sprema u Zagrebu svečanu proslavu desetgodišnjice »ujedinjenja«. Spremna je čak i vojska, da u svečanoj povorci i bakljadi ne samo sudjeluje u tim proslavama, već da i navali na možebitne demonstrante. Nakon dvadeseti lipnja, nakon svih drugih krvavih zločina, umjesto da se hrvatskom narodu dade zadovoljština, **Srbija i preko grobova lipanjskih žrtava sprema proslave, sprema nove izazove, sprema nove zločine. Rukavica je dobačena. Mi je prihvaćamo . . . . mi moramo odgovoriti. Mi smo se spremili, mi smo spremni, mi ćemo nastupiti«.**

U novom organizatornom duhu davane su upute svakom pojedincu posebno, tako da znade samo ono što se odnosi na njega, odnosno na skupinu koju predvodi. Cjelokupna djelat-

nost za sutradan bila je određena u glavnome u tri pravca, i to: **1. provesti organizaciju da čim više kuća u Zagrebu izvjese crnu zastavu,** sa posebnom dužnošću, da u času kad pred prvostolnu crkvu stignu srpski generali i ostali predstavnici tuđinske vlasti u Zagrebu budu izvješene tri velike crne zastave, sa odgovarajućim natpisima. **2. Promičbeni rad, koji će obuhvatiti tiskanje, raspačavanje i lijepljenje raznih letaka s odgovarajućim sadržajem.** Posebnu dužnost dobila je jedna skupina, da zaplijenjene, gotovo čisto bijele stranice »Hrvatskog Domobrana« rano u jutro nalijepi po svim vidnim mjestima grada. Na tim bijelim stranicama biti će posebni natpisi ispisani crnom bojom. **3. Postrojene su posebne male jedinice, oboružane samokresima, koje će zauzeti određena mjesta i u času potrebe nastupiti oružjem u ruci.**

U posebnoj zapovijedi određena je posvemašnja priprema svih već organiziranih i spremnih ustaških jedinica, koja prema imade trajati do pol noći drugoga dana, a po potrebi i dulje. Sve dalnje potrebne zapovijedi bit će dane po potrebi naknadno.

Započela je noć rada. Prva noć prave ustaške borbe. Na raznim mjestima pojedine su jedinice vršile određenu dužnost. Tiskani su letci sa sadržajem »Zatvoreno po nalogu velikoga župana«, ili: »Hrvati, ne slavite 1. prosinca, dan sramote, dan svoje propasti!«

Rano u jutro na svim vratima trgovina i poduzeća, koja su sva morala biti zatvorena, osvanuli su čvrsto priljepljeni letci s gore spomenutim sadržajem. Također rano u jutro bilo je već pripremljeno mnoštvo primjeraka zaplijenjenog »Hrvatskog Domobrana« s natpisima preko zaplijenjenih mjesta, kao: »Živila Nezavisna Država Hrvatska«, »Ovo je sloboda tiska«, »Ovako bratski ureduje državni odvjetnik« i slično. Posao oko lijepljenja tih primjeraka bio je najzanimljiviji na Jelačićevom trgu, gdje je već krstarila pojačana redarstvena straža. »Glavni stožer« ove ustaške jedinice nalazio se je u gostioni Doljanski. na Jelačićevom trgu. **Prije svake navale obično bi zato određeni pojedinci pristupili pojedinim stražarima i raznim pitanjima tako dugo bi ih zadržali, dok bi drugi u najvećoj brzini već pripremljeni i namazani ljepilo primjerak letka ili »Hrvatskog Domobrana« na odnosnim mjestima prilijepili i povratili se.** Na taj način čitav je grad osvanuo obljepljen tim zaplijenjenim ili zabranjenim štivom, koje je dalo Zagrebu jedna posebnu sliku. U prvi čas vlasti se nisu mogle snaći, a zatim se baciše na struganje i uklanjanje tih čudnovatih natpisa, dakako bez uspjeha, jer je iza svake njihove skupine išla opet po **koja naša jedinica, koja je iza njihovih leđa ponovno ljepila nove primjerke.**

Usprkos svih nastojanja vlastodržaca, da naprave »štimung« za proslavu, čitav je Zagreb pošao drugim putem. Zahvaljujući borbenoj ustaškoj mladeži, čiji su redovi u Zagrebu taj čas bez razlike stranaka bili jedinstveni, a predvođeni po Poglavniku, hrvatska mladež — bez obzira na starce, mekušce i špekulante — nazrijevajući nove beogradske izazove i zločine, probuđena rodoljubnim i revolucionarnim štivom »Hrvatskoga Domobrana« svijesno je našla svoj put, put kojim je do tada bila već pošla Pravaška mladež pod vodstvom dra Pavelića. **Od toga časa, kao što su potajno stvorene prve ustaške borbene i oboružane jedinice, isto se je tako cjelokupna hrvatska mladež otresla stranačkoga balasta i pošla putem domobranstva, putem borbe, pod ustaškom zastavom, koju je odlučno podignuo pravi vođa, jedini vođa, dr. Pavelić, sadanji Poglavnik Nezavisne Države Hrvatske.**

*

Zagreb je osvanuo u ratnom raspoloženju. Ustaški borci čekali su na određenim mjestima konačnu zapovijed za zauzimanje položaja. Građanstvo je iz znatiželje izišlo na ulicu i kao da je naslućivalo nešto izvanredna. Redarstveni i vojnički šljemovi, koji su se svijetlucali na suncu, nisu dali naslućivati, da će dan proći mirno. Zagreb je osvanuo u potpunoj mrtvačkoj opremi: tek tu i tamo vidjelo bi se po koju državnu zastavu. Još mrtvačkiji oblik je grad poprimio u času, kad su na pojedinim kućama osvanule crne zastave. **Prva crna zastava osvanula je na kući broj 6 na Jelačićevom trgu, gdje je bilo sjedište Hrvatske stranke prava i Starčevićeve revolucionarne mladeži. To se je odigralo u času, kad su preko Jelačićevog trga prolazile jedinice srbijanske vojske.** Odmah poslije toga uslijedila je prva navala redarstva na te prostorije, te je zastava bila skinuta po prvi puta. Nešto kasnije osvanula je zastava po drugi puta, a iza toga se je pojavila i na »Seljačkom Domu««, pa sve dalje i dalje na drugim kućama. Redarstvo je bjesomučno jurilo ulicama i zahtijevalo skidanje crnih zastava, provaljujuć u kuće i silom uklanjajući zastave. To je bio uzaludan posao, jer bi zastave opet nakon nekoliko časaka ponovno osvanule.

Dok se je to odigravalo po zagrebačkim ulicama, ustaške jedinice sakupile su se u starim pravaškim prostorijama na Kaptolu i tu su pojedinci primali upute. I ostalo građanstvo hr-

lilo je prema Kaptolu, napose pripadnici Stranke prava, koji su se u velikom broju sakupili u velikoj prostoriji u dvorištu, po samom dvorištu i hodniku. **Svi za borbu spremni i za djelatnost određeni, bili su već na okupu i moglo se je vidjeti kako svakog časa odlazi po koja omanja skupina boraca, da nakon primljene zapovijedi zauzme mjesto, koje joj je bilo određeno.** Bila je uređena i spojna služba između prostorija na Kaptolu, Jelačićevog trga i pojedinih jedinica. Borbene jedinice uglavnom su bile postavljene Bakačevom ulicom, Jelačićevim trgom do Petrinjske ulice, a drugi opet oko sveučilišta. Oni kod sveučilišta imali su nastupiti u slučaju da bi vlasti kanile provaliti u zgradu sveučilišta, a u glavnome da budu pri ruci u slučaju izazovnog mimohoda vojske, koji se je za predvečer spremao.

Stanje je sve zanimljivije i napetije. Javljeno je oko 9 sati prije podne, da prema prvostolnoj crkvi dolazi generalitet, koji imade prisustvovati svečanom »blagodarenju«. Nakon nekoliko časaka zaista su stigli visoki časnici, veliki župan i drugi predstavnici vlasti. **U času kad su generali htjeli ući u crkvu, zavijorile su sa tornja prvostolne crkve tri velike crne zastave, svaka sa po jednim dobro čitljivim natpisom. Mnoštvo je taj čin popratilo oduševljenim poklicima i pljeskom.** Među časnicima nastaje strava i bijes. Tri omladinca međutim drže svaki po jednu zastavu u rukama i stoje nepomično. Na jednoj zastavi bio je natpis **»20. VI. 1928.«, na drugoj »1. XII. 1918.«, a na trećoj »5. XII. 1918.«**

Viši časnici se odmah strčaše u krug i nakon nekoliko izmijenjenih riječi sakupili su oko sebe i sve druge časnike. **Čas zatim provalili su redarstvenici i vojska u crkvu i rečene omladince proglasili uhićenima.** Omladinci su pustili zastave, od kojih je jedna ostala visjeti na tornju, dok su druge dvije pale na zemlju i to baš — čudan slučaj — na glave nekih časnika. Napetost među građanstvom bila je velika. U času kad su uhićene dovukli pred crkvu, **nastalo je silno pljeskanje i poklici Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, hrvatskom narodu i revolucionarnoj borbi. Na licima građana, napose mladića, opažala se odlučnost i spremnost za borbu.** Ogorčeni ovom provalom borbenog revolucionarnog duha, časnici pobijesniše i jedan od generala zapovjeda vojnicima, nakon što je izvukao sablju: **»Vojnici, nož na pušku! Naprijed!« Narod odgovara ogorčenim i sve jačim poklicima. Vojnici nataknutim bodovima i časnici izvučenim sabljama navališe na jednu skupinu mladića,** te je kroz nekoliko časaka trajao užasan metež. Padalo je kamenje, kojim se je odgovaralo na bodeže i sablje. Tu i tamo stupio je u djelatnost i po koji štap i po koji »bokser«. Međutim je na zapovijed jednog drugog generala pozvana vojska u postrojbe i dana je zapovijed da se krene spram grčkoistočne crkve, budući da je generalitet odbio da prisustvuje misi u katoličkoj crkvi nakon ovih događaja.

Brutalni postupak redarstva, a napose srbijanskih časnika, izazvao je najstrašnije gnjušanje i ogorčenje među prisutnim Hrvatima. Krv, hrvatska borbena ustaška krv, uzavrijela je u žilama prisutnih boraca. Svatko od prisutnih bio bi odmah odgovorio oružjem, nu nažalost ga nisu imali. **Oružje su posjedovali samo rijetki borci: djelatni ustaše prvih malih ustaških rojeva. A ti su bili porazmješteni na posebno određenim mjestima...** Ostali su dali oduška svome raspoloženju s poklicima hrvatskoj državi, te protiv beogradskih silnika.

Vojska se je vraćala preko Jelačićeva trga, gdje ju je također dočekala velika skupina hrvatskih mladića i građana s već spomenutim poklicima. Časnici i vojnici opet nastupaju izvučenim sabljama i nataknutim bodežima. Demonstranti odgovaraju kamenjem. Dotle su preko Jurišićeve ulice vođeni uhićeni »zastavaši«, koje se je htjelo odvesti u redarstveni zatvor. Razjareno mnoštvo, među kojem je već bilo nekoliko izbodenih mladića, provalilo je u snažno klicanje. Iza redara, koji su uhićene vodili, išla je oveća skupina ustaških mladića, među kojima su bili i Miško Babić, Zvonko Pospišil, Marko Hranilović i još neki drugi istaknutiji borci. Narod je u sav glas tražio da se uhićene pusti. **Redari uzvraćaju hitcima iz samokresa. U taj čas progovorili su i ustaški samokresi. Nastaje strahovita paljba s jedne i druge strane. Vidi se kako redari bježe i napuštaju uhićene mladiće.** Pucnjava se nastavlja na uglu Petrinjske i Jurišićeve ulice. Pada jedan stražar. Ostali redarstvenici uzvraćaju vatru i pogode omladinca Stanka Petrića, koji je toga časa nekim čudnim slučajem naišao pred kuću »Zagrebačkog magazina«. Stražari pobjegoše, a vojska ode u crkvu. Prva paljba je završena, prvo kreševo toga dana ispalo je u korist ustaša. Prestrašeni stražari, nenaučeni još na takav način borbe s demonstrantima, razbježaše se.

Na pločniku pred Zag. magazinom ležao je krvav Stanko Petrić, krvava žrtva 1. prosinca 1928., žrtva srbijanskog metka, jer, kako se je ubrzo saznalo, **Stanka Petrića ubio je redarstveni agent Mihajlo Kenjalo, Srbijanac.** Osim Petrića, teško je bio pogođen i postolarski pomoćnik Mirko Gjurek, a lakše ranjenih na jednoj i drugoj strani bilo je više. Dok su otpremali posebnim samovozom Stanka Petrića i ranjenoga Gjureka, narod je že-

stoko demonstrirao proti Beograda, Jugoslavije, kralja i vojske. Gužva se nastavlja nakon kratkog vremena na Jelačićevom trgu, gdje su se ponovno bili prikupili prije pobjegli redari i oružnici. Redarstvenici i oružnici su nastupali sve brutalnije i bjesomučnije. Vidjelo se je, da su dobili nove naloge. Građanstvo je manifestiralo i demonstriralo na sve moguće načine. Crnih zastava sve više, poklici i ulične borbe sve jače. Na mjesto gdje je pao Stanko Petrić, žene su donosile cvijeće, koje je redarstvo nemilosrdno kidalo i razbacivalo. **U lokvu krvi umočena je jedna hrvatska zastava, koju su ustaški mladići poslije nosili na čelu jedne skupine demonstranata i zatim je odnijeli u svoje prostorije.**

Međutim je među đaštvom nastalo vrijenje. Pojedini odjeli ustaških sveučilištaraca sakupljali su hrvatske đake, jer su i oni toga dana još morali izvršiti pojedine dužnosti. Po naredbi iz Beograda morala je srednjoškolska mladež također prisustvovati svečanim misama zahvalnicama. Zbog toga je vladalo među srednjoškolcima strahovito uzbuđenje. Međutim im ubrzo stiže pomoć. **Pojedini odjeli hrvatskih sveučilištaraca došli su u pojedine zavode i pozvali mladež, da izađe iz škola i da ne prisustvuje proslavi. Mladež je rado taj poziv prihvatila i tako 1. prosinca nije bilo predavanja, a »Tebe Boga hvalimo« prošao je taj puta bez srednjoškolaca!**

Redarstvo je bjesomučno skidalo crne zastave, koje su bezbroj puta bile ponovno izvješene. Upravo čudo koliko se je crnih zastava toga dana našlo u pojedinim kućama. Najžešća i najveća borba s tim zastavama odigravala se je poslije podne pred Seljačkim Domom, gdje je redarstvo nekoliko puta silom uklonilo i odnijelo zastavu, nu svaki puta bi ona opet osvanula. Još žešća borba odigrala se je u prostorijama »Hrvatskog Prava« na Jelačićevom trgu, gdje je takodjer nekoliko puta skidana i opet izvješena crna zastava. Zbog toga je vlast uhitila najprije podvornika u prostorijama, nu i po četvrti put je zastava osvanula. Kad su redari ponovno htjeli zastavu skinuti, našli su prostorije zaključane. Međutim su oni provalili kroz prostorije »Putnika« i ipak nakon mnogo muke uspjeli i taj put skinuti zastavu. Na trgu je bilo u to vrijeme sve puno razjarene mladeži i gradjana, koji su te podvige redarstva popraćivali burnim poklicima »Dolje policija«, »Dolje krvava Jugoslavija!« »Živjela hrvatska zastava« i slično. Redarstvo je opet spremalo nove odjele, koji moraju rastjerati demonstrante. Nešto oko pet

sati po podne, odjednom su se čuli poklici prodavača »Hrvatski Domobran« posebno izdanje...« Nove vijesti o ubojicama Stanka Petrića«.

Kao na jednu zapovjed sve se glave okrenuše u pravcu odkud su dolazili ti poklici. **Nastao je pravi pravcati juriš na desetak prodavača novina, kao i na one koji su pridolazili. U tren oka bila je rasprodana čitava naklada posebnog izdanja, koje su demonstranti s najvećim zanimanjem čitali.**

Taj broj posebnog izdanja, to jest broj 3, nosi na prvoj stranici sliku i stihove, kojima se hrvatsku mladež poziv lje na prisegu. Osim toga donosi zbijeni izvještaj o današnjim događajima, te prvi od listova izvješćuje, da je Stanka Petrića ubio Srbin Kenjalo. Ogorčenje sve veće. Borbeno štivo »Domobrana« još više potiče mladež na borbenost. Demonstracije protiv Beograda se nastavljaju, redarstvo i oružništvo s nataknutim bodom pokušava rastjerati mnoštvo. Skupine mladeži nekoliko se puta povlače u pokrajinske ulice, da zatim složnije i jače povnovno navale na Jelačićev trg. Nastaje ponovna pucnjava i ponovno se prolije hrvatska krv. Tom je zgodom ranjen soboslikarski radnik Nikola Lončarić.

Doćulo se je, da je i sveučilište spremno i da je i tamo već bila izvješena crna zastava, i da je zbog toga došlo do sukoba između redara i sveučilištaraca. Već u sumrak veći broj demonstranata okuplja se oko sveučilišta, jer se je i tamo očekivalo neke izvaredne događaje. Znalo se je, da će onuda proći vojnički mimohod...

Doista, vojska se također pridružuje otvorenim izazovima toga dana. Oko 7 sati u večer, kreće vojnička povorka iz dočasničke škole u Ilici i obilazi gradom. Najprije dolazi do Jelačićevog trga, gdje se je ponovno bilo sakupilo veliko mnoštvo građanstva. Izazov je bio očit. Slika bijedna, jer su ispred vojske išli odjeli redarstva, a iza povorke drugi, konjanički odjeli redarstvenika. To je još jače razbijesnilo građanstvo. »Sramota! Pfuj! Policija čuva vojsku! Dolje izazivači, dolje ubojice! Danas ste opet ubili i ranili na desetke Hrvata!« Iza poklika došlo je i kamenje, kojim su obasipani sa svih strana redari i vojska. Redarstvo i oružnici rastjeravaju razjareno mnoštvo, nu bez uspjeha. Na cijelom tom pogrebnom putu dočekivana je vojska pjevanjem hrvatske himne i poklicima hrvatskoj državi.

Konačni ustaški pozdrav »hrabroj vojsci« došao je na Prilazu, gdje se nalazio jedan omanji odjel naoružanih ustaša. Iz kuća planuše ustaški hitci, a sa svih strana leti kamenje. Među vojnicima nastaje metež, strah. Časnicima još nije dosta:

oni zapovijedaju da se puca po kućama, što vojnici i izvršiše. Pucnjava s obje strane se nastavlja nekoliko časaka, a zatim se vojska, praćena kamenjem, hitcima i posprdnim poklicima građana povlači i prepušta borbu redarstvu. Sve okolne kuće bile su pretražene, nu uzalud. Ustaše su svoju zadaću izvršili i nestali. Nestali su, nakon što su i na tom mjestu pobijedili i nakon što su dostojno odgovorili izazivačima.

Lakrdija s vojničkim zastrašujućim mimohodom je završena uz užasnu blamažu za vojsku, a s druge strane su postigli i to, da je hrvatski narod iz dna duše zamrzio i vojsku, nakon što je već prije mrzio srbijanske časnike. Time je vojska izgubila još i ono malo ugleda.

Posebni odjeli sveučilištaraca i građanskih mladića imali su dužnost razjuriti predstavu »Prodane Nevjeste« u kazalištu i također sve druge zabave. Predstava je morala biti obustavljena, kazalište se je ispraznilo, a po koji dobroćudni purger, koji se je i te večeri htio nad prolivenom krvlju pozabaviti, našao je sve gostione i zabavišta zatvorene ... Grad je osvanuo u posvemašnjoj tišini prije novih, sutrašnjih oluja.

1. prosinac, dan prvog junačkog hrvatskog odgovora krvavim tuđinskim zulumćarima, dan prvog ustaškog nastupa, završen je. **Završen je u znaku posvemašnje ustaške pobjede i u znaku pogreba Jugoslavije. Sprovod je obavljen, obavljen u mimohodu po srbijanskoj vojsci. Nad tim mrtvim danom, nekako čudno vijorile su crne zastave, kojih se je sad već vidjelo gotovo na svakoj kući.**

Po zagrebačkim pločnicima pala je nova hrvatska krv. Na desetke ranjenih. U toj je krvi zamočena hrvatska zastava, koja je nošena pred povorkom kao znamen buduće borbe. Onaj, koji ju je nosio, gledajući na njoj krvavu mrlju, kao da je govorio: »Mladeži, ustaška mladeži, u tom ćeš znaku pobijediti«. U znaku krvave borbe započela je i pobjedonosno završila ustaška borba.

1. prosinca nije više dan sramote. Sramota je krvlju ustaša oprana.

ODLUČNI NASTUPI HRVATSKIH SVEUČILIŠTARACA

U beogradskim vladinim krugovima i u redovima srbijanskih službenika u Zagrebu, zavladao je strah i metež. Muški ustaški nastup hrvatske organizirane mladeži, kao posljedica odlučnog rada dr. Ante Pavelića i pisanja »Hrvatskog Domobrana«, uzvitlao je strahovitu prašinu. Probudiše ih ustaški hitci, dignuše ih iz mira crne zastave, lupi ih po glavama kamenje zagrebačkog građanstva. Vijećalo se je u Beogradu, vijećalo se je u Zagrebu. Šaputalo se je o obznani, koja da će kao i god. 1924. biti primijenjena, budući da opasnost od Ustaškoga pokreta prijeti sve više.

Prvi odgovor bila su mnogobrojna uhićenja u Zagrebu i tjeralice za nekim političarima i istaknutim mladićima. Sutradan, to jest u nedjelju 2. prosinca, **redarstvo je uhitilo preko stotinu hrvatskih mladića u Zagrebu, koje je u zatvorima mučilo glađu. Vlasti im nisu dozvolile nikakav dodir s obiteljima, pa je nastalo još veće ogorčenje.**

Zbog tih i drugih zločina, a napose zbog onoga, što je još Beograd spremao, dolazi do velike prosvjedne skupštine udružene sveučilišne mladeži. Skupština je održana na zagrebačkom sveučilištu, **te je tom zgodom jednoglasno zaključen štrajk sveučilištaraca na neodređeno vrijeme. Hrvatski sveučilištarci spremili su se za borbu i oni su kroz slijedeća tri dana bili veoma djelatni. Nestalo je posvema svih stranačkih razlika i predstavnici sviju hrvatskih društava i organizacija na sveučilištu odlučiše se za ustašku borbu, koju predvodi dr. Ante Pavelić.**

Na skupštini, kojoj je prisustvovalo preko 2000 hrvatskih sveučilištaraca, izredao se je niz govornika, koji su osudili nova krvoprolića i izazove Beograda. Skupština je održana u znaku lozinke: »Ako hoćete rat, evo vam ga!« Na skupštini je donesen slijedeći zaključak hrvatske sveučilišne mladeži:

»Hrvatska sveučilišna mladež sabrana na svom velikom zboru dne 3. XII. 1928., povodom krvavog prosinca i povodom uhićenja hrvatske mladeži jednoglasno je donijela slijedeći zaključak:

1.) Najodlučnije prosvjedujemo proti divljačkom krvavom postupku beogradskih velikosrpskih vlastodržaca, koji su bilo u vojnim bilo u redarstvenim kacigama prouzročili krvoproliće hrvatske mladeži, koja je dala oduška svojoj žalosti prigodom crne desetgodišnjice lažnog, krivotvorenog i prisilnog »ujedinjenja«.

2.) Hrvatska sveučilišna mladež suglasna je s vješanjem crnih zastava na zagrebačkoj prvostolnoj crkvi te javno i glasno i otvoreno priznaje, **da je taj čin učinjen po njezinoj volji i nalogu, te prema tome smatra se potpuno suglasnom s izvršenim činom izvješivanja zastava. Prema tome sve kazne i**

neprilike preuzima zajedno sa uhićenim kolegama na se, jer ne samo što je čin vješanja bia naša volja, nego i zato, što je odraz srca i duše cijelog hrvatskog naroda.

Radi svega ovoga hrvatska sveučilišna mladež u znak uzajamnosti i spremnosti te u znak prosvjeda odlučuje, da će — ako se njihove kolege u roku od 24 sata ne puste na slobodu — **proglasiti opći štrajk čitavog hrvatskog sveučilišta, sve dok se uhićeni ne puste,** a cjelokupnu hrvatsku sveučilišnu mladež ne pozove, da obrazloži svoje čine.

Hrvatska sveučilišna mladež klanja se prolivenoj krvi, te joj obećaje, da će nastaviti borbu i pod cijenu života.«

Skupština je završena pjevanjem »Lijepe Naše«, te su zatim mladići u velikim povorkama, uz borbene i revolucionarne poklike pošli zagrebačkim ulicama, te se najzad zaustaviše na mjestu, gdje je poginuo Stanko Petrić. Tu je ponovno otpjevana »Lijepa Naša« i uz poklike Nezavisnoj Državi Hrvatskoj demonstranti se razišli. Redarstvo nije za vrijeme ovih žestokih demonstracija nastupilo, ali je počelo uredovati nad mirnim prolazećim građanima, kad su se već borbene postrojbe ustaške mladeži razišle.

*

Istoga dana poslije podne obavljen je veličanstveni sprovod Stanka Petrića, najnovije žrtve za samostalnost Hrvatske. Ovom veličanstvenom sprovodu prisustvovalo je na tisuće gradjana, a napose je brojno bila zastupana u vojničkim redovima borbena hrvatska mladost. Nad grobom su se mnogi govornici u ime hrvatske mladeži i hrvatskih društava oprostili od ove nove žrtve borbenim i dirljivim govorima.

Nakon posljednjeg pozdrava i odane počasti narod se je stao razilaziti, dok se je hrvatska mladež postrojila u ogromnu povorku, te je pod hrvatskim zastavama krenula u grad. Redarstvo nije ni ovaj puta mirovalo, već je nastupilo najbrutalnije. O tom »uredovanju« piše »Hrvatski Domobran« u svom trećem broju slijedeće: »Nastalo je i opet kundačenje nevinih ljudi, koji i nisu u povorci sudjelovali — ali krvožednoj ždaji svejedno je ! Glavno je, da se napije hrvatske krvi ! **No čaša je puna i ne treba puno, pa će se preliti. Hrvatska mladež ne će se dati više uzaludno klati. Oko za oko, zub za zub.** Hrvatska omladina znade svoj put, znade kako će osvetiti sve pale žrtve za slobodu Hrvatske. Hrvatska omladina znati će osvetiti nevinu krv Stanka Petrića, kojem neka bude vječna slava u hrvatskom narodu.«

Medutim je istekao rok od 24 sata, kojeg je sveučilišna mladež dala vlastima da pusti na slobodu uhićene sveučilištarce. **Buduć da se vlasti nisu pokorile ovom narodnom zahtjevu, sazvana je dne 4. prosinca u 11 sati prije podne ponovna skupština hrvatske sveučilišne mladeži, kojoj je prisustvovalo oko 2 i po tisuće đaka.** Na skupštini su predstavnici pojedinih sveučilišnih društava izvijestili, da vlasti nisu udovoljile sveopćoj narodnoj želji, šta više, da su počinile i novih zločina. (»Štrajk, opći štrajk«, klicali su skupštinari.) U nastavku govora rečeno je, da je važnost sadanje hrvatske borbe tim veća, kad se hrvatska mladež stavila na čelo te borbe hrvatskoga naroda, koji proživljuje sudbonosne dane svoje povijesti. **»Oni nam prijete, da ćemo izgubiti semestre i da će nas spustiti u tamnicu. Neka nam prijete, jer se mi svega toga ne bojimo... Neka nas hapse, i kada ćemo svi biti u zatvorima, doći će za nama drugi, koji će nastaviti tamo, gdje nas je sila prekinula. Poručuju nam iz Beograda, da smo komunisti. Nismo ! Mi smo svijesna hrvatska mladež, koja hoće slobodu i pravdu.«**

Nakon tih riječi, koje su bile popraćene silnim pljeskom i poklicima Hrvatskoj i domobranskoj borbi, prihvaćen je jednoglasno zaključak, da se na neodređeno vrijeme na čitavom zagrebačkom sveučilištu **proglašuje opći štrajk hrvatskih sveučilištaraca.** Prisutni su pozvani, da isprazne sve dvorane na sveučilištu.

Sveučilištarci su zatim u postrojbama pošli najprije na šumarski, zatim na veterinarski i najzad na tehnički fakultet, gdje su zaključak najodlučnije sproveli u djelo. Kad su se već htjeli razići, pojavili su se odjednom odjeli redarstva, pješaka i konjanika, koji su htjeli ponovno izazvati sukob, nu u posljednji čas je to bilo spriječeno. Poslije podne u nastavku rastjerivanja predavanja, sveučilištarci su nastavili sa svojom djelatnošću i stigli do kemijskog laboratorija na Zrinjevcu. Manjina slušaća. to jest Hrvati, pokoriše se odmah, nu većina, to jest Srbi, Rusi, komunisti i drugi dotepenci, pokušala je silom spriječiti štrajk. Došlo je do oštrih sukoba, pa su došle u djelatnost i razne staklenke s otrovnim kiselinama. **Borbenost Hrvata je i ovdje pobijedila, te je tuđinska klatež morala konačno iz zgrade pobjeći, dočekana vani s pogrdnim poklicima i kamenjem. Štrajk je potpunoma proveden, a nakon toga dolazi saopćenje rektora, da je izdao naredbu o zatvaranju sveučilišta do 9. prosinca »zbog očuvanja reda i mira«.**

Svakako pravodobna naredba !

Poslije tih događaja Savez Hrvatskih sveučilišnih klubova objelodanio je za javnost slijedeću

SLUŽBENU OBAVIJEST SVEUČILIŠTARACA

»Hrvatska sveučilišna mladež sastala se jučer na sveučilištu na velikom prosvjednom zboru i prihvatila zaključak, da redarstvo pusti u roku od 24 sata na slobodu uhićene sveučilištarce i omladince ili da pozove svu sveučilišnu mladež na odgovornost, jer je po njezinom pristanku i naredbi izvršen prosvjedni čin pred prvostolnom crkvom. Budući da redarstvo ne samo nije pustilo na slobodu, nego niti danas ne dopušta nošenje hrane niti ičega drugoga, što bi našim rodoljubnim drugovima u časnom zatočenju bilo od pomoći i njihovo stradanje za zavjetnu misao hrvatskoga naroda ublažilo, **to se danas sveučilišna omladina ponovno sastala i proglasila opći štrajk na čitavom hrvatskom sveučilištu.** Štrajk ima trajati sve dotle, dok redarstvo ne udovolji zahtjevima hrvatske sveučilišne omladine.

Hrvatska Sveučilišna Omladina vjerna svojim tradicijama ustala je u ovo teško vrijeme u obranu cijelog hrvatskog naroda spremna, da otvorenu borbu ponuđenu od Beograda prihvati i ne popusti tako dugo, dok hrvatski narod ne dobije svoju potpunu slobodu i samostalnost.

Savez Hrvatskih Sveučilišnih klubova.«

„MIRNO — POMOZ BOG JUNACI!"

Srbski pukovnik — zagrebački župan

Na sve ovo Beograd odgovara postavljanjem srbijanskog pukovnika Vojina Maksimovića za velikog župana u Zagrebu, koji odmah proglašuje neke vrsti obznane nad hrvatskim narodom, a napose u tako zvanoj zagrebačkoj oblasti. U Narodnim Novinama izlazi naredba, **da se zbog događaja od 1. prosinca 1928. u Zagrebu, ima u Hrvatskoj primjenjivati »zakon o zaštiti javne bezbednosti i poredka u državi od 2. kolovoza 1921.«** U stranom svijetu imala je ta naredba dubok dojam. Počelo se je pisati, da je narodni zastupnik Dr. Ante Trumbić pozvan od nekih političara zapadnih velesila u Pariz, gdje se je imao s njima sastati i gdje bi — posredstvom tih istih političara — imao utanačiti novi državni sporazum s Aleksandrom Karađorđevićem!

Ove i sve druge slične podvale i laži nisu mogle borbenu ustašku hrvatsku mladež zaustaviti na njenom putu, na putu borbe, časti, na putu ustaštva.

Ona je nastavila borbu. »Hrvatski Domobran« od 5. prosinca, to jest broj 4., ponovno je pun borbenoga ustaškoga štiva, u kojem se izvješćuje o posljednjim srbijanskim zločinima i potiče hrvatsku borbenu mladež, da ustraje u započetoj borbi. Na prvoj stranici donosi važnu vijest, da je Savez Hrvatskih Sveučilišnih klubova uputio predsjedniku Međunarodne konfederacije sveučilištaraca brzojav, kojim se traži pomoć za ugrožena sveučilišna prava i protiv divljačkog načina, kojim Srbija tlači hrvatski narod.

Hrvatska oslobodilačka borba, kako se vidi, pošla je posve novim putovima, obračunavši sa svima obzirima i dotadanjim strahovanjima. **U toj borbi prednjačila je sada već ujedinjena ustaška borbena hrvatska mladež, koja se je bez razlike na stranke i na mišljenja pojedinih stranačkih politikanata i špekulanata, jednom za uvijek svrstala pod ustaški barjak, kojeg je podignuo dr. Ante Pavelić.** Protiv zločina srbijanske aždaje, morala je odgovoriti jednakim sredstvima: oružjem. Protiv ujedinjenoga srpstva i domaćih izdajica i mekušaca, tražila je i nailazila oslonca u ujedinjenom borbenom hrvatstvu, u cijelom hrvatskom narodu, a uz to je tražila i vanjske saveznike u kulturnom svijetu.

Rad je nastavljen dalje. Dok je velik dio hrvatske ustaške sveučilišne mladeži vodio borbu za produljenje štrajka na sveučilištu, pazivši budno na onu sitnu manjinu tudinske klatezi, koja je pokušavala ometati tok štrajka, dotle je drugi dio hrvatske ustaške mladeži, zajedno sa starijim borcima 9. prosinca priredio pohod na grobove žrtava od 5. prosinca 1918. Borbena ustaška mladež grada Zagreba, htjela se je tako odužiti i sjetiti onih prvih ustaša, koji su se već par dana nakon nasilnog »ujedinjenja« podigli na ustanak i koji su prvi u novoj tamnici »Jugoslaviji« dali svoje živote i prolili svoju krv za uspostavu samostalne države Hrvatske.

Usprkos napetoga stanja, usprkos svih progona vlasti, usprkos toga što je još velik broj hrvatskih mladića čamio u zatvoru, usprkos toga što su mnogi naši bili raštrkani diljem domovine na tajnom ustaškom radu, na Mirogoju se je 9. prosinca u jutro sakupio lijepi broj mladeži i starijih rodoljuba grada Zagreba, koji su se svrstali okolo tužnih i jednostavnih grobova prvih revolucionaraca nakon proglašenja »ujedinjenja«. Počast mrtvima odana je najprije šutnjom od nekoliko minuta. Nekoliko minuta razmišljanja o veličini žrtava ovih mladih ljudi, prvih ustaša. Održan je samo jedan govor, jedno spomen-sjećanje na mrtve, jedan dalnji poticaj za nove napore, za novu borbu, za nove žrtve. Govor je završen ovim riječima:

»Dok Hrvatska daje sinove, koji za nju žrtvuju svoje živote, kao što su to žrtvovali sinovi njezini 5. prosinca 1918., 20. i 21. lipnja, te 1. prosinca 1928., možemo još uvijek s ponosom reći: »Još Hrvatska ni propala«.

Hrvatski pravaški pjevački zbor »Starčević« kao posebna jedinica ustaške borbe, koja je lakše kao pjevačko društvo neprimjetno djelovala, otpjevao je zatim tužaljku, koju je spjevao i uglazbio g. Krnic, a koja glasi:

»Za narod ste krvcu svoju dali,
Za Hrvatsku vi ste mrtvi pali.
Tijelo vaše mila zemlja krije
Srce hladno više vam ne bije.

Al duh živ je! On ubit se ne da!
Vječno s neba na nas dolje gleda.
Na nebesih Boga, roda milog svoga
Za slobodu Hrvatske nam drage.
Da nam Bog da u borbama snage

Za narod da krvcu svoju damo
Za Hrvatsku mrtvi da padamo!
Slava vama mučenici milj
Na nebesih gore, sretni se vidili. Amen!«

Ova pjesma, nova i pripremljena posebno za taj dan i za ove prve žrtve, odpjevana je muški i skladno, a na prisutne je učinila dubok dojam. Njezina dubina, njezin značaj, njezina borbenost, njezino pouzdanje u Boga, sve to bio je krik oslobođene hrvatske duše, koja se klanja žrtvama i koja se zaklinje, da će nastaviti borbu i te žrtve osvetiti.

Taj nastup na Mirogoju, nastup svijestan, borben i odlučan, bio je jedan neustrašiv i junački potez borbene hrvatske mladeži i značio je staviti na kocku slobodu svakog pojedinca, koji je bio prisutan. Čitav naime put od Zagreba do Mirogoja i sve naokolo rečenih grobova, bio je zaposjednut po redarstvenicima u odorama i agentima u građanskom odijelu. Poput pasa trčali su i njuškali, točno promatrali svakog pojedinca i uzimali snimke. Pa i na povratku gotovo svakom od prisutnih bio je za petama po jedan ili više agenata. Ništa zato. **Oni koji su išli tamo znali su težinu položaja, znali su s kakvim neprilikama moraju računati. Hrvatska borbena mladež odlučila se je za jedan put, put patnje, put stradanja i put muka i ništa je nije moglo iznenaditi.**

U međuvremenu, to jest 6. prosinca, nastupio je dužnost velikog župana zagrebačke oblasti srbijanski pukovnik Vojin Maksimović. On se je odmah bacio na posao. Pozivao je k sebi na razgovor sav zagrebački ološ, sve predstavnike srbijanske vlasti u Hrvatskoj. Među ostalim posjetili su ga i generali Tomić i Matić. »Jaka ruka« nastupila je u odori srbskog časnika i uz »Mirno! Pomoz Bog junaci!« započela svoje djelovanje. Mnogi su mislili, da je pukim slučajem pala odluka o imenovanju Vojina Maksimovića zagrebačkim županom. Varaju se! Gospodin pukovnik bio je do nedavna nastavnik u vojnoj akademiji i tamo je sve svoje sile utrošio u dokazivanju, da je Macedonija srpska. On je bio jedan od najzagriženijih velikosrba, koji je na svakom koraku preporučivao i tražio, da se razna pitanja u »Jugoslaviji« (macedonsko, hrvatsko, muslimansko i t. d.) »reše najgrubljom silom«. Neki su ga čak spominjali kao jednog od onih, koji je godine 1903. djelatno sa Živkovićem sudjelovao u krvavom razbojstvu na posljednjim Obrenovićima ...

Već sam dolazak jednog takvog »bratskog« časnika za župana u Zagreb, bio je jasan znak, da se sprema nešto većeg. To veće, imala je biti vojna diktatura u cijeloj državi, zapravo samo zbog Hrvatske i u Hrvatskoj, koja je zaista točno mjesec dana poslije toga po Aleksandru i proglašena. Vidi se točno, da je u taj mjesec dana pukovnik Maksimović imao sve nužno pripremiti u Hrvatskoj, da onda uzmogne »u ime veličanstva« nastaviti general Živković.

Mnogi slijepci u Hrvatskoj nisu vidjeli ili nisu htjeli vidjeti, što se sprema. I nadalje se brbljalo o potrebi da sve u državi preuzme u svoje ruke jedan general, jer da je to jedino jamstvo, da će Hrvatima biti udovoljeno!

Poglavnik je odmah razumio što Maksimovićev dolazak u Zagreb znači. On se nije uljuljao u »generalski san« niti je od bilo koga, koji dolazi iz Beograda, očekivao nekakvo rješenje hrvatskoga pitanja. On je bio političar, poznavalac Beograda i Srbije, on je imao iskustva, a prema tome i svoj cilj. U takvim mutnim prilikama, Poglavnik u ovećem društvu prijatelja izjavljuje: **»Ovo još nije ništa. To je tek uvod, a sama predstava, teška i mučna po hrvatski narod, doći će u najskorije vrijeme. Ovo je samo jedan par čizama, a naskoro će po Hrvatskoj gaziti i čizme većih ... Čizme, koje nažalost i neki Hrvati traže ...«** Kako se je brzo ispunilo — na nesreću i žalost Hrvata — ovo Poglavnikovo proročanstvo!

Odgovor na dolazak Vojina Maksimovića i na krvav početak njegovog djelovanja daje i opet Poglavnik u svojoj izjavi

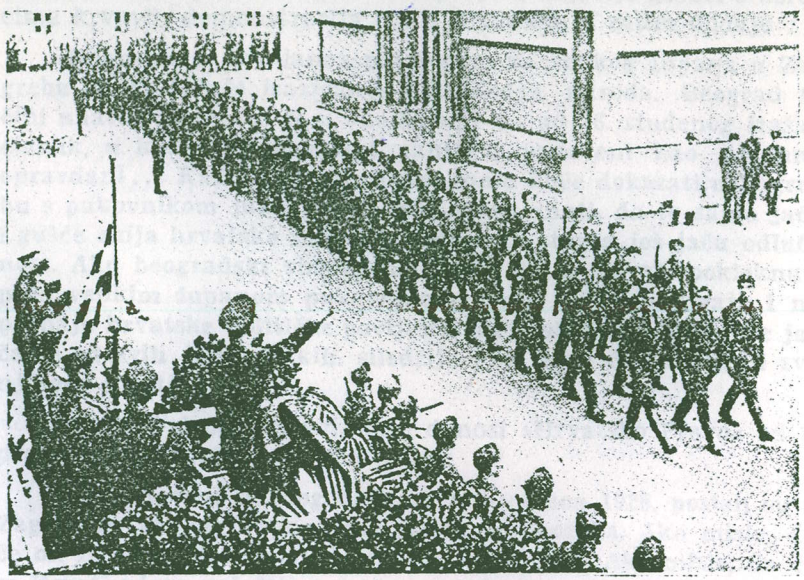

Mimohod ustaša u uspostavljenoj državi Hrvatskoj.

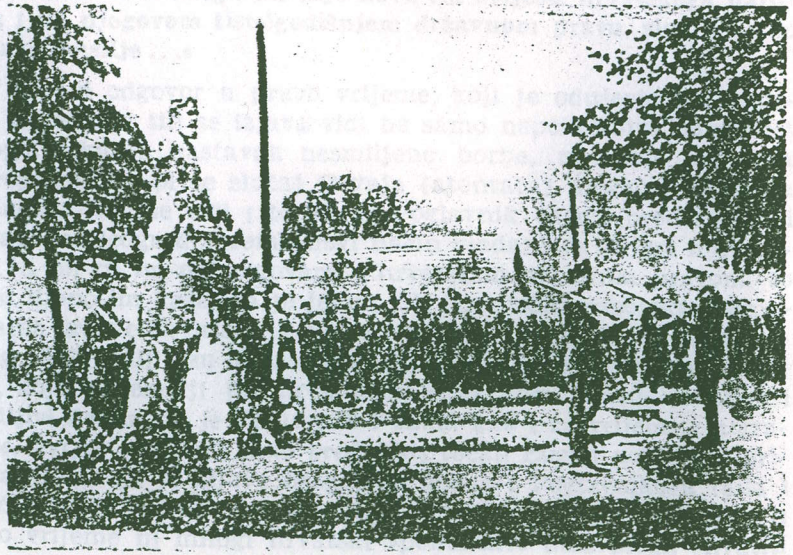

Ustaše na Starčevićevom grobu nakon pobjede.

Ustaška pobjeda

novinarima, 6. prosinca 1928. U toj izjavi najprije govori o uzrocima krvavih demonstracija na 1. prosinca, a zatim dodaje :

»Imenovanje Srbijanca pukovnika za velikog župana u Zagrebu znači dalnje izazivanje hrvatskoga naroda. Beograd to čini unatoč tome, što je u »Le Temps-u« od 26. studenog izašao članak, u kome su hrvatski zahtjevi označeni kao potpuno opravdani... Kad Beograd unatoč tome hoće dokazati u Zagrebu s pukovnikom jaku ruku, onda mora znati, da to samo jače i gušće zbija hrvatske narodne redove te stvara još jaču odlučnost. Ako beogradski vlastodršci misle da će Hrvati pokleknuti pred velikim županom pukovnikom, onda se očito varaju i ne poznaju hrvatske političke povijesti. Ideja slobodne Hrvatske jača je od svih beogradskih siledžija i na njoj će se slomiti sve njihovo nasilje«.

U jednoj drugoj izjavi, koju donosi »Hrvatsko Pravo« od 8. prosinca, kaže još dr. Pavelić i ovo:

»Kao odgovor na događaje od 1. prosinca 1928. poslali su u Zagreb za velikog župana Srbijanca, pukovnika. Ako misle, da će on Hrvate udobrovoljiti, sigurno se varaju. Ako misle, da će se Hrvati njega uplašiti, i opet se varaju, jer nisu čitali hrvatske političke povijesti i ne znaju ništa o Hallerima, Rambergima, Cuvajima i t. d. Ili to ima biti uvod u neki drugi način vladanja? Može biti drugi, ali nije novi. Na svijesti hrvatskoga naroda i na njegovom tisućgodišnjem državnom pravu, slomit će se svako nasilje...«

Pravi odgovor u pravo vrijeme, koji je oduševio sve čestite Hrvate. Iz tih se izjava vidi ne samo nepokolebiva odlučnost Poglavnika za nastavak nesmiljene borbe, ne samo prijetnja Beogradu, da bi se slučaj Cuvaja (atentata) mogao u Zagrebu ponoviti, već se vidi i to, da je Poglavnik jasno predosjećao i znao, da Beograd sprema novi način vladavine, to jest diktaturu. A na to im on odgovara s hrvatskim državnim pravom, to jest lijepo im kaže, da je jedini cilj Hrvatske: uspostava samostalne države Hrvatske. I ove izjave, kao i onaj članak iz studenog 1928. vidljiv su dokaz jasne i određene Poglavnikove politike, koja se temelji na hrvatskom državnom pravu, **jasni su i vidljivi dokaz, da je Poglavnik i onda, kao i za vrijeme emigracije, uvijek unapred znao predvidjeti točan razvoj političkih prilika.** Stoga su te izjave dragocjen dokaz i Poglavnikova rada i početaka Ustaškoga pokreta pred 13 i više godina. Rada, koji u ono vrijeme ni mnogi hrvatski »političari« nisu mogli shvatiti ni razumjeti, rada, o kojem mnogi nastaše nemaju pojma.

Zagrebačka »čizma« (Vojin Maksimović) kako je već rečeno, započela je svojim djelovanjem. Nakon održanih razgovora i završenih priprema, odlučio je svoj rad u glavnome usredotočiti u dva pravca: potraga za tajnim povjerenicima u Hrvatskoj, koji organiziraju ustaške jedinice i njihovo uhićenje, te spriječiti pod bilo koju cijenu izdavanje i raspačavanje novina »Hrvatski Domobran«. Vjerni sluga Beograda, po nalogu vlade, gledao je najveću opasnost samo u tome pokretu, poznat za onda još pod imenom Domobranskog pokreta, a sve drugo nije bilo važno. Osim toga trebalo je proganjati i ostalo hrvatsko novinstvo, te uvesti najstroži pregled pošte, koja je dolazila ili odlazila u vezi s uredništvom »Hrvatskoga Domobrana«. Nadalje je trebalo paziti na sveučilište i srednje škole u Zagrebu, gdje je ustaški duh već posve bio zavladao među sveučilišnom i srednjoškolskom mladeži.

I započeo je ovako:

Razaslao je u sva hrvatska društva i u sva hrvatska mjesta bezbroj pouzdanih doušnika, koji će njušiti i tražiti ustaške povjerenike;

S posebnom četom agenata dao je obsjedati prostorije uredništva i uprave »Hrvatskog Domobrana« i tiskaru, u kojoj se tiska list;

Nahuškao je i potplatio pojedine skupinice sveučilištaraca, koji su imali ometati štrajk sveučilištaraca i istodobno uhodariti odbornike Međuklubskog odbora hrvatske udružene mladeži;

Dao je na najgori način proganjati zagrebačke hrvatske srednjoškolce, preduzevši kao prvu mjeru raspuštanje srednjoškolskih društava, među njima i »Mladost«;

Svima i malo istaknutim političarima i omladincima, poznatima zbog hrvatskog borbenog djelovanja, stavio je za pete svjaset doušnika i agenata, koji su ih na svakom koraku — razumije se s mnogo muke i malo uspjeha — pratili;

Naložio je državnom odvjetništvu da nesmiljeno plijeni »Hrvatski Domobran« pa makar i ne bilo ništa da se plijeni. »Hrvatski Domobran« mora biti prazan« — glasila je zapovijed.

Uveo je javni pregled sve pošte, koja je i samo malo bila sumnjiva. Tako se je događalo, da je uredništvo »Hrvatskog Domobran« primalo poštu s par dana zakašnjenja, otvaranu kao za vrijeme rata, zatim ponovno zalijepljivana s jednom papirnatom vrpcom, na kojoj je pisalo »Cenzurirano po nalogu velikog

županа«. Sva ta pošta bila je pomnjivo čitana, preslikana i o svemu tome, napose o imenima odmah je uveden točan očevid.

Ustaški su povjerenici radili vrlo vješto, potajno i s mnogo uspjeha. I ne bi se bilo dogodilo ni jedno uhićenje, da nije »čizmi« pukovniku županu priskočio u pomoć **pokršteni židov Krnjević**, koji je na svoju ruku, služeći slobodnom zidarstvu i židovstvu, koje se je smatralo ugroženim od Ustaškog pokreta, objavio u novinama jednu službenu obavijest, u kojoj je rekao, da se po hrvatskim selima pojavljuju »neki domobranci«, **koje mora svaki čestit hrvatski seljak metlom istjerati iz svoje kuće i pomoći vlastima u otkrivanju tih agitatora.** Neka danas svi čestiti Hrvati ocijene takav rad hrvatskoga izroda, u časovima kad se je radilo o biti ili ne biti, kad smo se nalazili mjesec dana pred proglašenjem Aleksandrove diktature. **Posljedica toga rada pokrštenog židova bila je ta, da su u nekim selima ljudi predali vlastima naše povjerenike, misleći da se zaista radi o nekim neprijateljima hrvatskoga naroda. Tako je došlo do uhićenja i strašnog mučenja ustaše Đure Saboa, koji je prošle godine pao kao žrtva komunističkog napadaja,** podlegavši ranama zadobivenim prigodom hvatanja dvojice bandita u Koprivnici. Osim njega uhićena su još dvojica župskih povjerenika, a i za nekim drugima bila je izdana tjeralica. **Na dušu toga pokrštenog židova, dra Krnjevića ide dakle najpodlije izdajstvo hrvatske stvari, na njegovu dušu pada i odgovornost i krivnja, što ustaške postrojbe nisu mogle biti spremne da dostojno odgovore na dan proglašenja Aleksandrove diktature.** Nepoznata je to činjenica iz prošlosti oslobodilačke borbe, činjenica strašna i porazna za današnje napuhane emigrante. **Da nije bilo te sramotne židovske izdaje i suradnje sa srbijanskim pukovnikom, Poglavniku bi već onda bilo vjerojatno uspjelo, da s ustaškim postrojbama dade takav otpor i takvu borbu, koja bi diktatorsku divlju zvijer bila pogodila odmah, dok se još nije snašla i učvrstila u Hrvatskoj. Izdajice su izvršile svoju zadaću onda,** kao što je vrše i danas.

Ipak, većina povjerenika ostala je neodkrivena i radila dalje. Poput apostola obilazili su svoje župe te od sela do sela putovali pješice i okupljali sve što je pošteno i borbeno. Povjerenici i zapovjednici pojedinih ustaških jedinica u Zagrebu također su marljivo radili. Zagrebačke jedinice su bile sve mnogobrojnije i sve čvršće. Poglavnik je neumorno primao pojedine povjerenike, davao upute i sam djelatno dan i noć marljivo radio.

Zbog postavljanja pukovnika-župana, zavladalo je u Zagrebu veliko ogorčenje i on je svagdje naišao na otpor. Oblasni odbor zagrebačke Oblasti donio je jedan zaključak, kojim se osporava pravo tom velikom županu da vrši svoju dužnost, a isto tako mu se zabranjuje pristup i prisustvovanje sjednicama Oblastne skupštine. Dne 10. prosinca sastaje se čitavo vijeće Oblasne skupštine, da o toj stvari donese svoj zaključak. Sama »Čizma« nije se usudila stupiti u hrvatsku sabornicu, već je poslala svoga zastupnika. Potonji je na ulazu u dvoranu dočekan burnim poklicima: »Mirno, Pomoz Bog junaci!« Oblasna skupština jednoglasno je prihvatila zaključak oblasnog odbora, a da zastupniku župana nije dozvoljeno uopće govoriti. »Jaka ruka« dobila je tako i s te strane dolićan odgovor.

Međutim su istoga dana, to jest 10. prosinca, po nalogu vlade imala početi predavanja na sveučilištu. Našla se je jedna bijedna skupinica sveučilištaraca, koja je za Judin grošić htjela doći na predavanja i tako omesti dalnje provođenje štrajka. **Međutim su borbene postrojbe sveučilišta ponovno stupile u djelatnost. Sazvana je skupština sveučilištaraca na sveučilištu, na kojoj će se donijeti dalnji važni zaključci.** Skupštinu je otvorio ustaša Ante Valenta, danas hrvatski povjerenik u Južnoj Americi, koji u svom kratkom i odlučnom govoru iznosi dosadanji tok štrajka, nasilja redarstva i mučenja, kojima su podvrgnuti ustaše sveučilištarci na zagrebačkom redarstvu. Završuje svoj govor riječima, da uslijed svega toga, budući da ti naši mučenici još nisu pušteni na slobodu, postoje još uvijek razlozi, da se štrajk nastavi. Govor je bio popraćen burnim poklicima protiv redarstva i države, a za slobodnu i samostalnu Hrvatsku. **Nakon što su govorili još neki sveučilištarci, zaključeno je, da se štrajk produlji na daljnjih 48 sati.**

Znalo se je, da su neki ometači štrajka bili otišli na predavanja, pa je stoga trebalo stupiti u djelatnost. Da prevare redarstvo, koje je već po ulicama izvršilo sve pripreme, sveučilištarci su se tobože počeli mirno razilaziti, nu u dani čas i na određenom mjestu u najvećoj se brzini ukrcaše u tri velika putnička samovoza i krenuše svaka skupina svojim pravcem na vršenje dužnosti. **Prva navala uslijedila je na medicinski fakultet na Šalati. Jedan odred redarstvenika brutalno je provalio također u anatomsku predavaonicu, našto je zavladalo veliko ogorčenje sveučilištaraca. Posredovanjem rektora, redarstvenici su napustili zgradu, našto su ustaše brzo pročistili zgradu i zbacili hrpu bijednika, koji su pokušali omesti štrajk. Ustanovljeno je, da je tih bijednika bilo u svemu desetak, dok su svi drugi sve-**

učilištarci zagrebačkog sveučilišta vršili svoju dužnost. Na povratku do sveučilišta ustaše sveučilištarci pjevali su hrvatske budnice i pred samom glavnom zgradom sveučilišta s pjevanjem Lijepe naše, zaključili uspješno djelatnost toga dana. Nikoga od tih mladih i odlučnih boraca nije smela prijetnja, da će biti poveden stegovni postupak proti kolovođa štrajka. Borba je nastavljena.

UDAR NA „HRVATSKI DOMOBRAN"

(Potraga za ustaškim povjerenicima)

Dva dana poslije toda spremao je Vojin Maksimović glavni udar na list »Hrvatski Domobran« i na organizaciju uopće. Njegovi pouzdanici su mu javili, da će u večer toga dana izići 5. broj lista s vrlo borbenim sadržajem, koji »domobranci« opet žele potajno iznijeti iz tiskare i raspačati prije nego državni odvjetnik donese svoju odluku. Osim toga mu je dojavljeno, da se u prostorijama na Kaptolu nalazi dosta »antidržavnih« stvari, te da će tom zgodom biti okupljen veći broj povjerenika iz pokrajine, koji će preuzeti prvo »crno izdanje« i drugog gradiva i raznijeti po pokrajini.

U tiskari smo primjetili neke čudne tipove. Obaviješteni smo, da se takvi tipovi nalze i pred tiskarom, a brzoglasno je saopćeno, da se slični tipovi kreću također pred zgradom na Jelačićevom trgu i na Kaptolu, gdje da su se sakrili među mesarske »štande«. Dobro, dečki na oprez! Još malo i list je morao izići iz stroja. Vjerojatno će ga odmah ugrabiti. Treba se poslužiti varkom. Jedan od nas došao je važno iz male sobice gdje se vrše ispravci i saopćio drugima, da se zbog kvara na stroju večeras ne može list tiskati nego tek sutra u jutro, pa da možemo sada otići. Jedan od tipova je to čuo, zapitao obližnjeg slagara da li je to istina, našto mu je slagar potvrdio. Svi koji su bili zaposleni kod ispravljanja (korekture i revizije) oprostili su se i izašli iz zgrade. Za nekoliko časaka nam je javljeno, da »blokade« više nema. Prema tome, akoprem se nismo nadali, naša je varka uspjela.

U tili čas nahrupismo ponovno u tiskaru i velik dio već gotovog prvog izdanja sretno je izvežen iz zgrade, te putem predan omladincima koji su ga raspačavali. Tada smo poslali obvezatne primjerke na državno odvjetništvo, od koga smo vrlo

brzo dobili odluku o zapljeni, a redarstvenici su jurili kao ludi po gradu, proganjajuć i hvatajuć prodavače. Međutim je već bilo prekasno, jer je cijela naklada gotovo bila rasprodana, a cijelim je gradom raslo iz časa u čas oduševljenje čitatelja. Pobrinuli smo se također, da povjerenici iz pokrajine dobiju svoj dio i da se odmah zatim raziđu na sve strane. Tako je uspjelo još i ovaj broj prokriomčariti, po posljednji put, u prvom izdanju.

Vojin Maksimović neumorno je tragao za urednikom »Hrvatskoga Domobrana« i za još nekim povjerenicima, koji da su provodili u Hrvatskoj tajnu organizaciju i dijelili plave domobranske košulje, kape i promićbeno gradivo.

Redarstvo je napose tražilo povjerenike u osječkoj i varaždinskoj Oblasti. Povjerenik u varaždinskoj Oblasti, sada već pokojni ustaša Đuro Sabo, najstrašnije je bio optužen. I dok ga je redarstvo tražilo na sve strane, on je lijepo mirno razgovarao u Zagrebu ili se je zadržavao kod nekih svojih prijatelja u Koprivnici.

Na putu od tiskare do Kaptola, uvečer na 12. prosinca, teklić nam je javio, da je redarstvo još uvijek u zasjedi na Kaptolu kod mesarskih stolova. Čeka i vreba, dok dođe iz tiskare »crno« izdanje. Da se malo našalimo? Zašto ne! Dogovóreno — učinjeno. Putem smo se navratili u prostorije na Jelačić trgu broj 6, kuda je bio povraćan poštom sav onaj »Hrvatski Domobran«, drugog »bijelog« izdanja, kojeg ljudi ili organizacije nisu primale, ili pak bi ga pojedina pošta jednostavno slala natrag uz opasku »Ne prima«. U tim smo prostorijama nas nekolicina uzeli svaki po omot »Domobrana« i otputili se na Kaptol, praveć se da ništa ne znamo o zasjedi. Jedva smo ušli u sobu »Katakomba«, nahrupiše četiri detektiva i nekoliko stražara, na čelu s jednim nadzornikom. U sobi je bilo desetak mladića, koji su čekali nove vijesti i bili pri ruci za slučaj koje potrebe. Misleći da su uhvatili velik plijen, uz običajene riječi »U ime zakona«, baciše se na one omote »Domobrana«, nu kad opaziše o čem se radi, bijes ih je spopao. Mi smo im se slatko smijali, zadovoljni što smo ih po drugi put danas ovako lijepo nasmicali. Da slika bude potpunija, upravitelj lista mu je pokazao jedan primjerak »crnog izdanja« uz riječi: »Ovo je jedini primjerak, koji ostaje u uredništvu i koji nam ne smijete oduzeti.«

Baciše se na premetačinu i na pitanja. Najviše se je pitalo o oružju, o košuljama, o Đuri Sabo-u iz Koprivnice i o nekim drugima. Razumije se, da nitko od prisutnih nije mogao dati odgovor na ovako dragocjena pitanja!

Plijen bijaše vrlo obilan: nekoliko blokova za prikupljanje oglasa, jedan popis knjižara i drugih prodavaća novina u Zagrebu, te popis vanjskih prodavaća. Najvažniji plijen, koji su također ponijeli sobom, bio je jedan dopis uprave »Domobrana« Gradskoj štedionici u Zagrebu, u kojem se izvješćuje, da je njezin oglas uvršten u »Hrvatski Domobran«! Nadalje su uzeli jedan posebnički list upravitelja »Domobrana«, te nekoliko brojeva zaplijenjenog izdanja »Starčevića«, koji su brojevi ostali pohranjeni za potrebe uredništva i uprave. Nakon izvršene premetačine htjeli su i sve prisutne pregledati, nu tu je došlo do oštrih riječi i podhvat je samo djelomično uspio. Nešto oko 10 sati završen je taj pohod na prostorije »Domobrana«, pa u nestašici drugog »antidržavnog« gradiva, odvedoše sobom upravitelja lista »Hrvatski Domobran«, kojeg još iste noći, nakon svestranog »cijeđenja« a na zagovor dra Ante Pavelića, pustiše na slobodu.

Drugi takav podhvat uslijedio je iste noći u stanu tajnika Saveza Hrvatske pravaške r. mladeži. U odsutnosti tajnika pregledan je stan, te su pronašli i sobom ponijeli neki nacrt Poslovnika za Savez H. P. R. O.

Vojin Maksimović se nije s tim progonima zadovoljio. Ne našavši željenoga i sanjanoga »antidržavnog« gradiva, **odredio je, da se i kod svih srednjoškolaca u Zagrebu obave premetačine. Te su premetačine obavljene na taj način, da su đaci jednoga razreda iznenada bili pozvani u ravnateljstvo, a za to su vrijeme detektivi u dotičnoj sobi pretraživali knjige, bilježnice i uopće sve što su u đačkim klupama našli.** Sve te premetačine obavljene su u odsutnosti đaka i bez svjedoka. Razumije se, da su na taj način pojedinom đaku mogli podmetnuti sve što su htjeli.

Na sve ove progone, na sve ove izazove beogradskih silnika u vojničkoj odori, muški je ponovno odgovoreno u već spomenutom 5. broju »Hrvatskog Domobrana«, koji je međutim bio još strašnije okljaštren nego dosadanji brojevi. Zaplijenjena je cijela druga stranica, te je za ruglo ostao tek veliki naslov »Uzalud!« Nadalje je zaplijenjen članak na trećoj stranici pod naslovom »Vojna diktatura nas ne plaši«, pa zatim na dnu stranice geslo »Hrvatskog Domobrana«, to jest stihovi S. S. Kranjčevića! I tu je za ruglo ostao tek potpis velikog pokojnog hrvatskog pjesnika. Nadalje su na 4. stranici zaplijenjeni članci »Narod golubinje ćudi« i »Bojkot i revolucija«, te na koncu članak na 5. stranici pod naslovom »Robovati više ne ćemo«, te dio izvještaja sa pohoda mladosti na grobove žrtava 5. prosinca.

Inače, kome je dopro u ruke Domobran »crnoga« izdanja, taj je imao što čitati. Već naslovna stranica je veoma značajna: slika prikazuje mladoga ustašu-domobrana, sa zastavom u ruci, kako je čvrsto, stao na vrat nemani, koja navaljuje na Hrvatsku. Ispod te slike nalaze se slijedeći stihovi:

»Domovini kad zaprijeti
grdna neman da je zatre,
Domobran će već umijeti
bijesnu glavu da joj satre«.

U ovome duhu bili su i svi drugi spomenuti članci, koji su uglavnome bili odgovor na beogradski izazov sa postavljanjem župana-pukovnika i na sve ono, što je još Beograd spremao hrvatskome narodu.

Međutim je u Zagrebu održana dne 16. prosinca velika hrvatska skupština »Vlaške ulice«, na kojoj je dr. Ante Pavelić dao dostojan odgovor beogradskim silnicima na sve njihove izazove, a ujedno je dao i poznatu izjavu o politici »Vlaške ulice«, zbog čega su mnoge židovske novine bile napadale dra Pavelića i njegove sumišljenike. Vrlo je zanimiv i članak Poglavnika u godišnjaku »Pravaš« za godinu 1929., koji je izašao pred Božić 1928. a u kojem je rečeno i ovo:

»Navršuje se crna desetgodišnjica. Crnih je to bilo deset godina za Hrvatsku. Što će biti poslije toga? To je u rukama božjim, ali prema onoj: čovječe pomozi si sam pa će ti i Bog pomoći, moramo uložiti sve sile, svaku žrtvu, da poslije ove desetgodišnjice, crne i žalosne, dođu svijetli i sretniji dani. Kad bude odluka pala, trebat će svaki Hrvat ispuniti svoje »deržanstvo«.

*

Progoni se u Hrvatskoj nastavljaju. Traganje za povjerljivim ustaškim dužnostnicima, koji su djelovali u pojedinim krajevima, započelo je neumorno. U Ludbregu je uhićen ustaša Gjuro Sabo, povjerenik za varaždinsku županiju. **Sabo je podvrgnut najstrašnijim mukama sa strane oružnika, koji su ga po najvećoj zimi svezana vodili nekoliko dana u kolima od sela do sela i suočivali ga sa pojedinim seljacima. Gjuro Sabo, jedan od najboljih i najvjernijih sljedbenika dra. Ante Pavelića, usprkos svih strašnih muka, nije odao ni najmanje sitnice,** već je strpljivo podnosio zlostavljanja i mirno čekao na razvitak događaja. Nakon nekog vremena predan je u uze sudbenog

stola u Varaždinu, gdje je u istražnom zatvoru odsjedio punih 8 mjeseci. Istodobno je bio uhićen jedan povjerenik rodom iz Gjurgjevca i jedan iz Sv. Ivan Žabna, koji su zajedno s još nekim drugim borcima sjedili po nekoliko mjeseci u uzama sudbenog stola u Bjelovaru.

»Čizma« je nemilosrdno gazila po Zagrebu i Hrvatskoj. Iz dana u dan dolazili su novi nalozi iz Beograda, prema kojima se je imalo u Hrvatskoj sve više vršiti progone i pripremati tlo za ono, što je Aleksandar spremao za 6. siječnja dojduće godine. Međutim i sa strane Ustaškoga pokreta radilo se je sve jače.

Beograd je istodobno s novim progonima izmišljao i nove kojekakove vijesti o tobožnjim pregovorima za sporazum. Iz Zagreba se je odgovaralo da to nije istina i da to Beograd širi samo radi toga, da zavara strani svijet, koji je Aleksandru preporučio, da se sporazumi s Hrvatima, jer da inače o tako potrebnom zajmu nema ni govora. Istina je bila, da je Aleksandar već potajno spremao proglas za diktaturu, koju je naumio proglasiti za sam srpski Božić, da tako razveseli svoje vjernike i »vaskoliko« srpstvo. To se je u Hrvatskoj već šaputalo, a pronijele su se vijesti, da će novi predsjednik vlade, to jest vojničko-diktatorske, biti jedan general. Iz Srbije se je poručivalo, da bi moglo zaista doći do takvog rješenja i to — »na želju Hrvata!«

I sad je opet nastalo uobičajeno novinsko podvaljivanje o tobožnjim svađama među strankama vlade, o nekim raskolima, o strujama unutar vladajućih stranaka, o tobožnjim oštrim zahtjevima Davidovića, koji onda nakon dva dana opet popušta. Počelo se je pisati, da će novu vladu sastaviti ovaj ili onaj, da će to biti vlada trojke, četvorke, petorke i slično. Sve se je to činilo zbog toga, da se vlasi ne dosjete, to jest da se do posljednjeg časa prikrije ono, što Aleksandar sprema.

Međutim dolazi vijest, da je 17. prosinca raspušteno Hrvatsko srednjoškolsko društvo »Mladost«, a 19. prosinca da su neki od uhićenih mladića sveučilištaraca predani sudu, od kojih da su opet neki pušteni na slobodu. Na 22. prosinca vladina komisija mijenja zakon o tisku, koji je — sve u duhu tobožnjih pregovora za sporazum — u velike pooštrila.

Na badnjak u večer dolazi u kavani »Corso« do atentata na poznatog doušnika i međunarodnog zlikovca Grauera. Žuto se novinstvo (napose »Jutarnji List«) uzrujava, jer da u Jugoslaviji još nisu sve druge mogućnosti iscrpljene! Zbog toga atentata bude uhićen omladinac Marko Ožanić, koji je kasnije osudjen na 15 godina tamnice.

POGLAVNIKOV ODLAZAK U EMIGRACIJU

(17. siječnja 1929. — najveći dan Ustaškog pokreta)

Osvanuo je tužni Božić: političko stanje nejasno. Na licima se je osjećalo, da ljudi žive pod dojmom nečega, što bi imalo u najskorije vrijeme doći. Božić bez veselja, bez zadovoljstva.

Izašao je i 6. broj »Hrvatskog Domobrana«, to jest zadnji broj uopće. **S ovim brojem nije se više uspjelo, jer je blokada pred tiskarom i u tiskari već nekoliko dana bila tako jaka, da ne bi bila ni muha mogla izletjeti napolje. Okljaštrili su pošteno i taj zadnji broj. Na drugoj stranici zaplijenjena je izjava dra. Ante Pavelića** i gotovo cijeli članak »Croatia«. I opet borbeno štivo, opet zaplijena na svakoj stranici i u svakom članku. Uz obilje čisto božićnoga štiva i drugih borbenih članaka, Domobran donosi također i pravila, to jest Ustav tajne srbijanske organizacije »Ujedinjenje ili smrt«. »Hrvatski Domobran« također donosi poziv odbora udružene sveučilišne hrvatske mladeži za prikupljanje božićnih darova za one hrvatske mladiće, koji se još uvijek od 1. prosinca nalaze u zatvoru, i koji će morati Božić sprovesti u uzama. Odziv hrvatskog građanstva u Zagrebu bio je nadasve velik, pa je tako i hrabrim borcima u zatvoru priređen barem donekle veseliji Božić.

Međutim se je božićnih dana povratio iz inozemstva i dr. Ante Trumbić, koji je više od mjesec dana boravio u Londonu i Parizu, gdje je u razgovorima s raznim političarima obrazlagao stanje u državi S. H. S. i tražio pomoć za Hrvatsku. Sizifov posao, jer zapadne demokracije, osim nekoliko novinskih članaka, nisu baš ništa dale u korist hrvatskoga naroda.

U Beogradu su zaredale audijencije. Vijećalo se tobože o tome, kako da se riješi kriza vlade, koja je već otvorena. Da su Srbi lakrdijaši to se je znalo, ali da će po nalogu Acinom znati i htjeti do posljednjega časa igrati ulogu cirkuskih lakrdijaša, i pokrivati ono pravo što se sprema, to je malo tko predviđao. Konačno, 30. prosinca je novinstvo službeno objavilo, da je vlada »predala ostavku« i da će »Njegovo veličanstvo« donijeti odluku za dva do tri dana, jer se još nije oporavilo od nedavne nazebe, koju je dobilo — izgleda u Parizu.

Novinstvo se je trudilo još jače prikazivati tobožnju svađu među srbijanskim političarima, stvarajući mišljenje, da je više nemoguće na ovaj način vladati u Jugoslaviji. **Sve se to pisalo po nalogu samoga Aleksandra, jer mu je trebalo, da uzmogne proglašenje diktature obrazložitii time, kako je tobože nemo-**

guće sa strankama i demokratsko-parlamentarnim putem vladati u toj državi.

Tako je završila tragična godina 1928. Završila je ujedno i tobožnja srbijanska demokracija i tobožnji parlamentarizam. Aleksandar je tobože sve pokušao da riješi i krizu vlade i hrvatsko pitanje, no pošto to nije uspjelo, on će poduzeti jedini mogući put, put diktature. Opet audijencije, opet sastanci. Živjelo se je pod dojmom nekih strašnih skorašnjih događaja. Svatko je u Hrvatskoj naslućivao, da se ovaj put ne radi o običnoj vladinoj krizi, kojih je u prošlih deset godina bilo na desetke i desetke. Slutilo se je da će doći nešto, ali što, teško je bilo pogoditi. Na koncu te godine dobro je zabilježiti, **da je od 20. lipnja do 31. prosinca bilo u Zagrebu samo 192 zaplijenc hrvatskih novina !**

Rekli smo već prije, **da je Poglavnik ovakav razvoj prilika predvidio već pred mjesec dana. On je i sada, nakon ostavke vlade bio na čistu s onim što će se dogoditi.** Pozivao je jednog po jednog suradnika i zanimao se je kako stoji organizacija. Tom je zgodom rekao: **»Iz Beograda nam se spremaju strašni dani. Krivnjom nekih odgovornih hrvatskih političara mi nismo dosta spremni, da im odgovorimo kako treba, a uzaludna krvoprolića ne smijemo dopustiti ni izazvati. Krivnja da nismo izvršili posve naš posao ne leži na nama, već na onima, koji su nas ometali u našem radu.** Ja sam to uostalom svojedobno i predvidio i unaprijed rekao čija će krivnja biti. Mi raspolažemo doduše s dosta organizirane snage za udar ili obranu, nu trebalo bi nam i više oružja. Ni tu nije naša krivnja, da ga danas nemamo više. Uostalom, izgleda da će doći do audijencije vodja S. D. K. pa ćemo onda vidjeti. **Nas svakako čeka u skoro vrijeme novo razdoblje borbe. Mi ćemo borbu u svakom slučaju nastaviti gdje bilo i pod bilo kakvim okolnostima.«**

Po ovim riječima može se zaključiti, da je Poglavnik već tada bio spreman i odlučan na polazak u emigraciju. Druge pak okolnosti govore, da je on već bio odavna spreman za takav čas i da ga ništa na njegovom putu nije moglo zaustaviti. On je par dana prije ostavke vlade i audijencije vodja S. D. Koalicije već bio na čistu s time, da to vodstvo, koje je zapravo bilo u rukama Pribićevića, ne će ništa postići za Hrvatsku i to stoga što je znao, da Pribićević ne će nikada voditi odlučnu borbu, i s druge strane što je znao, da Beograd, a Aleksandar u prvom redu, ne će ništa dati. Zanimiva je stoga izjava, koju

je Poglavnik dao »Hrvatskom Pravu« od 29. prosinca 1928., a iz koje se izjave jasno vidi, da se je u to vrijeme već posve bio razočarao u radu nekolicine hrvatskih političara, te da je bio siguran, da oni ne će voditi revolucionarnu borbu, već da su spremni još deset pa i sto godina čekati, dok Pariz i London na tanjuru donesu slobodnu Hrvatsku ili barem ministarske stolice, usprkos toga što je cijeli hrvatski narod očekivao odlučnu borbu. Kao vrijedan povijesni dokaz Poglavnikova rada, donosimo i tu

POGLAVNIKOVU IZJAVU

»... Godina 1928. opovrgla je sve nauke o jugoslavenstvu, u čije je ime hrvatski narod morao proći ovu desetgodišnju Golgotu. Danas je svakome jasno ono, što su pravaši vidjeli pred deset godina. Svi moradoše metnuti prste u rane razapete Hrvatske, da se osvjedoče, da je ona doista na križ razapeta. .... Sve se je ispunilo, a ipak nam toliki i toliki nisu vjerovali. Nu ispunit će se i unapred sve ono, što danas govorimo. Hoće li se i to poslušati ?

Što treba u novoj godini učiniti ?

Izdržati !«

Svršetak ove veoma zanimive i značajne Poglavnikove izjave uoči nove teške godine, nažalost je zaplijenjen, pa ga ne možemo iznijeti kao veoma vrijedan prilog ustaške povijesti i Poglavnikove pronicavosti. **To je ujedno bila i posljednja javna izjava Poglavnika prije odlaska u tuđinu.** Izjava, koja kao i sve dotadanje pokazuje Poglavnika onakovim, kakav je uvijek prije i poslije bio. **Riječ »izdržati« bila je njegova lozinka i on se je te lozinke uvijek, do časa potpune pobjede, držao.**

Krvnik-cirkusar Aleksandar, još se je jednom poigrao sa Hrvatima. Pozvao je prije proglašenja diktature u audijenciju vodje Seljačko Demokratske Koalicije. Tobože da čuje njihovo mišljenje i njihove prijedloge i »da pokuša« riješiti hrvatsko pitanje. To se je dogodilo onda, kad su odredbe i proglasi o proglašenju diktature već bili gotovi. Ta šaljiva audijencija mu je bila potrebna zbog toga, **da poslije može reći, kako je on tobože po posljednji put pokušao Hrvatima izići ususret, nu da su oni bili toliko pretjerani, da su htjeli rušiti državu, da su dakle krivi svemu zlu, pa stoga njemu, Aleksandru Karagjorgjeviću, čuvaru države, ne preostaje ništa drugo već da razjuri sve, to jest Hrvate, te da proglasi svoju krvavu samovlast.**

Što je zapravo bilo na toj audijenciji, mi ustaše ne znamo niti želimo o tome pisati. Pozvani su drugi, da zbog povijesti, taj

čudan događaj u Acinom dvoru opišu i predaju javnosti. Mi znamo samo to, da se je dogodilo upravo ono što je Poglavnik kroz deset godina neumorno svima pripovijedao, to jest, da Srbi baš ništa ne žele Hrvatima dati, pa da stoga Hrvati moraju voditi onaku borbu, kakvu će osjetiti i čuti čitava Evropa, a najviše sama beogradska čaršija.

»Njegovo viteško veličanstvo« je dakle »krivnjom tvrdokornih Hrvata« dne 6. siječnja blagoizvolilo proglasiti svoju samovlast i predsjedništvo vlade povjeriti svom vjernom slugi i ubojici posljednjih Obrenovića, generalu Živkoviću. A to je značilo navještaj krvavog rata, rata do istrebljenja, hrvatskome narodu. **Ono, što nije mogao Aleksandar i beogradska klika postići sa svim drugim dosadanjim lažima, prevarama i zločinama, to je imala učiniti zloglasna diktatura. Strašna i krvava rukavica dobačena je hrvatskome narodu. I narod je očekivao mig vodstva.**

Tada dolazi do poznate izjave: »Lajbek je odkopčan« ... Mi ne znamo radi li se ovdje o »crlenom« ili kakvom drugom lajbeku. **Znamo tek toliko, da je srbijanska nasilnička diktatorska zvijer odkopčala ne samo »lajbec«, već i košulju i nemilosrdno šibala po hrvatskom narodnom mesu, prolijevala dragocjenu mučeničku krv i grabila jedan za drugim živote naših najvrijednijih boraca.**

Dok su drugi zadovoljno pušili i uzalud očekivali da se taj nesretni lajbek opet zakopča, dotle je Poglavnik neumorno radio. On je pozivao istaknute prijatelje i borce na dogovor, putovao je gdje je trebalo, pripremao i uređivao sve, da u času njegova odlaska u domovini ostane sve onako, da će se moći djelatnost i dalje razvijati prema predviđenoj osnovi i nacrtu. On se nije zavaravao, on nije vjerovao da je srbijanski časnik bolji od srbijanskog političara ili čaršijca kad se radi o Hrvatima: Poglavnik je nakon proglašenja diktature u jednom razgovoru rekao: **»Nas sve ovo ne iznenađuje, jer smo sve to predvidjeli. Rekli smo, da samo borbom, teškom i krvavom borbom, možemo uspjeti. Čeka nas ta teška i hrvava borba. Mi ćemo je započeti i u njoj izdržati, pa makar nas stajalo i života. Hrvatska je vječna, ona ne može propasti dok ima sinova, koji će ići putem Starčevića i Rakovice«.**

To su bile riječi vođe, riječi borca, koji je shvatio stanje, koji je predvidio događaje. To su riječi čovjeka koji ne vjeruje neprijatelju, već se hvata maća, da u ljutoj borbi tuče i pobjedi.

Onaj povijesni sastanak s predstavnicima borbene ustaške mladeži na Jelačićevom trgu, onu dosadanju borbu, Poglavnik

je okrunio prije svojeg odlaska u emigraciju novim velikim činom. **Dne 7. siječnja on ponovno sazivlje na povjerljivi tajni sastanak sve svoje najbliže i na tom sastanku on, već prije izabran vođom dosadanje djelatnosti ustaškog rada, predlaže i zatim proglašuje postojanje Ustaškog pokreta kao tajne revolucionarne organizacije, proglašuje i Ustav, »Ustaše, hrvatskog oslobodilačkog pokreta«.** Na tom sastanku dosadanja je ustaška djelatnost dobila svoj organizatorni okvir, dobila je svoj djelokrug, svoju svrhu i svoju dužnost. Ustaša je toga časa dobio svoje pravo ime, svoju zadaću i svoju osebujnost. Jer, ustaški Ustav kaže među ostalim i slijedeće:

»Ustaša, hrvatski oslobodilački pokret, ima zadaću da svim sredstvima, pa i oružanim ustankom, oslobodi ispod tuđinskog jarma Hrvatsku, da ona postane potpuno samostalna i nezavisna država na cijelom svom narodnom i povijesnom području.

Kada taj cilj bude postignut, ustaški će pokret braniti svim sredstvima državnu samostalnost Hrvtske i narodnu osebujnost hrvatskoga naroda, te se boriti zato, da u hrvatskoj državi uvijek bude vladao samo hrvatski narod, te da on bude potpunim gospodarom svih stvarnih i duhovnih dobara u svojoj zemlji, napredno i pravedno uređenoj u duhu Ustaških načela«.

To je bio program Ustaškog pokreta, kojeg je Poglavnik 7. siječnja 1929., dan nakon proglašenja krvave diktature, proglasio. Na tom je sastanku Poglavnik priopćio svoju namjeru o polasku u emigraciju, da tamo nastavi borbu, ustašku borbu, koja nas jedina može dovesti do cilja, i koja nas je dovela. Tom je zgodom još rekao po prilici i ovo: **»Znamo što nas čeka i nemojmo se previše zanositi. Ne znamo da li ćemo brzo dovršiti borbu, nu mi moramo pobijediti ili ćemo izginuti. Izabiremo put časti, put ponosa, put borbe. Započinjemo naš križni put, koji nas nije mogao mimoići. Mi nismo sami. Imat ćemo u našoj borbi prijatelja i saveznika, i to hvala Bogu među velikim narodima. Što Bog dade i sreća junačka«.**

Na tom su sastanku utanačene i mnoge druge stvari u pogledu budućeg rada.

Nakon par dana dolazi do raspusta svih dotadanjih stranaka i političkih organizacija, a počinju nicati jedan za drugim i prvi diktatorski dekreti. Zaredale su premetačine, razumije se najprije u prostorijama »Hrvatskoga Domobrana« i Hrvatske stranke prava. Malo po malo uviđa svaki u Hrvatskoj, **da se tu ne radi o nikakvom rješavanju hrvatskoga pitanja, o nikakvom raskopčavanju lajbeka, već da se tu radi o jednoj strahovitoj i krvavoj navali na sve što je hrvatsko, navali, koja imade za du-**

čudan događaj u Acinom dvoru opišu i predaju javnosti. Mi znamo samo to, da se je dogodilo upravo ono što je Poglavnik kroz deset godina neumorno svima pripovijedao, to jest, da Srbi baš ništa ne žele Hrvatima dati, pa da stoga Hrvati moraju voditi onaku borbu, kakvu će osjetiti i čuti čitava Evropa, a najviše sama beogradska čaršija.

»Njegovo viteško veličanstvo« je dakle »krivnjom tvrdokornih Hrvata« dne 6. siječnja blagoizvolilo proglasiti svoju samovlast i predsjedništvo vlade povjeriti svom vjernom slugi i ubojici posljednjih Obrenovića, generalu Živkoviću. A to je značilo navještaj krvavog rata, rata do istrebljenja, hrvatskome narodu. **Ono, što nije mogao Aleksandar i beogradska klika postići sa svim drugim dosadanjim lažima, prevarama i zločinama, to je imala učiniti zloglasna diktatura. Strašna i krvava rukavica dobačena je hrvatskome narodu. I narod je očekivao mig vodstva.**

Tada dolazi do poznate izjave: »Lajbek je odkopčan« ... Mi ne znamo radi li se ovdje o »črlenom« ili kakvom drugom lajbeku. **Znamo tek toliko, da je srbijanska nasilnička diktatorska zvijer odkopčala ne samo »lajbec«, već i košulju i nemilosrdno šibala po hrvatskom narodnom mesu, prolijevala dragocjenu mučeničku krv i grabila jedan za drugim živote naših najvrijednijih boraca.**

Dok su drugi zadovoljno pušili i uzalud očekivali da se taj nesretni lajbek opet zakopča, dotle je Poglavnik neumorno radio. On je pozivao istaknute prijatelje i borce na dogovor, putovao je gdje je trebalo, pripremao i uređivao sve, da u času njegova odlaska u domovini ostane sve onako, da će se moći djelatnost i dalje razvijati prema predviđenoj osnovi i nacrtu. On se nije zavaravao, on nije vjerovao da je srbijanski časnik bolji od srbijanskog političara ili čaršijca kad se radi o Hrvatima: Poglavnik je nakon proglašenja diktature u jednom razgovoru rekao: **»Nas sve ovo ne iznenađuje, jer smo sve to predvidjeli. Rekli smo, da samo borbom, teškom i krvavom borbom, možemo uspjeti. Čeka nas ta teška i hrvava borba. Mi ćemo je započeti i u njoj izdržati, pa makar nas stajalo i života. Hrvatska je vječna, ona ne može propasti dok ima sinova, koji će ići putem Starčevića i Rakovice«.**

To su bile riječi vođe, riječi borca, koji je shvatio stanje, koji je predvidio događaje. To su riječi čovjeka koji ne vjeruje neprijatelju, već se hvata maća, da u ljutoj borbi tuče i pobjedi.

Onaj povijesni sastanak s predstavnicima borbene ustaške mladeži na Jelačićevom trgu, onu dosadanju borbu, Poglavnik

je okrunio prije svojeg odlaska u emigraciju novim velikim činom. **Dne 7. siječnja on ponovno sazivlje na povjerljivi tajni sastanak sve svoje najbliže i na tom sastanku on, već prije izabran vođom dosadanje djelatnosti ustaškog rada, predlaže i zatim proglašuje postojanje Ustaškog pokreta kao tajne revolucionarne organizacije, proglašuje i Ustav, »Ustaše, hrvatskog oslobodilačkog pokreta«.** Na tom sastanku dosadanja je ustaška djelatnost dobila svoj organizatorni okvir, dobila je svoj djelokrug, svoju svrhu i svoju dužnost. Ustaša je toga časa dobio svoje pravo ime, svoju zadaću i svoju osebujnost. Jer, ustaški Ustav kaže među ostalim i slijedeće:

»Ustaša, hrvatski oslobodilački pokret, ima zadaću da svim sredstvima, pa i oružanim ustankom, oslobodi ispod tuđinskog jarma Hrvatsku, da ona postane potpuno samostalna i nezavisna država na cijelom svom narodnom i povijesnom području.

Kada taj cilj bude postignut, ustaški će pokret braniti svim sredstvima državnu samostalnost Hrvtske i narodnu osebujnost hrvatskoga naroda, te se boriti zato, da u hrvatskoj državi uvijek bude vladao samo hrvatski narod, te da on bude potpunim gospodarom svih stvarnih i duhovnih dobara u svojoj zemlji, napredno i pravedno uređenoj u duhu Ustaških načela«.

To je bio program Ustaškog pokreta, kojeg je Poglavnik 7. siječnja 1929., dan nakon proglašenja krvave diktature, proglasio. Na tom je sastanku Poglavnik priopćio svoju namjeru o polasku u emigraciju, da tamo nastavi borbu, ustašku borbu, koja nas jedina može dovesti do cilja, i koja nas je dovela. Tom je zgodom još rekao po prilici i ovo: **»Znamo što nas čeka i nemojmo se previše zanositi. Ne znamo da li ćemo brzo dovršiti borbu, nu mi moramo pobijediti ili ćemo izginuti. Izabiremo put časti, put ponosa, put borbe. Započinjemo naš križni put, koji nas nije mogao mimoići. Mi nismo sami. Imat ćemo u našoj borbi prijatelja i saveznika, i to hvala Bogu među velikim narodima. Što Bog dade i sreća junačka«.**

Na tom su sastanku utanačene i mnoge druge stvari u pogledu budućeg rada.

Nakon par dana dolazi do raspusta svih dotadanjih stranaka i političkih organizacija, a počinju nicati jedan za drugim i prvi diktatorski dekreti. Zaredale su premetaćine, razumije se najprije u prostorijama »Hrvatskoga Domobrana« i Hrvatske stranke prava. Malo po malo uviđa svaki u Hrvatskoj, **da se tu ne radi o nikakvom rješavanju hrvatskoga pitanja, o nikakvom raskopčavanju lajbeka, već da se tu radi o jednoj strahovitoj i krvavoj navali na sve što je hrvatsko, navali, koja imade za du-**

žnost izbrisali posve s lica zemlje hrvatstvo pa i samo hrvatsko ime.

Još jednom sastaje se velik broj Poglavnikovih prijatelja u prostorijama na Jelačićevom trgu u Zagrebu. Mnogi nisu znali, kad se je Poglavnik — burno pozdravljen — našao među njima, da je to njegov oproštaj s njima. Nisu ni slutili, da ga ne će vidjeti punih 13 godina, a mnogi i mnogi nisu slutili, da ga ne će više uopće vidjeti.

Poglavnik je tom zgodom održao govor, u kojem je objasnio političko stanje i svu ozbiljnost novih događaja. Najavio je, da nas čeka dalnja teška borba. Vidjelo se je, da mu je bilo teško ostaviti te drage prijatelje i suborce i poći na daleki i strani put, a da im ne može javno i otvoreno reći »Zbogom«. To nije mogao učiniti, jer zakon revolucionarne borbe traži tajnost, traži oprez. Na tom je sastanku bilo okupljeno sve najborbenije u Zagrebu, sve što je upravo obožavalo svoga Antu, svoga Poglavnika. Na rastanku se je Poglavnik zadržao u razgovoru s nekolicinom najbližih, koji su znali za njegov skori odlazak i njima je na oproštaju rekao: **»Zbogom! Vraćam se ili u slobodnu državu Hrvatsku ili nikada«.**

Poglavnik je nakon proglašenja diktature bio još više nadziran, još više opsjedan po sumnjivim tipovima. Bila je javna tajna, **da je pred izvjesnim krugom vlastodržaca u Beogradu već tada dr. Ante Pavelić bio osuđen na smrt i da je on imao među prvima u Hrvatskoj izgubiti glavu.** Stoga su pojedinci iz ustaške djelatnosti pomnjivo čuvali stražu i bdjeli nad njegovim životom sve do časa, kad je napustio Zagreb i Hrvatsku.

*

Dne 17. siječnja 1929. povjesni je dan ne samo za osobu Poglavnika, već i za čitav hrvatski narod. Toga dana odputovao je Poglavnik u emigraciju, gdje je ostao punih trinaest godina. **U toj emigraciji, na tom teškom putu, koji je on sam dragovoljno i svijestan sve težine takvog života, odabrao, Poglavnik je izdržao i pobijedio. Značenje 17. siječnja za hrvatski narod, reći će povjesničari, a za danas se u okviru ovog kratkog pregleda početka ustaškog rada može reći, da je taj dan jedna neizmjerno velika prekretnica u političkom životu hrvatskoga naroda.**

Dr. Ante Pavelić, vođa ustaške djelatnosti, sada već vođa, Poglavnik Ustaškog pokreta, odlazi u tuđinu, na križni put, da tamo bez ičega, ni s čim stvori mnogo, učini sve. Polazi u emi-

graciju, da tamo nastavi ustašku djelatnost, da započne drugi čin velebne borbe, borbe staroga hrvatskoga junaštva, da započne jedno od najslavnijih razdoblja hrvatske povijesti. Otišao je tamo, s mnogo vjere i odlučnosti, s mnogo pouzdanja u pravednu hrvatsku stvar, koja mora pobijediti.

I započinje ustaški rad, kojeg predvodi Poglavnik.

Započinje bitka, kojoj na čelu stoji Poglavnik.

Započinje razdoblje hrvatske slave, hrvatskoga junaštva, koje opet u život i pred lice svijeta donosi Poglavnik.

Započinju i svakojake neprilike, svakojake patnje, svakojaka stradanja: u tome je i opet prvi na udaru Poglavnik.

Redaju se srbijanski plaćenici, prelaze granice i traže žrtvu. Na udaru je i opet Poglavnik, koji hvaleć Bogu i vjernim ustašama, svojim čuvarima izbjegava svima zločinačkim pokušajima.

Redaju se skupine Hrvata radnika, koji se odazivlju velikom pozivu i pridolaze u ustašku vojsku. **Prvi vojnik, prvi ustaša u svakom pogledu, bio je uvijek Poglavnik.**

Bila je jedna velika četa ustaša, koji su vjerovali i dočekali. **Najviše i najjače od svih vjerovao je Poglavnik.**

Dan 17. siječnja ostat će jedan od najvećih dana, danom ustaške odluke, ustaške vjere, ustaške odlučnosti i odvažnosti. Ostat će danom veličine hrvatske vjere i pouzdanja.

Ustaše s najvećom pobožnošću spominju taj dan, a spominje ga i cijeli hrvatski narod, koji je već danas sav svrstan pod ustaški barjak i uvijek — za Poglavnika i Dom spreman.

Konac.